

**ΑΤΕΙ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Η ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΠΑΤΕΡΑ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΣΕ ΑΝΔΡΕΣ
ΦΟΙΤΗΤΕΣ»**

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΒΑΝΤΣΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

**ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΠΗΛΑΡΑΚΗ ΕΛΕΝΗ
ΤΣΑΧΤΣΙΡΗ ΜΑΡΙΑ**

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2008

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	5
---------------	---

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8
---------------	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΟΤΗΤΑ

1.1 Εισαγωγή: η έννοια της πατρότητας.....	13
1.2 Η Ψυχαναλυτική σχολή.....	14
1.3 Η Συμπεριφοριστική σχολή.....	16

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : Ο ΑΝΔΡΑΣ ΩΣ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΠΑΤΕΡΑΣ

2.1 Τα κίνητρα αναπαραγωγής στον άνδρα.....	19
2.1.1 Βιολογικοί παράγοντες.....	20
2.1.2 Πολιτισμικοί παράγοντες.....	21
2.1.3 Κοινωνικοί παράγοντες.....	22
2.1.4 Ψυχολογικοί παράγοντες.....	24
2.2 Ο ρόλος του πατέρα στην εγκυμοσύνη.....	26
2.3 Ο ρόλος του πατέρα στον τοκετό.....	33

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΒΡΕΦΟΥΣ

3.1 Εισαγωγή.....	37
3.2 Οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή του πατέρα στη φροντίδα του βρέφους.....	38
3.2.1 Οι παράγοντες που σχετίζονται με το παιδί.....	38
3.2.2 Οι παράγοντες που σχετίζονται με τον πατέρα.....	39
3.2.3 Οι παράγοντες που σχετίζονται με τη μητέρα.....	41
3.3 Πατέρας και φύλο του βρέφους.....	41
3.4 Πατέρας και συναισθηματική ανάπτυξη.....	43

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο «ΠΑΤΡΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ» ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ

4.1 Έμμεση πατρική λειτουργία.....	47
4.2 Άμεση πατρική λειτουργία.....	48
4.3 « Χωρισμός» και ρύθμιση της απόστασης.....	49
4.4 Ο οιδιπόδειος ανταγωνισμός.....	50

4.4.1 Το γενετικό επίπεδο.....	51
4.4.2 Το δομικό επίπεδο.....	53
4.5 Το σύμπλεγμα του ευνουχισμού.....	54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο : ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ «ΝΕΟΥ» ΠΑΤΡΙΚΟΥ ΡΟΛΟΥ

5.1 Ο νέος πατρικός ρόλος και οι λειτουργίες.....	57
5.2 Οι επιδράσεις του « νέου» πατρικού ρόλου στην κοινωνικοποίηση του παιδιού.....	62
5.2.1 Ο δεσμός πατέρα – παιδιού.....	63
5.2.2 Γνωστική ανάπτυξη και διαμόρφωση των ρόλων ανάλογα με το φύλο.....	63
5.2.3 Ο «νέος» πατέρας ως «ενεργητικός» παιδαγωγός.....	64
5.3 Η οικογένεια στη σύγχρονη κοινωνία.....	66

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο : Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΚΑΙ ΠΑΤΡΟΤΗΤΑ..... 68

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο : ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

7.1 Αντικείμενο.....	79
7.2 Σκοπός.....	82
7.3 Υποθέσεις Εργασίας.....	82
7.4 Ερευνητικά Εργαλεία.....	83
7.5 Δείγμα.....	84
7.6 Παρουσίαση αποτελεσμάτων.....	87

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΣΥΖΗΤΗΣΗ

8.1 Συμπεράσματα.....	113
8.2 Συζήτηση.....	115
8.3 Παρατηρήσεις.....	117

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....119

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ..... 124

«ΠΑΤΡΟΣ ΣΩΦΡΟΣΥΝΗ ΜΕΓΙΣΤΟΝ ΤΕΚΝΟΙΣ ΠΑΡΑΓΓΕΛΜΑ»
Δημόκριτος

**Η « ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΧΩΡΙΣ ΠΑΤΕΡΑ» ΔΕΝ ΥΠΟΦΕΡΕΙ ΒΑΣΙΚΑ
ΜΟΝΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ , ΑΛΛΑ ΚΥΡΙΩΣ ΑΠΟ
ΤΗΝ ΕΛΛΕΙΨΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΟΤΗΤΑΣ.**

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η διαμόρφωση και η διαπαιδαγώγηση του χαρακτήρα - και συγκεκριμένα ενός παιδιού - είναι αρκετά σοβαρή αλλά και δύσκολη υπόθεση. Κυρίως είναι κάτι για το οποίο δεν υπάρχουν πρότυπα ν' ακολουθήσουν οι γονείς ούτε κάποιες ρητές συμβουλές να εφαρμόσουν. Για τον κάθε γονιό η στάση που θα ακολουθήσει για να διαπαιδαγωγήσει όσο το δυνατόν καλύτερα τα παιδιά του, εξαρτάται από τις ηθικές αρχές με τις όποιες έχει μεγαλώσει και από τις ιδιαιτερότητες του χαρακτήρα του και η στάση αυτή πρέπει να ελίσσεται και να εναλλάσσεται ανάλογα με την προσωπικότητα του κάθε παιδιού καθώς και με τις ανάγκες της ηλικίας του

Οι γονείς πρέπει να συνειδητοποιήσουν από τη στιγμή της γέννησης των παιδιών τους ότι ο ρόλος τους στην αγωγή τους είναι πολύ σημαντικός για την μετέπειτα νοητική, συναισθηματική, ηθική και ψυχολογική ανάπτυξη των παιδιών.

Αυτό σημαίνει ότι οι γονείς πρέπει με υπευθυνότητα και σύνεση να αντιμετωπίζουν τα προβλήματα αγωγής που παρουσιάζονται στις διάφορες περιόδους ανάπτυξης του παιδιού, εφαρμόζοντας κοινή πορεία διαπαιδαγώγησης μετά από ουσιαστικό διάλογο.

Αυτή η κοινή πορεία διαπαιδαγώγησης θα 'ρθει όταν ανάμεσα στους γονείς υπάρχει ισοτιμία και ισοδυναμία ρόλων, όταν και οι δύο γονείς θεωρούν ισάξιους του εαυτούς τους ως προς την ανατροφή των παιδιών τους, όταν τα καθήκοντα μοιράζονται εξίσου στον πατέρα αλλά και στην μητέρα, χωρίς να υπάρχουν στερεότυπα ότι η μητέρα π.χ. είναι υπεύθυνη για την αγωγή των παιδιών ή ότι ο πατέρας είναι αυτός που θα φροντίσει την παροχή υλικών αγαθών στην οικογένεια.

Και οι δύο γονείς πρέπει να είναι παρόντες σ' όλες τις φάσεις ανάπτυξης των παιδιών τους, προσφέροντας σημαντική καθοδήγηση και αγωγή, η οποία διέπεται από δημοκρατισμό, φιλελευθερισμό και διάλογο, χωρίς να υπάρχει αυταρχισμός και έλλειψη ελευθερίας στην έκφραση του παιδιού.

Από όλα αυτά βγαίνει το συμπέρασμα ότι οι σημερινοί γονείς έχουν πολλές υποχρεώσεις κι ευθύνες έναντι των παιδιών τους. Η όσο γίνεται σωστή ανατροφή τους είναι πολύ δύσκολη και απαιτεί σωστούς χειρισμούς και ιδιαίτερη στάση απέναντι στα προβλήματα των παιδιών.

Ο γονιός παρέχει φροντίδα και αγάπη αλλά το παιδί χρειάζεται πολύ περισσότερα από αυτά. Χρειάζεται μια καλή βάση για την ανάπτυξή του, και ένα καλό στήριγμα για τα όσα προβλήματά του και την ομαλή ένταξή του στην κοινωνία.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα έχει μελετηθεί ο ρόλος του πατέρα και η έννοια της πατρότητας έχει μεταβληθεί κατά καιρούς και έχει αποκτήσει διάφορες σημασίες. Στην εποχή μας, πολλά έχουν ειπωθεί για τη σημασία της μητέρας στην ανάπτυξη ενός παιδιού, όμως πολύ λιγότερη σημασία έχει δοθεί στο ρόλο του πατέρα. Μάλιστα πολλοί γνωστοί ψυχολόγοι, ένας από τους οποίους είναι ο Bowlby, βλέπει το ρόλο του πατέρα σαν έμμεσο δηλαδή του δίνει ένα ρόλο, που η αξία του περιορίζεται μονάχα στην οικονομική και συναισθηματική υποστήριξη προς τη μητέρα.

Ο ρόλος λοιπόν του πατέρα στην οικογένεια αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς έχει αποδειχτεί ότι η συμβολή του στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού (στη συναισθηματική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη) είναι σημαντική και απαραίτητη. Ο όρος «πατέρας» αναφέρεται στη βιολογική συνεισφορά ενός άνδρα στη δημιουργία ενός παιδιού και στην ενεργό συμμετοχή, ανάμειξη και ευθύνη για την εξέλιξη του παιδιού (Mc Cluskey, 1984).

Το φύλο ενός γονέα εξάλλου, φαίνεται ότι παίζει μικρό ρόλο στην ανάπτυξη ενός παιδιού, εάν το συγκρίνει κανείς με τα βιώματα ζεστασιάς και αγάπης που εισπράττει κατά τη διάρκεια της νεαρής ηλικίας του. Στις πολύ παλαιότερες εποχές ένας πατέρας προστάτευε τους απογόνους του πολεμώντας και κυνηγώντας. Με πολλή δουλειά και αυτοθυσία κέρδιζε χρήματα με τα οποία εξασφάλιζε την ασφάλεια και την προστασία της οικογένειας. Οι παραδόσεις εκείνων των εποχών θέλουν τον πατέρα αμέτοχο από την φροντίδα των παιδιών, αυτό ήταν αποκλειστικό προνόμιο των γυναικών, οι οποίες ασχολούνταν με το νοικοκυριό και την ανατροφή των παιδιών της οικογένειας (Mc Cluskey, 1984).

Διαφορές ως προς την σημασία της πατρότητας έχουν βρεθεί και μεταξύ κοινωνιών από εποχή σε εποχή. Η κάθε κοινωνία διαμορφώνει τη δική της κουλτούρα, κουβαλάει τις προσωπικές της αξίες, ήθη και έθιμα και νόμους. Με βάση αυτά διαμορφώνονται και οι διάφοροι ρόλοι των ανθρώπων που ζουν μέσα στους

κόλπους της. Σε ορισμένες κοινωνίες τη θέση του πατέρα μπορούσαν να καταλάβουν διάφορα πρόσωπα, όπως ο αδερφός της μητέρας ή του πατέρα, ο παππούς, κάποιος εκτός οικογένειας που υιοθετεί το βρέφος ή δίνει το όνομα του. Σε μια φυλή του Θιβέτ, τους Τόμπο, πολλοί άνδρες είχαν την ίδια γυναίκα. Ο αρχικός πατέρας μετά από μια ειδική τελετή εγκατέλειπε το ρόλο του και τον πατρικό ρόλο αναλάμβανε κάποιος άλλος άνδρας. Επίσης στους Ινδιάνους Τσικάο ο άνδρας ήταν αυτός που ήταν υπεύθυνος κυρίως για τη γέννηση του παιδιού, ο ρόλος του αποκτούσε ιδιαίτερη σημασία και γι' αυτό η γυναίκα έπρεπε να έχει όσο το δυνατόν περισσότερους άνδρες κατά την εγκυμοσύνη, γιατί η συμβολή τους ήταν απαραίτητη ώστε να γεννηθεί το παιδί υγιές και δυνατό. Ο σύζυγος ήταν ένας από τους άνδρες αυτούς. Όλοι θεωρούνταν πατέρες και έπαιρναν μέρος στην τελετή της αρρενολοχείας (Δραγώνα & Ναζίρη, 1995).

Επομένως ανάλογα με τις παραδόσεις της κάθε κοινωνίας, μπορούν να διακριθούν τρεις διαστάσεις της πατρικής λειτουργίας. Η πρώτη είναι η βιολογική πατρότητα και παίρνει την έννοια του γεννήτορα και περιλαμβάνει το καθαρά βιολογικό κομμάτι της σχέσης αυτής. Η δεύτερη είναι η ψυχολογική διάσταση της πατρότητας και αναφέρεται στη σχέση του πατέρα – παιδιού και αφορά τη διαδικασία ανατροφής και ανάπτυξής του. Η τρίτη είναι η συμβολική, κοινωνική διάσταση της πατρότητας. Αφορά το ρόλο του πατέρα στην κοινωνία, τη διαδικασία της μεταβίβασης του ονόματος του στο παιδί ώστε να αναγνωριστεί ο ρόλος από το κοινωνικό περιβάλλον (Mc Cluskey, 1984).

Με το πέρασμα του χρόνου, μέχρι την εποχή μας η έννοια της πατρότητας και η σημασία της έχει αλλάξει παράλληλα με την αλλαγή της κοινωνικής πραγματικότητας. Ταυτόχρονα με τις διάφορες οικονομικές, θεσμικές και κοινωνικές αλλαγές, μεταβάλλεται και η δομή της οικογένειας, η οποία μπορεί να πάρει πολλές μορφές με την αύξηση του αριθμού των διαζυγίων και την πρόοδο της βιολογίας και της ιατρικής που πρόσφερε νέες μεθόδους τεχνητής αναπαραγωγής (Mc Cluskey, 1984).

Τα υψηλά ποσοστά διαζυγίων και οι γεννήσεις παιδιών από ανύπαντρες μητέρες είχαν ως αποτέλεσμα πολλά παιδιά να ζουν χωρίς τον πατέρα τους. Σήμερα οι γυναίκες όλο και περισσότερο αναλαμβάνουν κάποια επαγγελματική δραστηριότητα εκτός σπιτιού. Η γυναικεία εργασία έχει ανατρέψει πολλές παλαιές θεωρίες για την πατρότητα και έχει επιφέρει πολλές αλλαγές στις σχέσεις των φύλων. Έτσι δεν υπάρχει πια ένας και μοναδικός τύπος πατέρα, αυτός που εργάζεται και είναι

ο κουβαλητής του σπιτιού και ο προστάτης της οικογένειας. Υπάρχουν βέβαια και πατέρες που συνεχίζουν αυτόν τον παραδοσιακό τους ρόλο, ωστόσο υπάρχουν και αυτοί που συμμετέχουν ενεργά στη φροντίδα του παιδιού και αυτοί που αποφασίζουν να αναθρέψουν μόνοι τους τα παιδιά τους. Αυτοί είναι οι μοναχικοί πατέρες λόγω κάποιου διαζυγίου. Υπάρχει τέλος και ο θετός πατέρας λόγω κάποιας υιοθεσίας (Balter, 1999).

Όλες αυτές οι αλλαγές έχουν ως συνέπεια την αύξηση της συμμετοχής του πατέρα στη φροντίδα του παιδιού και στην ανάμειξη του στις δουλειές και ανάγκες του σπιτιού. Και οι ίδιοι οι άνδρες έχουν αλλάξει απέναντι στο ρόλο τους ως πατέρες και αρκετές φορές είναι αυτοί οι ίδιοι που επιδιώκουν να ασχολούνται περισσότερο με τα παιδιά τους και να συμμετέχουν στην ανατροφή τους. Έχουν αντιληφθεί πλέον τη σπουδαιότητα και αναγκαιότητα του ρόλου τους και τις αρνητικές επιπτώσεις της απουσίας τους. Ο ρόλος τους είναι το ίδιο σημαντικός και συμπληρωματικός μ' αυτόν του γυναικείου ρόλου. Η παρουσία του πατέρα συμβάλει τόσο στην κοινωνική, συναισθηματική, γνωστική ανάπτυξη του παιδιού όσο και στη δημιουργία μιας ισορροπημένης και υγιούς προσωπικότητάς του. Ο πατέρας έχει αποδειχτεί πια ότι μπορεί εξίσου να φροντίσει τα παιδιά με στοργή και αγάπη, έχοντας διαφορετικό τρόπο από τη μητέρα, αλλά ισάξιο.

Έχει αποδειχθεί ακόμη, πως οι πατέρες που έχουν συμμετάσχει σε ειδικά σεμινάρια για τη καλύτερη ανατροφή και συμπεριφορά στα μωρά τους τα προσέχουν πιο πολύ από εκείνους που δεν έκαναν κάτι ανάλογο. Τέτοιοι πατέρες είναι πιο στοργικοί, έχουν περισσότερη φυσική επαφή με τα παιδιά τους, τους γελάνε, τα χαϊδεύουν και βέβαια τους μιλάνε περισσότερο (Παρασκευόπουλος 2007).

Επιστημονικές μελέτες δείχνουν πως δεν υπάρχει κάποια διαφορετική αντίδραση – σωματική, ορμονολογική ή νοητική – μεταξύ των ανδρών και των γυναικών στο τρόπο με το οποίο αντιμετωπίζουν τα παιδιά τους κατά τη διάρκεια συναισθηματικά φορτισμένων στιγμών τους, όπως το κλάμα ή το γέλιο τους (Μάλιστα, σε μωρά ηλικίας 1-2 ετών, οι στατιστικές δείχνουν πως η σχέση των πατέρων με τα παιδιά τους είναι παρόμοια με αυτή των μητέρων, ακόμα και σε περιπτώσεις όπου ο πατέρας πρέπει να δουλεύει πολλές ώρες). Συνεπώς, ένας άντρας μπορεί να χειριστεί εξίσου καλά με μια γυναίκα αυτές τις καταστάσεις.

Η επίδραση του πατέρα δεν είναι μόνο άμεση, αλλά και έμμεση μέσα από τη σχέση του με την σύντροφο. Η ποιότητα της σχέσης του ζευγαριού επηρεάζει την πατρότητα. Επίσης επιρροές δέχεται η πατρότητα και από το κοινωνικό σύνολο, από

το εξωτερικό περιβάλλον, αφού η οικογένεια δεν είναι αποκομμένη από την κοινωνία. Τέλος και οι ίδιοι οι άνδρες επηρεάζονται από την πατρότητα και τον γονικό τους ρόλο, γιατί μπορεί να τους βοηθήσει να αλλάξουν την αντίληψη του εαυτού τους και να βελτιωθούν ακόμη. Επομένως η πατρότητα είναι μια κρίσιμη περίοδος στη ζωή του άνδρα που επιφέρει πολλές αλλαγές, αλλά παράλληλα είναι μια πολύτιμη και ανεπανάληπτη εμπειρία για κάθε άνδρα (Parke, 1987).

Είναι σημαντικό επίσης να τονίσουμε τη σημασία του χρόνου που έχει στη διάθεσή του ο πατέρας με το παιδί του, ο λεγόμενος «παραγωγικός χρόνος», δηλαδή ο χρόνος κατά τον οποίο θα πρέπει ο πατέρας να συμμετέχει ενεργά στην καθημερινότητα του παιδιού, όπως π.χ. στο παιχνίδι ή να το βάλει για ύπνο κ.τ.λ.

Επιπροσθέτως, μια σειρά συναφών ερευνών απέδειξε πως μικρά παιδιά που περνούν περισσότερο χρόνο με τους πατέρες τους δείχνουν να είναι πιο κοινωνικά, λιγότερο «υπερπροστατευμένα», αντιμετωπίζουν λιγότερο το άγχος του αποχωρισμού στο σχολείο και γενικά εμφανίζουν μεγαλύτερο βαθμό προσαρμογής σε νέες καταστάσεις, όπως π.χ., η ένταξη στο παιδικό σταθμό.

Τέλος, αν και το λεξιλόγιο που χρησιμοποιούν γενικά οι άντρες στα παιδιά τους είναι παρόμοιο με αυτό των γυναικών, συχνά αυτό εμπλουτίζεται με πιο δύσκολες και περίπλοκες ορολογίες και λέξεις. Έτσι, φαίνεται πως αυτά τα παιδιά διευρύνουν γρηγορότερα το λεξιλόγιο τους και αναπτύσσουν πιο πλούσιες εκφραστικές ικανότητες, με άλλα λόγια χειρίζονται καλύτερα τον λόγο τους.

Παρακάτω γίνεται μια προσπάθεια να παρουσιαστεί η σημασία του πατρικού ρόλου και η συμβολή του πατέρα στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού καθώς και οι διάφοροι ρόλοι που καλείται να παίξει ο άνδρας από τη στιγμή που αποφασίζει να γίνει πατέρας μέχρι και τη βρεφική ηλικία του παιδιού του.

Όσον αφορά στο περιεχόμενο της πτυχιακής μας εργασίας χωρίζεται σε δυο κύρια μέρη. Στο πρώτο μέρος παρατίθεται η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας που πραγματοποιήθηκε για το θέμα της συμβολής του πατέρα στην ανατροφή του παιδιού, ενώ το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει το ερευνητικό κομμάτι της εργασίας, στο οποίο θα γίνει και η ανάλυση των αποτελεσμάτων.

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζονται διάφορες απόψεις και θεωρίες για την πατρότητα, στο δεύτερο κεφάλαιο γνωστοποιούνται τα κίνητρα αναπαραγωγής στον άντρα, ο ρόλος του πατέρα κατά την διάρκεια της εγκυμοσύνης, η συμμετοχή του πατέρα στον τοκετό. Ακολουθεί το τρίτο κεφάλαιο όπου αναλύεται η συμβολή του πατέρα στη φροντίδα του βρέφους και η συμμετοχή του ανάλογα με το φύλο του

βρέφους, στο τέταρτο η άμεση και έμμεση πατρική λειτουργία , στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται ο «νέος» πατρικός ρόλος και οι λειτουργίες του σύμφωνα με τα πρότυπα της σύγχρονης κοινωνίας ενώ, τέλος, στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζεται ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού όπως προσδιορίζεται σήμερα κυρίως στις Σχολές Γονέων.

Στο δεύτερο μέρος, που αφορά το ερευνητικό σκέλος αυτής της εργασίας, θα γίνει παράθεση των αποτελεσμάτων, ο σχολιασμός τους, η συζήτηση, η εξαγωγή συμπερασμάτων καθώς και η επαλήθευση ή μη των ερευνητικών υποθέσεων. Ακολουθεί η συζήτηση για τα ευρήματα και πως αυτά συνδέονται με τη θεωρία που παρατέθηκε. Στο κομμάτι αυτό, ακόμα, περιγράφεται το αντικείμενο και ο σκοπός της έρευνας, η μεθοδολογία που χρησιμοποιήσαμε, τα ερευνητικά εργαλεία αλλά και το δείγμα μας. Συνολικά λοιπόν το δείγμα απαρτίζεται από 200 άτομα και πιο συγκεκριμένα από άνδρες – φοιτητές που φοιτούν στο ΤΕΙ Κρήτης στο Ηράκλειο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΟΤΗΤΑ

1.1 Η έννοια της πατρότητας

Τα τελευταία χρόνια η έννοια της **πατρότητας** αποτελεί αντικείμενο θεωρητικών και ερευνητικών προσεγγίσεων στο πλαίσιο των οποίων αναδύονται οι δυσχέρειες ενός ικανοποιητικού ορισμού της πατρότητας. Βεβαίως, είναι φανερό ότι οι δυσκολίες ορισμού της έννοιας σχετίζονται με την πολύπλοκη πραγματικότητα που έχει επιφέρει μεγάλες αλλαγές στις μορφές και στις δομές της οικογένειας στις δυτικές ανεπτυγμένες κοινωνίες. Μεγάλες διαφοροποιήσεις παρατηρούνται επίσης ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες (π.χ. βόρειες σκανδιναβικές και νότιες μεσογειακές χώρες).

Στις προσεγγίσεις των σκανδιναβικών (αλλά και των αμερικανικών) επιστημονικών ερευνών, η έννοια της πατρότητας εμπεριέχει πολλές διαστάσεις. Οι διαφορετικές διαστάσεις της πατρότητας προσδιορίζονται από τη θέση που κατέχει ο άνδρας στην οικογένεια και τη σχέση που αναπτύσσει με το παιδί. Στη βάση αυτή διακρίνουμε τέσσερις τύπους πατρότητας:

- Η **βιολογική** πατρότητα, η οποία αναφέρεται στην βιολογική καταγωγή ενός παιδιού από έναν άνδρα.
- Η **νομικά αναγνωρισμένη** πατρότητα, η οποία προσδιορίζει, βάσει νομοθεσίας ή/και δικαστικών αποφάσεων, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πατέρων.
- Η **κοινωνική** πατρότητα, η οποία αναγνωρίζει το ρόλο του πατέρα σε κάποιον που μοιράζεται την καθημερινή του ζωή με ένα παιδί ανεξαρτήτως του εάν είναι ή όχι ο βιολογικός πατέρας.
- Η **ψυχολογική** πατρότητα, η οποία αναφέρεται στη στενή σχέση που αναπτύσσει ένας άνδρας με ένα παιδί ανεξαρτήτως του εάν ζει ή όχι μαζί του (Conference Report, 2006).

Είναι εμφανές ότι οι παραπάνω διαφορετικοί τύποι πατρότητας αντιστοιχούν στα διαφορετικά οικογενειακά μοντέλα, τα οποία παρατηρούνται σήμερα στις

αναπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες, γεγονός που δηλώνει μια σημαίνουσα αλλαγή: **το σημείο αναφοράς δεν είναι πλέον η ανδρική – πατρική εξουσία, αλλά η οικογενειακή δομή μέσα στην οποία ένας άνδρας ασκεί το ρόλο του πατέρα.**

Έτσι, παρά τις μεγαλύτερες ή μικρότερες διαφορές ανάμεσα στα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υπάρχει ένα κοινό σημείο που δεν αμφισβητείται: η εμφάνιση μιας νέας κουλτούρας αναφορικά με το τι σημαίνει να είσαι (being) ή να γίνεσαι (doing) πατέρας (Conference Report, 2006).

Επιπλέον, η εννοιολογική συζήτηση στη διεθνή βιβλιογραφία αναδεικνύει κάτι που έχει ιδιαίζουσα σημασία: τόσο η έννοια της πατρότητας όσο και οι τρόποι με τους οποίους οι άνδρες συμπεριφέρονται ως πατέρες έχει αλλάξει δραματικά (Frank, 1998, Lamb, 2000). Το σημείο αιχμής αυτών των αλλαγών εντοπίζεται σε αυτό που παραδοσιακά προσδιορίζουμε ως «πατρική ευθύνη». Αυτή η ευθύνη υπερβαίνει πλέον την οικονομική σφαίρα, δηλαδή την υποχρέωση του άνδρα-πατέρα να ικανοποιεί τις ανάγκες επιβίωσης των παιδιών και της μητέρας. Στις σημερινές συνθήκες ο ρόλος του πατέρα γίνεται πιο «σφαιρικός», πιο «ολοκληρωμένος», απαιτώντας, παράλληλα με την οικονομική ευθύνη, τη συναισθηματική στήριξη και κάλυψη των παιδιών και της μητέρας (Berry & Rio, 1997).

1.2 Ψυχαναλυτική σχολή

Οι περισσότερες ψυχολογικές θεωρίες αγνόησαν τον πατέρα για αρκετό καιρό και άρχισαν να εμφανίζονται από τη στιγμή που θεωρήθηκε σημαντική η άμεση επιρροή του στην ανάπτυξη του βρέφους. Αντίθετα δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στη σχέση μητέρας – παιδιού, η οποία κατείχε σημαντική θέση στις διάφορες θεωρίες. Η σχέση γονέα – παιδιού είναι ουσιώδης για το παιδί καθώς καλύπτει τις βασικές του ανάγκες, την ανάγκη του για επαφή και ανάπτυξης εμπιστοσύνης με αυτόν (γονέα). Και αυτός ο σημαντικός γονέας είναι τόσο η μητέρα όσο και ο πατέρας (Χουντουμάδη, 1998).

Για την ψυχαναλυτική θεωρία, μετά το φαλλικό στάδιο και το οιδιπόδειο σύμπλεγμα του παιδιού, ως την ηλικία των τριών με τεσσάρων χρονών, δεν εμφανιζόταν στο προσκήνιο το θέμα του πατέρα. Η μητέρα θεωρείται το πρωταρχικό και μοναδικό πρόσωπο που έχει ανάγκη το βρέφος γιατί η ίδια το τρέφει και το φροντίζει. Σύμφωνα με την ψυχαναλυτική σκέψη, ο ρόλος του πατέρα αφορά στην υποστήριξη του εγώ της μητέρας, στον περιορισμό και τον έλεγχο των παιδικών φαντασιώσεων για παντοδυναμία και των καταστροφικών επιθυμιών και στην ενθάρρυνση της επιτυχίας του παιδιού. Ο

ρόλος του πατέρα είναι να προετοιμάσει το έδαφος για τον αποχωρισμό και την ανεξαρτητοποίηση του βρέφους από τη μητέρα (Frankl, 1990).

Ο ίδιος ο Freud [1924] υποστηρίζει ότι ο πατέρας αποτελεί για το βρέφος το πρόσωπο αγάπης και θαυμασμού, απαραίτητα συναισθήματα ιδιαίτερα για την επιτυχημένη ταύτιση του αγοριού με το φυλετικό του ρόλο αργότερα. Επίσης, για τον Freud, ο πατέρας είναι χρήσιμος για να προσφέρει στο παιδί ασφάλεια και προστασία και θεωρείται για το παιδί σύμβολο δύναμης και εξουσίας (Frankl, 1990).

Έτσι η παρουσία του πατέρα δεν παίρνει τη μορφή στοργής, αγάπης και τρυφερότητας, αλλά τη μορφή εξουσίας και τιμωρίας που είναι απαραίτητα για την κοινωνικοποίηση του παιδιού, την αυτονομία του (σταματώντας την προσκόλληση στη μητέρα) και την κατάκτηση των φυλετικών ρόλων (Frankl, 1990).

Ο Bowlby (1940) ανέπτυξε τη θεωρία της προσκόλλησης, του συναισθηματικού δεσμού που αναπτύσσεται μεταξύ του βρέφους και του ατόμου που το φροντίζει. Υποστηρίζει ότι η μητέρα είναι το σημαντικότερο πρόσωπο στην αρχή της ζωής του βρέφους γιατί καλύπτει τις βασικές του ανάγκες. Η προσκόλληση αυτή είναι σημαντική για την ψυχική υγεία και σταθερότητα του βρέφους, ενώ οι άλλες προσκολλήσεις με άλλα πρόσωπα δεν αποκτούν μεγάλη σημασία. Η μητρική στέρηση είναι η αιτία προβλημάτων στη διάρκεια της ανάπτυξης. Για τον Bowlby, η προσκόλληση είναι μια ενστικτώδης συμπεριφορά του βρέφους και αποσκοπεί στη φροντίδα και συντήρησή του. Επίσης, ο ίδιος δέχεται ότι η μητέρα είναι βιολογικά προετοιμασμένη γι' αυτόν τον ρόλο, ενώ ο πατέρας όχι. Βρίσκεται απλώς για να υποστηρίξει ηθικά τη μητέρα (Parke, 1987).

Ο Erikson έχει αναλύσει την ανάπτυξη και εξέλιξη του ατόμου με βάση τα στάδια ανάπτυξης και τις ανάλογες κρίσεις που αναπαριστούν. Εδώ σκοπός της πατρότητας είναι να δώσει στο νεογέννητο βρέφος τις ευκαιρίες να αναπτύξει αισθήματα εμπιστοσύνης και ασφάλειας, να νικήσει την σύγκρουση που του δημιουργούν τα αισθήματα ανασφάλειας και δυσπιστίας. Έτσι ο πατέρας βοηθάει το παιδί να αναπτυχθεί και να ωριμάσει, μαθαίνοντάς το να λύνει με αποτελεσματικό τρόπο τυχόν προβλήματα που θα του δημιουργηθούν στο μέλλον (McCluskey, 1984).

Η Mahler (1955) υποστηρίζει ότι η σχέση με τον πατέρα είναι σημαντική για το παιδί ήδη από πολύ νωρίς. Ο ρόλος του συνίσταται στη διαδικασία αποχωρισμού – εξατομίκευσης. Η αυστηρή συμπεριφορά του πατέρα διευκολύνει την απομάκρυνση του βρέφους από τη μητέρα και την δημιουργία ενός ανεξάρτητου εαυτού. Το βρέφος νιώθει αμφιθυμικά συναισθήματα για τη μητέρα του. Προσπαθώντας να αυτονομηθεί, από την

μια μεριά νιώθει την έντονη ανάγκη για εξάρτηση από τη μητέρα και από την άλλη φόβο γιατί αυτή η εξάρτηση του εμποδίζει την αυτονομία του. Ο ρόλος του πατέρα είναι να βοηθήσει αυτή τη διαδικασία. Αν δεν καταφέρει να χαλαρώσει τους δεσμούς με τη μητέρα, τότε το βρέφος θα προσκολληθεί για πάντα επάνω της και θα είναι δύσκολο να αναπτύξει σχέσεις με άλλους (McCluskey, 1984).

Ο Winnicott [1924] και αυτός δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη σχέση βρέφους – μητέρας. Το βρέφος απόλυτα εξαρτημένο από τη μητέρα του, για την κάλυψη των αναγκών του, δεν διαχωρίζει τον εαυτό του από τη σχέση αυτή. Βρέφος και μητέρα είναι μια οντότητα. Ο ρόλος του πατέρα εδώ είναι η συναισθηματική, ψυχολογική και ηθική βοήθεια και υποστήριξη προς τη σύζυγο ώστε να αναπτυχθεί μια θετική σχέση μέσα από την οποία θα ωφεληθεί το παιδί, αφού θα είναι ικανή η μητέρα να το στηρίζει και να το φροντίσει συναισθηματικά, δημιουργώντας του μια ψυχική ισορροπία (Χουντουμάδη, 1998).

1.3 Συμπεριφοριστική σχολή

Οι συμπεριφοριστικές θεωρίες τονίζουν τη σημασία της μάθησης στη διαπαιδαγώγηση του παιδιού. Υποστηρίζουν ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι εύπλαστη και τροποποιείται από την επίδραση του περιβάλλοντος. Όσον αφορά τον πατέρα σημαντική είναι η συμβολή του μμοντέλου μάθησης μέσω μίμησης και ταύτισης, αφού ο ίδιος αποτελεί πρότυπο μίμησης για τον γιο και ετερογενές πρότυπο μίμησης για την κόρη. Στην προσπάθεια διαμόρφωσης μιας επιθυμητής συμπεριφοράς ο πατέρας κυρίως μέσω της ενίσχυσης και της τιμωρίας διαμορφώνει την προσωπικότητα του παιδιού. Ο πατέρας είναι πιο τιμωρητικός, πιο αυστηρός από τη φύση του και επομένως πιο αποτελεσματικός στη διαμόρφωση επιθυμητών συμπεριφορών και στην εξάλειψη αντικοινωνικών και ανεπιθύμητων συμπεριφορών. Επίσης ο πατέρας συμβάλλει και μέσω της μίμησης και όχι μόνο μέσω της τιμωρίας. Οι πρώτες επιδράσεις των παιδιών γίνονται μέσω της οικογένειας, εκεί παρατηρούν και μιμούνται τρόπους συμπεριφοράς. Ιδιαίτερος θεωρείται ο ρόλος του πατέρα στη μάθηση των φυλετικών ρόλων του παιδιού. Ο ίδιος είναι πρότυπο κυρίως για το αγόρι, από τον οποίον μέσω της μίμησης μαθαίνει τρόπους συμπεριφοράς που αρμόζουν στο φυλετικό του ρόλο (Roberts, 1980).

Από τη μια μεριά της βιολογίας και της εθολογίας έχουν διατυπωθεί διάφορες απόψεις για την πατρότητα. Από βιολογική άποψη βρέθηκε ότι η ανθρώπινη πατρική συμπεριφορά παρουσιάζει ομοιότητες στους διάφορους πολιτισμούς που οφείλονται στο

βιολογικό της υπόβαθρο, ενώ οι διαφορές που βλέπουμε στους πολιτισμούς είναι μαθημένες αντιδράσεις. Σε αρκετές κοινωνίες οι πατέρες έχουν γενικά λίγη ανάμειξη στην περιποίηση και στην ανατροφή των παιδιών, ενώ οι μητέρες είναι αυτές που αναλαμβάνουν την φροντίδα του βρέφους. Υπάρχουν όμως και κοινωνίες όπου άνδρες και γυναίκες μοιράζονται ισότιμα τη φροντίδα των παιδιών. Αυτό δείχνει ότι οι ικανότητες αυτές δεν είναι βιολογικά προκαθορισμένες. Ο ρόλος που θα αναλάβει κάθε άνδρας σε κάποια κοινωνία ποικίλλει ανάλογα με τις κοινωνικές, ιδεολογικές και πολιτισμικές συνθήκες (Parke, 1987).

Παρόμοιες συμπεριφορές μπορούμε να συναντήσουμε και σε διάφορες κοινωνίες των ζώων. Από έρευνες πάνω σε πιθήκους έχει βρεθεί ότι τα αρσενικά δεν ανακατεύονται τόσο συχνά στη φροντίδα των μικρών τους, ενώ δείχνουν μεγάλο ενδιαφέρον για την ομάδα ολόκληρη. Τα θηλυκά δείχνουν μια πιο περιποιητική συμπεριφορά ενώ τα αρσενικά εμφανίζονται πιο επιθετικά. Διαφορές όμως υπάρχουν και εδώ ανάμεσα στα είδη των ζώων. Σε άλλα είδη πιθήκων έχουν βρεθεί ότι τα αρσενικά περιποιούνται τα μικρά τους και τα ταΐζουν. Ακόμη και πιο άγρια είδη πιθήκων, κάτω από εργαστηριακές συνθήκες έχει βρεθεί ότι όταν μείνουν μόνα τα αρσενικά με τα μικρά τους, δείχνουν περιποιητική συμπεριφορά και τα φροντίζουν όπως ακριβώς τα θηλυκά. Απ' αυτό φαίνεται ότι δεν ισχύει η άποψη ότι η πατρική συμπεριφορά είναι βιολογικά καθορισμένη, αφού τόσο σε ανθρώπους όσο και στα ζώα μπορεί να αλλάξει και εξαρτάται και σε μεγάλο βαθμό από το περιβάλλον και από το ποσοστό ανάμειξης που επιτρέπουν τα θηλυκά (Parke, 1987).

Επίσης ορισμένοι ισχυρίζονται ότι η μητέρα είναι βιολογικά προετοιμασμένη για τη μητρότητα εξαιτίας των ορμονικών αλλαγών που συμβαίνουν, ενώ ο πατέρας αντίστοιχα δεν εμφανίζει τέτοιες συμπεριφορές επειδή δεν συμβαίνουν ορμονικές αλλαγές. Και πάλι αποδείχτηκε ότι ο ρόλος του περιβάλλοντος είναι πιο σημαντικός, όπως έδειξαν έρευνες με ζώα. Δεν είναι απαραίτητες ορισμένες ορμόνες για να εμφανιστεί πατρική ή μητρική συμπεριφορά, όπως έδειξε μια έρευνα όπου απομονώθηκαν ένα αρσενικό και ένα θηλυκό ζώο σ' ένα κλουβί μαζί με μικρά που δεν ανήκαν σ' αυτούς. Τα ζώα έδειξαν τρυφερά αισθήματα προς τα μικρά και τα φρόντιζαν σαν να ήταν δικά τους (Parke, 1987).

Μετά από μελέτη αρκετής βιβλιογραφίας, πρέπει να πούμε ότι η ψυχαναλυτική ερμηνεία του πατρικού ρόλου έχει τύχει αυστηρής κριτικής η οποία σε γενικές γραμμές, κρίνεται μονομερής. Πιο συγκεκριμένα λαμβάνει υπόψη της ένα μόνο παράγοντα, τον ψυχοσεξουαλικό, για να ερμηνεύσει τη σχέση πατέρα παιδιού. Παραγνωρίζει εντελώς την ποικιλία των ανθρωπίνων τύπων και δεν φαίνεται να βλέπει το ρόλο που μπορεί να παίξουν οι ατομικές διαφορές. Θα ήταν μεγάλο σφάλμα να υποστηρίξουμε ότι όλοι οι πατέρες και

όλα τα παιδιά έχουν να αντιμετωπίσουν τα ίδια προβλήματα στις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Ακόμα και μέσα στη οικογένεια, παιδιά του ίδιου φύλου συνδέονται διαφορετικά με τον πατέρα τους. Άλλοι άνθρωποι, άλλες σχέσεις, άλλα προβλήματα, άλλες λύσεις (Κρασανάκης, 1991).

Κύριο πρόσωπο κάθε οικογένειας είναι ο πατέρας. Ο ρόλος του δεν περιορίζεται μόνο στην αρχή της ζωής, αλλά παραμένει ζωτικός μέχρι της ολοκλήρωσης της προσωπικότητας του. Ο ρόλος αυτός είναι βιολογικός και ψυχολογικός. Ο πατέρας κάθε ανθρώπου και η εικόνα που ο καθένας έχει για το ρόλο που έπαιξε στη ζωή του δεν εξαλείφονται ποτέ από την ψυχή. Η εικόνα που έχουμε για τον πατέρα μας δεν παύει να μας ακολουθεί σε όλες τις φάσεις της παιδικής και της ώριμης ζωής μας. Στη μνήμη μας διατηρείται πάντα η ορθή ή η λανθασμένη στάση έναντι των προβλημάτων που έθεσε ενώπιον του η αναπτυξιακή μας πορεία (Κρασανάκης, 1991).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Ο ΑΝΔΡΑΣ ΩΣ «ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΟΣ» ΠΑΤΕΡΑΣ

2.1 Τα κίνητρα αναπαραγωγής στον άνδρα

Κάθε άνθρωπος γεννιέται με τις προσωπικές του ανάγκες και επιθυμίες. Με βάση αυτές πορεύεται στη ζωή προσπαθώντας να καλύψει τόσο τις φυσιολογικές όσο και τις ψυχολογικές του ορμές. Ολόκληρη η ζωή είναι ένας αγώνας για επιβίωση, επιτυχία και αυτοπραγμάτωση. Τόσο τα εσωτερικά όσο και τα εξωτερικά κίνητρα είναι αυτά που ωθούν κάποιον να πάρει αποφάσεις και να ενεργήσει σύμφωνα με τις επιθυμίες του. Κάθε άνθρωπος διαθέτει κίνητρα που εξυπηρετούν κάποιους σκοπούς σε διάφορες φάσεις της ζωής του. Ένα απ' αυτά είναι και το ένστικτο για αναπαραγωγή. Οι άνθρωποι ως κοινωνικά όντα αναζητούν τη συντροφικότητα και την αγάπη, δεν ζουν μόνοι τους (Fischer, 2000).

Εκτός από τις πολλές αλλαγές που έχουν γίνει σε πολιτισμικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, έχουν επέλθει αλλαγές και στον τομέα της ανθρώπινης γονιμότητας. Η υπογονιμότητα είναι ένα πλήγμα για την κοινωνία μας και με την πάροδο του χρόνου ολοένα και αυξάνεται. Με την πρόοδο όμως της τεχνολογίας έχουν βρεθεί λύσεις που βοηθούν τα ζευγάρια, που θέλουν να τεκνοποιήσουν, να αποκτήσουν πλέον παιδιά. Τα περισσότερα παιδιά που γεννιούνται σήμερα είναι επιθυμητά από τους γονείς, αφού ο σωστός προγραμματισμός από τη μεριά τους και οι ποικίλες μέθοδοι αποφυγής μιας ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης, βοηθούν ώστε να γεννηθούν παιδιά επιθυμητά, πράγμα που ωφελεί και στη σωστή ανάπτυξη και ανατροφή τους. Επομένως, αν και πότε θα αποκτήσει ένα ζευγάρι παιδιά είναι πλέον ατομική επιλογή και απόφαση (Fischer, 2000).

Η επιθυμία απόκτησης παιδιού είναι περίπλοκη, καθώς εμπλέκει μια σειρά συνειδητών όσο και ασυνείδητων κινήτρων που οδηγούν τους ανθρώπους να αναπαράγονται, και κάτω πλέον από τις αντίξοες συνθήκες όπως για παράδειγμα στη διάρκεια πολέμων, ή λοιμών (Παπαληγούρας, 2003).

Ένας υποψήφιος δότης θα έλεγε : « Να έχει κανείς παιδιά είναι παρηγοριά, είναι χαρά είναι τρυφερότητα. Πεθαίνουμε αργότερα όταν έχουμε γίνει γονείς, δεν πεθαίνουμε μόνοι. Η εργασία μας αποκτά νόημα γιατί τα οφέλη που αποκομίζουμε προορίζονται για κάποιον. Μπορεί και να υποδηλώνει ότι θα έχει κανείς μια υποστήριξη όταν γεράσει. Εγώ έχασα τον πατέρα μου πολύ νέος και επιθυμώ διακαώς να γίνω πατέρας.» (Delaisi de Parseval, 1983).

Στην μαρτυρία αυτή συμπεριλαμβάνονται σχεδόν όλα τα κίνητρα που ωθούν τον άνδρα να επιθυμεί να γίνει γονιός. Διαπιστώνουμε ότι στην περιγραφή αυτή δεν επιζητείται ένα πραγματικό αλλά ένα φανταστικό μωρό το οποίο καλείται να εκπληρώσει και να επανορθώσει τα πάντα, να καλύψει όλα τα κενά, την μοναξιά, την απώλεια, τα πένθη. Στην πραγματικότητα, συνεπώς, αυτό που επιθυμείται δεν είναι ένα συγκεκριμένο παιδί αλλά η πραγματοποίηση όλων των παιδικών επιθυμιών (Παπαληγούρας, 2003).

Η επιθυμία απόκτησης παιδιού πρωτοεμφανίζεται στον άνδρα πολύ νωρίς. Αφετηρία είναι η ταύτιση με τον δικό του πατέρα (Bydlowsky, 1997).

Σημαντικό στοιχείο στην επιθυμία απόκτησης παιδιού αποτελεί, επίσης, η προσαρμογή στις κοινωνικές και οικογενειακές επιταγές. Η απόκτηση παιδιού σήμερα θεωρείται επιβεβλημένη. Συμβολίζει τη σεξουαλική ταυτότητα του ζευγαριού, τη σωματική του υγεία καθώς και την κοινωνική του ένταξη. Παράλληλα, η χρήση αντισύλληψης ενίσχυσε την παντοδυναμία των ατόμων οι οποίοι θεωρούν έκτοτε ότι ελέγχουν απολύτως την επιθυμία απόκτησης παιδιού. Χρησιμοποιούν αντισύλληψη όσο χρόνο δεν επιθυμούν παιδί και την διακόπτουν αναμένοντας ένα παιδί αμέσως (Ζαίρας Παπαληγούρας, 2003).

Η επιθυμία ενός άνδρα ν' αποκτήσει παιδί εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως βιολογικούς, πολιτισμικούς και κοινωνικούς, προσωπικούς και ψυχολογικούς. Τα κίνητρα επομένως που ωθούν κάποιον σε αναπαραγωγή είναι τόσο εσωτερικά, εγγενή όσο και εξωτερικά. (Fischer, 2000).

2.1.1 Βιολογικοί παράγοντες

Οι βιολογικοί παράγοντες και συγκεκριμένα ορισμένες ορμόνες μπορούν να συμβάλλουν σε κάποιο βαθμό στην επιθυμία αναπαραγωγής, όμως σ' αυτούς παρεμβαίνουν και άλλοι περιβαλλοντικοί παράγοντες, όπως η εμπειρία και η μάθηση, ιδιαίτερα η πρώιμη κοινωνική μάθηση κατά την παιδική ηλικία του άνδρα. Οι ορμόνες αν και ασκούν άμεση επίδραση στην σεξουαλική ανάπτυξη του ανθρώπου, ωστόσο η επίδρασή τους στη δημιουργία κινήτρου για σεξουαλική συμπεριφορά και αναπαραγωγή δεν είναι τόσο ξεκάθαρη. Η τεστοστερόνη επιδρά στη σεξουαλική συμπεριφορά, ενώ τα οιστρογόνα όχι. Στους άνδρες ο ρόλος των ανδρογόνων συνίσταται στη δημιουργία της επιθυμίας.

Στον άνθρωπο η σεξουαλική συμπεριφορά δεν εξυπηρετεί μόνο αναπαραγωγικούς λόγους και γι' αυτό δεν εξαρτάται και αποκλειστικά από τις ορμόνες, αλλά συμμετέχει και η εμπειρία και η μάθηση. Επίσης έχει βρεθεί ότι ορισμένοι νευρομεταβιβαστές, όπως η

νοτοπαμίνη και η νορεπινεφρίνη, αλλά και η φαινυλεθουλαμίνη παίζουν έναν ορισμένο ρόλο στη διαδικασία της αναπαραγωγής. Οι συγκεκριμένες ουσίες είναι διεγερτικές και προκαλούν αισθήματα ευφορίας και ευχαρίστησης. (Fischer, 2000).

Έχει βρεθεί ότι στα ζευγάρια που είναι μαζί, οι ουσίες αυτές βρίσκονται σε υψηλά επίπεδα στα δυο με τρία πρώτα χρόνια του γάμου, μετά μειώνονται. Αυτό ίσως να συνδέεται με την ολοκλήρωση της αναπαραγωγής και επιθυμίας για δημιουργία απογόνων. Η διατήρηση του ενδιαφέροντος και της αγάπης στα παντρεμένα ζευγάρια για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα γίνεται για άλλους λόγους, όπως οι κοινοί στόχοι και τα ενδιαφέροντα και δεν στηρίζεται μόνο στη σεξουαλική έλξη (Fischer, 2000).

2.1.2 Πολιτισμικοί παράγοντες

Η επιθυμία για παιδί στον άνδρα επίσης εξαρτάται από πολιτισμικούς, οι οποίοι είναι οι εξής :

- Ένας από αυτούς τους παράγοντες είναι οι αξίες της κοινωνίας μέσα στην οποία ζει ο άνδρας. Οι συνθήκες της κοινωνίας μέσα στην οποία ζει επηρεάζουν την απόφασή του και συνήθως οι συνθήκες αυτές αλληλεπιδρούν με τα πρότυπα, τις αξίες και τα πιστεύω του ατόμου.
- Η γονιμότητα έχει μεγάλη αξία στην κοινωνία μας. Η κοινωνία περνάει συνήθως την αντίληψη ότι για να νιώθει κάποιος πετυχημένος και ολοκληρωμένος ως άνθρωπος, για να φτάσει στην προσωπική και κοινωνική καταξίωση, πρέπει να δημιουργήσει οικογένεια και να αποκτήσει παιδί.
- Επίσης ο προορισμός του άνδρα, αλλά και της γυναίκας, είναι η απόκτηση παιδιών.
- Ακόμη μεγαλύτερο πλήγμα θεωρείται για την κοινωνία η υπογονιμότητα και η μη απόκτηση απογόνων για τη γυναίκα παρά για τον άνδρα. Αυτά τα πρότυπα έχουν περάσει σε κάποιο βαθμό και έχουν επηρεάσει τις αντιλήψεις των ανδρών. Αυτό φαίνεται και από έρευνες που έγιναν, όπου ρωτήθηκαν σχετικά μ' αυτό κάποιοι άνδρες και βρέθηκε ότι όντως πιστεύουν ότι το να μην αποκτήσουν παιδιά είναι πιο οδυνηρό για τις γυναίκες παρά για τους ίδιους (Fischer, 2000).

Περισσότερο οι γυναίκες αποκτούν προσωπική και κοινωνική αξία έτσι, αφού αυτός είναι ο προορισμός τους. Οι ίδιοι μπορούν να αντισταθμίσουν αυτήν την έλλειψη και τα συναισθήματα μοναξιάς μέσα από την επαγγελματική τους καταξίωση περισσότερο απ' ότι

οι γυναίκες. Αρκετοί είναι οι άνδρες που έχουν ανατραφεί μ' αυτόν τον τρόπο και έχουν μάθει να λειτουργούν έτσι. Παρόλα αυτά, οι πιέσεις αυτές και οι αξίες της κάθε κοινωνίας επηρεάζουν ως ένα βαθμό τη συμπεριφορά. Μεγαλύτερο ρόλο παίζουν οι ατομικές επιλογές, οι κρίσεις του καθενός, οι προσωπικές του αξίες και πεποιθήσεις. Το μορφωτικό επίπεδο του κάθε ατόμου και η κριτική του σκέψη είναι οι παράγοντες που καθορίζουν συνήθως αν κάποιος θα δεχτεί και θα συμμορφωθεί με τις αξίες της κοινωνίας (Χουντουμάδη, 1998).

2.1.3 Κοινωνικοί παράγοντες

Ένας δεύτερος παράγοντας είναι το επάγγελμα του άνδρα. Εδώ περιλαμβάνονται οι φιλοδοξίες του κάθε άνδρα για την επαγγελματική του σταδιοδρομία, οι υποχρεώσεις απέναντι στην εργασία του, ο ελεύθερος χρόνος και οι συνθήκες εργασίας, όπως επίσης και η ικανοποίηση και οι οικονομικές απολαβές. Όλες αυτοί οι παράμετροι μπορούν να επηρεάσουν είτε αρνητικά είτε θετικά την απόφασή του να αποκτήσει παιδιά. Το στρες και οι άσχημες συνθήκες εργασίας επηρεάζουν αρνητικά την επιθυμία του για παιδί.

Αντίθετα, η ευχαρίστηση που δέχεται κάποιος από την εργασία του, βελτιώνει την αυτοεκτίμησή του και, εφόσον νιώθει επιτυχημένος σ' αυτόν τον τομέα, είναι έτοιμος να προχωρήσει ένα βήμα μπροστά και να προχωρήσει προς την πατρότητα. Επίσης οι ικανοποιητικές οικονομικές απολαβές ενισχύουν την επιθυμία του για παιδί, αφού θα μπορέσει να το αναθρέψει χωρίς στερήσεις.

Εν συνεχεία, η ανεργία και η φτώχεια είναι από τους παράγοντες που συνήθως αποτρέπουν τον άνδρα από την επιθυμία του για οικογένεια. Οι υπερβολικές φιλοδοξίες και τα όνειρα για την επαγγελματική του σταδιοδρομία, επίσης, λειτουργούν αρνητικά, εφόσον τα άτομα αυτά αφοσιώνονται ολοκληρωτικά στην καριέρα τους με αποτέλεσμα τον περιορισμένο ελεύθερο χρόνο για άλλες δραστηριότητες. Όσο υψηλότερες προσδοκίες έχει κάποιος για την καριέρα του, τόσο λιγότερες είναι οι ανάγκες του για δημιουργία οικογένειας (Burman, 1999).

Ένας τρίτος παράγοντας είναι η σχέση του άνδρα με την οικογένειά του και ιδιαίτερα με τον πατέρα του. Ο άνδρας που μεγάλωσε σε μια ενωμένη οικογένεια όπου εισέπραξε αισθήματα τρυφερότητας και αγάπης και όπου η σχέση του με τον πατέρα του ήταν αρμονική, έχει περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξει το κίνητρο για τη δική του πατρότητα. Τα πρότυπα που θα πάρει ένα παιδί από την οικογένεια του διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό την προσωπικότητά του.

Η αρμονική σχέση των γονιών του και η ανατροφή κοντά σ' έναν πατέρα που είναι στο πλάι του κάθε στιγμή και του δείχνει την αγάπη του, βοηθούν ώστε το παιδί αργότερα, στην ενήλικη ζωή, ν' ακολουθήσει ένα τέτοιο πρότυπο ζωής, ν' αναπτύξει μια ισότιμη και αρμονική συζυγική σχέση και να αναπτύξει το ένστικτο της πατρότητας.

Αντίθετα οι άνδρες που στερήθηκαν την πατρική φιγούρα στα παιδικά τους χρόνια, ίσως θέλουν ν' αποφύγουν την πατρότητα για να μην προκαλέσουν τις ίδιες στερήσεις και κάνουν τα ίδια λάθη με τα παιδιά τους (Burman, 1999).

Εκτός από τους παραπάνω παράγοντες πολύ σημαντικό ρόλο στην απόφαση αυτή του άνδρα να γίνει πατέρας, παίζουν και οι προσωπικοί παράγοντες. Κάθε άνδρας έχει κάποιους δικούς του προσωπικούς λόγους και ανάγκες που τον ωθούν να γίνει πατέρας. Αυτά είναι τα προσωπικά, τα εσωτερικά κίνητρα του καθενός. Κάθε άνδρας διαφέρει ως προς τις ανάγκες αυτές, αφού έχουν σχέση με τις απόψεις του για το θέμα της πατρότητας.

Ένας από τους λόγους που επιθυμεί ένας άνδρας να γίνει γονέας είναι και η ανάγκη του για αποδοχή από τους άλλους, αλλά και από τον ίδιο τον εαυτό του ως υπεύθυνου μέλους της κοινωνίας. Έτσι θα αυξηθεί η αυτοεκτίμησή του και θα νιώσει ολοκληρωμένος ως άνθρωπος.

Πέρα από την ανάγκη για αποδοχή, ένας ακόμη λόγος είναι η επιθυμία του για διαίωνιση του γένους και συνέχιση του ονόματός του και του ίδιου του τού εαυτού. Με τον τρόπο αυτό θα αποκτήσει νέο νόημα η ζωή του, θα γευτεί νέες εμπειρίες και θα αφήσει πίσω του απογόνους.

Ένας τρίτος λόγος είναι η ανάγκη του να δώσει και να πάρει στοργή και αγάπη και να εκφράσει την τρυφερότητά του απέναντι σε κάποιον. Μέσα από τη σχέση του με το παιδί θα βελτιωθεί ως άνθρωπος, θα μάθει να θυσιάζεται και να κατανοεί τις ανάγκες των άλλων..

Ένας άλλος λόγος είναι η ανάγκη διασκέδασης και χαράς που προσφέρουν τα παιδιά. Μέσα από το παιχνίδι με τα παιδιά θα ξανανιώσουν και οι ίδιοι παιδιά, θα ξαναζήσουν τα δικά τους παιδικά χρόνια και ίσως εκπληρώσουν όνειρά τους που έμειναν ανεκπλήρωτα.

Η επιθυμία τους για συντροφιά και φροντίδα στα επόμενα χρόνια. Ο φόβος της μοναξιάς τους ωθεί στο να αποκτήσουν παιδιά ώστε να εισπράξουν και οι ίδιοι την απαραίτητη φροντίδα και αγάπη τους όταν φτάσουν σε μεγαλύτερη ηλικία. Επίσης μέρος της φροντίδας των παιδιών τους θα είναι και η οικονομική βοήθεια που θα δεχτούν από τα παιδιά τους (Χουντουμάδη, 1998).

Ένας τελευταίος λόγος είναι η επιθυμία και η προσπάθεια των ανδρών (αλλά και των γυναικών επίσης) να σώσουν μια δυσλειτουργική συζυγική σχέση. Πολλοί πιστεύουν ότι με την απόκτηση ενός παιδιού θα βελτιωθούν και οι σχέσεις των συζύγων και θα αντιμετωπιστούν τυχόν προβλήματα μέσα στο γάμο. Ένα παιδί όμως δεν είναι αρκετό για να σώσει έναν γάμο που νοσεί, ούτε για να αποφευχθεί ένα διαζύγιο. Σε τέτοιες περιπτώσεις το παιδί είναι αυτό που θα δεχτεί τις περισσότερο αρνητικές συνέπειες της διαταραγμένης σχέσης, αφού δεν θα πληρούνται οι προϋποθέσεις για τη σωστή του ανατροφή (Χουντουμάδη, 1998).

Σε μια έρευνα του Owens στην Αγγλία ένας αριθμός ανδρών ρωτήθηκε για τα κίνητρα αναπαραγωγής. Η απάντηση που έδωσαν οι περισσότεροι ήταν ότι το θεωρούσαν κάτι το φυσικό, ως αναμενόμενο, ένα γεγονός που θα γινόταν σε κάποια φάση της ζωής τους. Επιθυμούσαν παιδιά γιατί γι' αυτούς σήμαιναν ευτυχία, χαρά, συντροφικότητα. Ήθελαν ν' αποκτήσουν παιδιά ώστε να γίνουν μια ολοκληρωμένη οικογένεια και το θεωρούσαν ως το επόμενο φυσικό στάδιο του γάμου. Μάλιστα, προτιμούσαν οι ίδιοι οι άνδρες ένα αγόρι για τον εαυτό τους και αργότερα ένα κορίτσι για συντροφιά στη σύζυγό τους (Χουντουμάδη, 1998).

2.1.4 Ψυχολογικοί παράγοντες

Υπάρχουν και ορισμένοι ψυχολογικοί παράγοντες που ωθούν τον άνδρα στην αναπαραγωγή. Τα ψυχολογικά αυτά κίνητρα έχουν μελετηθεί από ψυχαναλυτές, οι οποίοι έδωσαν τις ερμηνείες τους γι' αυτές τις ανάγκες των ανδρών. Η ψυχαναλυτική αυτή εξήγηση στηρίζεται στην προσωπικότητα του ατόμου στην παιδική του ηλικία, ενώ δεν αναζητά τις ρίζες της επιθυμίας αναπαραγωγής στις συνθήκες που επικρατούν όταν το άτομο ενηλικιωθεί. Τα κίνητρα αυτά είναι ασυνείδητα και σχετίζονται με την ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη, τη διαμόρφωση του Εγώ και τα γονεϊκά πρότυπα.

Πρώτος ο Freud μίλησε για τις δυο ορμές, τις ενστικτώδεις δυνάμεις που πηγάζουν από την ψυχική ενέργεια του ανθρώπου. Αυτές είναι η libido, το ένστικτο της ζωής και το ένστικτο του θανάτου. Οι διάφορες επιθυμίες που δημιουργούνται στον άνθρωπο έχουν πηγή το ένστικτο της δημιουργίας, της ζωής, ή το ένστικτο της καταστροφής, του θανάτου. Την άποψη αυτή υιοθέτησαν και με βάση αυτή υποστήριξαν οι ψυχαναλυτές ότι το κίνητρο για αναπαραγωγή είναι μια έμφυτη τάση σ' όλους τους άνδρες που βασίζεται στο ένστικτο της επιβίωσης, της δημιουργίας (Frankl, 1990).

- Η πρώτη επιθυμία για παιδί στον άνδρα εμφανίζεται πολύ νωρίς, σύμφωνα με την ψυχαναλυτική άποψη, πριν την εμφάνιση του Οιδιπόδειου Συμπλέγματος, κατά τη διάρκεια των τριών ψυχοσεξουαλικών σταδίων, του στοματικού, του πρωκτικού και του φαλλικού. Η πρώτη επιθυμία για παιδί εμφανίζεται στο στοματικό και πρωκτικό στάδιο, μέσα από την πλήρη εξάρτηση και της στοματικής συγχώνευσης του βρέφους με τη μητέρα. Κατά το φαλλικό στάδιο αναπτύσσει το αγόρι μια στοργή και προσκόλληση προς το γονέα του αντίθετου φύλου. Το αγόρι αρχίζει να νιώθει μια νέα μορφή αγάπης προς τη μητέρα και να θεωρεί ως αντίζηλο τον πατέρα, συγχρόνως όμως να νιώθει έντονα συναισθήματα ενοχής και φόβου τιμωρίας για τις αιμομικτικές του αυτές διαθέσεις. Τέλος, η επιθυμία στρέφεται από τη μητέρα στον πατέρα.

Ο φόβος τιμωρίας και ο φόβος ευνουχισμού που αναπτύσσει το μικρό αγόρι το κάνουν να στραφεί προς τον πατέρα του, να ταυτιστεί μαζί του και να αποβάλει την αρχική του επιθυμία για εγκυμοσύνη μέσα από την ταύτισή του με τη μητέρα. Τώρα η επιθυμία του στρέφεται στην κατεύθυνση να αποκτήσει παιδί από τη μητέρα του, ταυτιζόμενος όμως με τον πατέρα του. Αυτή η διαδικασία είναι απαραίτητη για τη φυσιολογική μελλοντική ανάπτυξη της επιθυμίας του άνδρα να αποκτήσει παιδιά (Δραγώνα & Ναζίρη, 1995).

- Μια δεύτερη ψυχαναλυτική εξήγηση για την επιθυμία για αναπαραγωγή στον άνδρα βασίζεται στην άποψη ότι η επιθυμία αυτή εκφράζει έναν φόβο και δέος για τη γυναικεία δυνατότητα της αναπαραγωγής και εγκυμοσύνης. Έτσι με το να γίνει ο ίδιος πατέρας και να ταυτιστεί με το παιδί και τη γυναίκα, διώχνει την αρχική του επιθυμία για ταύτιση με τη μητέρα του (Δραγώνα & Ναζίρη, 1995).

- Μια τρίτη εξήγηση είναι ότι οι άνδρες συνήθως νιώθουν μια σύγκρουση ανάμεσα στην ανάγκη τους για εξάρτηση και στην προσπάθειά τους να αποφύγουν μια τέτοια ανάγκη. Έτσι η επιθυμία για απόκτηση παιδιού επιβεβαιώνει τον ανδρισμό τους και τους βοηθάει να απαλλαχτούν από την αρχική τους εξάρτηση με το δικό τους πατέρα. Έτσι δεν νιώθουν τώρα πια ως οι αδύναμοι που έχουν ανάγκη τη φροντίδα του πατέρα τους, αλλά παίρνουν οι ίδιοι τη θέση του ισχυρού πια, την οποία κατείχε ο πατέρας τους, με το να φροντίζουν τον πιο αδύναμο που είναι το βρέφος και η μητέρα (Δραγώνα & Ναζίρη, 1995).

- Μια τέταρτη εξήγηση προκύπτει μέσα από την έμφυτη αγωνία και το φόβο του θανάτου που υπάρχει στον άνδρα. Έτσι δημιουργείται η επιθυμία προέκτασης του εαυτού του και αυτοπραγμάτωσης. Με την απόκτηση απογόνων εκπληρώνεται

αυτή η ναρκισσιστική αίσθηση της παντοδυναμίας του ατόμου, αφού έτσι συνεχίζεται ο εαυτός του ίδιου του πατέρα μέσα από τους απογόνους του. Ακόμη εκπληρώνεται η επιθυμία της δημιουργίας (Δραγώνα & Ναζίρη, 1995).

- Μια άλλη ερμηνεία είναι αυτή που σχετίζεται με τα αισθήματα ενοχής που βιώνει ο άνδρας, καθώς αποχωρίζεται τους γονείς του και απομακρύνεται από την οικογένεια καταγωγής του. Πίσω απ' αυτόν τον αποχωρισμό κρύβεται μια επιθυμία ταύτισης του άνδρα με τους γονείς του.

Έτσι η επιθυμία για παιδί έρχεται να καλύψει την ενοχή που νιώθει ο άνδρας για την απομάκρυνσή του και τον αποχωρισμό από τους γονείς του. Με την απόκτηση του παιδιού του θα προσφέρει στους γονείς του το παιδί που δεν μπορεί να είναι πια ο ίδιος γι' αυτούς. Έτσι αυτή η «προσφορά» του ξαναζωντανεύει τους γονείς του. Μέσα απ' αυτήν την ζωντάνια αναζωογονείται και ο ίδιος ταυτιζόμενος με τους γονείς και αντιμετωπίζει την αρχική του ενοχή για τον αποχωρισμό απ' αυτούς (Δραγώνα & Ναζίρη, 1995).

Επομένως πολλοί είναι οι παράγοντες που συμβάλλουν στη δημιουργία επιθυμίας για αναπαραγωγή στον άνδρα. Το κίνητρο αυτό δημιουργεί τις βάσεις του από πολύ νωρίς και συνεχίζει να αναπτύσσεται σ' όλη την πορεία της ζωής του άνδρα μέχρι την ενηλικίωσή του και την τελική του απόφαση να αποκτήσει παιδιά. Η οικογένεια του άνδρα, ο τρόπος ανατροφής του και η σχέση του με τον πατέρα του και γενικά οι εμπειρίες της παιδικής του ηλικίας είναι παράγοντες που παίζουν σημαντικό ρόλο για την απόκτηση θετικής στάσης απέναντι στην πατρότητα.

Στη συνέχεια οι προσωπικές αντιλήψεις και πεποιθήσεις του κάθε άνδρα θα αλληλεπιδράσουν με τους κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες και τις αντιλήψεις της κοινωνίας μέσα στην οποία ζει, έτσι ώστε τελικά να διαμορφωθεί μια τελική στάση και συμπεριφορά του άνδρα απέναντι στην πατρότητα. Όλοι αυτοί οι παράγοντες αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και συμβάλλουν θετικά ή αρνητικά στη δημιουργία κινήτρου για αναπαραγωγή, η απόφαση όμως ενός άνδρα να γίνει πατέρας και να αποκτήσει οικογένεια είναι προσωπική απόφαση και επιλογή του καθενός.

2.2. Ο ρόλος του πατέρα κατά την εγκυμοσύνη

Ο πατρικός ρόλος ξεκινάει από τη στιγμή που το ζευγάρι αποφασίζει από κοινού να αποκτήσει παιδί και η περίοδος της εγκυμοσύνης είναι για τους άνδρες μια εποχή όπου

αρχίζουν να συνειδητοποιούν πλέον τον πατρικό τους ρόλο και η ζωή τους αρχίζει να παίρνει μια διαφορετική πορεία, αφού είναι και άλλα τα καθήκοντα που πρέπει τώρα να αναλάβουν. Η εγκυμοσύνη δεν είναι μια ατομική υπόθεση, αλλά αποτελεί οικογενειακή υπόθεση. Η αμοιβαία αγάπη, κατανόηση και επικοινωνία ανάμεσα στο ζευγάρι, όπως και η ώριμη και προγραμματισμένη απόφαση να αποκτήσουν παιδί είναι σημαντικοί παράγοντες που συμβάλλουν στην επιτυχία του γονεϊκού και πατρικού ρόλου. Ο πατέρας μπορεί να παίξει σπουδαίο ρόλο στη διάρκεια της εγκυμοσύνης της συζύγου του (Parke, 1987).

Όπως στη μέλλουσα μητέρα συμβαίνουν αλλαγές στη διάρκεια της εγκυμοσύνης, έτσι και στον πατέρα παρατηρούνται κάποιες αλλαγές τόσο σε ψυχολογικό, σωματικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Όλα αυτά εξαρτώνται από την προσωπικότητα του κάθε πατέρα, όμως σε αρκετούς απ' αυτούς παρατηρούνται αλλαγές, όπως απώλεια της όρεξης, εμετοί, ναυτίες. Επίσης κατάθλιψη, ένταση, άγχος, αϋπνίες. Ακόμη, όσο προχωράει η διαδικασία της εγκυμοσύνης, οι άνδρες δείχνουν όλο και περισσότερο ενδιαφέρον για το μωρό. Πολλοί είναι αυτοί που θέλουν να ενημερωθούν και διαβάζουν σχετικά βιβλία για να αποκτήσουν γνώσεις. Επίσης πολλοί άνδρες αρχίζουν να δουλεύουν περισσότερο ή να αποκτούν και δεύτερη δουλειά για να αντιμετωπίσουν τα έξοδα της οικογένειας. Ακόμη οι άνδρες τώρα είναι πιο ανήσυχοι, περισσότερο αγχωμένοι και δείχνουν υπερβολικό ενδιαφέρον για την υγεία της συζύγου τους και του μωρού τους. Αυτά τα συμπτώματα ενισχύονται περισσότερο προς το τέλος της εγκυμοσύνης και όσο πλησιάζει η ώρα του τοκετού. Μένουν περισσότερη ώρα κοντά στη σύζυγό τους και ανησυχούν για το αν θα φτάσουν εγκαίρως στο νοσοκομείο, για την υγεία του μωρού και τον τοκετό.

Παρόλα αυτά, κάθε άνδρας αντιμετωπίζει διαφορετικά την περίοδο αυτή της εγκυμοσύνης. Για το αν και σε ποιο βαθμό θα εκδηλώσει διάφορα συμπτώματα, εξαρτάται από την προσωπικότητα του καθενός, τα προσωπικά του βιώματα, τις πεποιθήσεις του και τις αξίες του, όπως και από τη θέση που κατέχει στην κοινωνία. Υπάρχουν άνδρες στους οποίους η εγκυμοσύνη προκαλεί συναισθήματα ενοχής, κυρίως γιατί τη βιώνουν, αρνητικά και οι οποίοι δεν ήταν απόλυτα προετοιμασμένοι γι' αυτή τη διαδικασία. Επίσης υπάρχουν εκείνοι που είναι περισσότερο προσανατολισμένοι στην καριέρα τους και συνήθως βιώνουν την εγκυμοσύνη ως βάρος και εμπόδιο για την επαγγελματική τους σταδιοδρομία. Τέλος, υπάρχουν και αυτοί οι οποίοι είναι απόλυτα προετοιμασμένοι και περισσότερο έχουν στραμμένη την προσοχή τους στην οικογένεια, αφού αυτή είναι η μεγαλύτερη αξία για τους ίδιους. Αυτοί νιώθουν πληρότητα και τα συναισθήματά τους είναι όλα θετικά και είναι απόλυτα προετοιμασμένοι για το νέο τους πατρικό ρόλο (Diamond, 1986).

Η θέση που πρόκειται να πάρει κάθε άνδρας απέναντι στην εγκυμοσύνη επηρεάζεται από το μορφωτικό και κοινωνικό του επίπεδο, από τη σχέση του με την οικογένεια καταγωγής του, από τον προγραμματισμό και την επιθυμία της εγκυμοσύνης και από την ποιότητα της συζυγικής σχέσης. Η διάρκεια της σχέσης του ζευγαριού και η ποιότητα της σχέσης αυτής επηρεάζει τη στάση του πατέρα απέναντι στην εγκυμοσύνη. Βρέθηκε ότι συνήθως τα ζευγάρια που είναι μαζί περισσότερα χρόνια, βιώνουν λιγότερες δυσκολίες ως σύντροφοι με την έναρξη της εγκυμοσύνης και οι πατέρες είναι περισσότερο προετοιμασμένοι και αναμένουν με χαρά τον ερχομό του παιδιού, απ' ό,τι τα ζευγάρια που αποκτούν αμέσως ένα παιδί. Η θετική στάση του άνδρα απέναντι στην εγκυμοσύνη επιδρά θετικά και στην πορεία της εγκυμοσύνης, με τη συναισθηματική υποστήριξη προς τη σύζυγο, αλλά και με τη βοήθεια και προετοιμασία προς το μεγαλύτερο παιδί, όταν υπάρχει (Δραγώνα & Ναζίρη, 1995).

Η πατρότητα και η εγκυμοσύνη μπορούν να ενισχύσουν την αυτοπεποίθηση του άνδρα και να κάνουν πιο ισχυρό το συναίσθημα της ικανότητάς του να δημιουργήσει μια νέα ζωή, έναν απόγονο. Για να ανταποκριθεί ο άνδρας σωστά στον πατρικό του ρόλο και να δεχτεί με θετικό τρόπο την εγκυμοσύνη απαιτείται και η συναισθηματική του ωριμότητα. Πρέπει να αντιληφθεί ότι δεν γεννιέται κανείς πατέρας, αλλά μαθαίνει να λειτουργεί ως πατέρας στην πορεία και ότι σ' αυτό το νέο του ρόλο θα κάνει και λάθη, μέσα από τα οποία θα παθαίνει και θα βελτιώνεται (Χουντουμάδη, 1998).

Ένας από τους σημαντικότερους ρόλους που καλείται να παίξει ο πατέρας κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης είναι η παροχή βοήθειας και συναισθηματικής υποστήριξης της συζύγου του. Πρέπει να φροντίζει να υπάρχει επικοινωνία μεταξύ τους για τα θέματα που τους αφορούν, να της δείχνει ότι είναι πάντα δίπλα της και βοηθός της σ' όλη τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, να της δείχνει την αγάπη του και την αξία της. Μάλιστα ο βαθμός της συναισθηματικής στήριξης του μέλλοντα πατέρα προς την σύντροφό του, αποτελεί και μια ένδειξη για τη μελλοντική συμπεριφορά του στο νέο του ρόλο ως πατέρα (Parke, 1987).

Η αξία αυτής της συναισθηματικής βοήθειας φαίνεται αργότερα και στη σχέση της μητέρας – βρέφους. Από έρευνες βρέθηκε ότι η θετική συναισθηματική στήριξη βοηθάει στη θετική συμπεριφορά της μητέρας προς το παιδί και στην αύξηση της ευαισθησίας της απέναντι στις ανάγκες του βρέφους. Αντίθετα, η έλλειψη μιας τέτοιας βοήθειας μπορεί να οδηγήσει ακόμη και σε κατάθλιψη της μητέρας. Επίσης συναισθηματική υποστήριξη μπορεί να ζητήσει η γυναίκα και από τη μητέρα της, όμως αυτή του πατέρα έχει ιδιαίτερη σημασία και σπουδαιότητα. Μάλιστα πολλοί είναι και οι ίδιοι οι άνδρες που στρέφονται

στις μητέρες τους για βοήθεια, πράγμα που φανερώνει και την ανάγκη των ίδιων για συναισθηματική βοήθεια (Parke, 1987).

Η σεξουαλική ζωή του ζευγαριού επίσης είναι δυνατόν να αλλάξει. Στο σώμα της γυναίκας συμβαίνουν ορισμένες ορμονικές αλλαγές που επηρεάζουν την σεξουαλική επιθυμία της. Και εδώ πρέπει να είναι προσεχτικός ο σύντροφος και να συμβάλλει με τη βοήθεια του στην αύξηση της αυτοεκτίμησης της γυναίκας. Θα πρέπει να της δείχνει ότι είναι επιθυμητή παρ' όλες τις αλλαγές που συμβαίνουν στο σώμα της, ότι εξακολουθεί να είναι ελκυστική για τον ίδιο, πράγμα που τη βοηθάει στην καλύτερη αποδοχή του ρόλου της ως μητέρα .

Σε περιπτώσεις όπου υπάρχει στην οικογένεια και άλλο μεγαλύτερο παιδί, ο πατέρας αναλαμβάνει ακόμη έναν άλλο σημαντικό ρόλο. Την παροχή της βοήθειάς του και την συμπαράστασή του προς το παιδί, ώστε να δεχτεί τη νέα κατάσταση πιο αρμονικά. Όσο πιο έντονο είναι το ενδιαφέρον του πατέρα για το μεγαλύτερο παιδί κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, τόσο περισσότερο και αποτελεσματικότερα βοηθάει στην προσαρμογή του στη νέα κατάσταση της οικογένειας. Αυτό είναι απαραίτητο, γιατί η γυναίκα σ' αυτήν την περίοδο συχνά γίνεται πιο ανυπόμονη και απόμακρη, πράγμα που προκαλεί θλίψη και θυμό στο μεγαλύτερο παιδί. Επίσης γίνεται ευέξαπτη με αποτέλεσμα να ξεσπά πολλές φορές αρνητικά στο μεγαλύτερο παιδί, το οποίο είναι δυνατό να παλινδρομήσει σε προηγούμενες συνήθειές του και η συμπεριφορά του να αλλάξει. Γι' αυτό το λόγο κρίνεται αναγκαία και απαραίτητη η συμβολή του πατέρα και σ' αυτόν τον τομέα, ώστε να επιτευχθεί μια πιο ομαλή προσαρμογή και ένα θετικό συναισθηματικό κλίμα στην οικογένεια (Gottfried, 1984).

Κατά την περίοδο της εγκυμοσύνης η προετοιμασία που γίνεται από την πλευρά του άνδρα για να αποδεχτεί και να αναλάβει το νέο του ρόλο ως πατέρας, έχει χαρακτηριστεί ως μια περίοδος κρίσης και κυρίως γι' αυτούς που γίνονται πατέρες για πρώτη φορά. Είναι μια εποχή που έχει πολλές ανακατατάξεις και ραγδαίες εξελίξεις τόσο από ψυχολογική όσο και από κοινωνική πλευρά. Είναι μια έντονη δοκιμασία για τον ψυχισμό του άνδρα από την οποία μπορεί να βγει είτε πιο δυνατός και αποφασιστικός, είτε πιο αποδυναμωμένος. Ανάλογα με την ιδιοσυγκρασία του κάθε άνδρα ξεχωριστά και τις πεποιθήσεις και προσδοκίες που έχει από την εγκυμοσύνη και από όταν αισθάνεται έτοιμος ν' αναλάβει τον πατρικό του ρόλο, από αυτά κυρίως θα κριθεί και σε ποιο βαθμό θα περάσει τη συγκεκριμένη κρίση .

Ορισμένοι άνδρες είναι πιθανόν να περάσουν την κρίση αυτή με πιο βαριά συμπτώματα γι' αυτούς, να είναι μια ιδιαίτερα δύσκολη φάση της ζωής τους. Κάποιοι

άλλοι την περνούν με φυσιολογικά συμπτώματα και είναι το μεγαλύτερο ποσοστό των ανδρών αυτών, ενώ κάποιοι άλλοι, ελάχιστοι, αντιμετωπίζουν την περίοδο αυτή της ζωής τους ως την πιο εύκολη, χωρίς ιδιαίτερα συμπτώματα και ανησυχίες. Οι άνδρες αυτοί συνήθως αισθάνονται ευχάριστα συναισθήματα και ικανοποίηση από την αλλαγή της ζωής τους. Ιδιαίτερη δυσκολία αντιμετωπίζουν συνήθως οι πατέρες μικρής ηλικίας, για τους οποίους ίσως η εγκυμοσύνη να είναι μια ανεπιθύμητη κατάσταση επειδή αποτελεί εμπόδιο στην επαγγελματική τους σταδιοδρομία και επιπλέον επιβάρυνση της οικονομικής τους κατάστασης (Χουντουμάδη, 1998).

Οι πιο συνηθισμένες εκδηλώσεις που εμφανίζονται στους άνδρες σ' αυτήν την περίοδο της εγκυμοσύνης είναι συναισθήματα μοναξιάς και αποκλεισμού, τα συμπτώματα του φαινομένου *couvades*, πολλοί οδηγούνται σε άγχος και καταθλιπτικά συμπτώματα και σε άλλες δυσκολίες, όπως σεξουαλικές διαταραχές, απομόνωση και δυσκολίες στις διαπροσωπικές και κοινωνικές τους σχέσεις .

Τα συμπτώματα αυτά που βιώνουν οι άνδρες σ' αυτήν την ιδιαίτερη φάση της ζωής τους θα μπορούσαν να χωριστούν σε δυο κατηγορίες, τις συναισθηματικές εκδηλώσεις και τις σωματικές εκδηλώσεις. Οι συναισθηματικές φύσεως εκδηλώσεις μπορούν να πάρουν τη μορφή απλών συναισθημάτων, όπως μοναξιά, άγχος ή να εκδηλωθούν σε πιο βαριές μορφές, όπως κατάθλιψη ή άλλες ψυχικές διαταραχές. Ο πατέρας συνήθως βιώνει την εγκυμοσύνη διαφορετικά από τη σύζυγό του, περισσότερο αισθάνεται σαν παρατηρητής. Είναι πιθανόν να αισθάνεται ορισμένες φορές κάπως «χαμένος στον κόσμο του», πράγμα που του προκαλεί άγχος και αγωνία. Πρέπει να καταβάλει προσπάθεια ώστε να μπει στη θέση της συζύγου του και να δει πιο αντικειμενικά την ίδια την κατάσταση. Αντίθετα μπορεί να οδηγηθεί σε αισθήματα μοναξιάς και αποκλεισμού. Τα παραπάνω φανερώνουν επίσης και μια ανάγκη εξάρτησης του άνδρα από τη σύζυγό του, η οποία είναι ως αποτέλεσμα της έντονης ενασχόλησης και απορρόφησης της συζύγου από τις δικές της σωματικές και ψυχικές αλλαγές. Με το να δείχνει την ανάγκη του για περισσότερη προσοχή και ενδιαφέρον από τη σύζυγο, εκδηλώνει μια ασυνείδητη ανάγκη του για ενδιαφέρον και προσοχή από τη μητέρα του και έτσι αναβιώνει κάποιες παιδικές συγκρούσεις που έζησε κυρίως με τη μητέρα του (Δραγώνα & Ναζίρη, 1995).

Από πολλές έρευνες και μελέτες έχει βρεθεί ότι οι άνδρες νιώθουν συνήθως αυξημένο άγχος στην περίοδο της εγκυμοσύνης και σε κάποιους μπορεί να φτάσει και σε σημείο ήπιας ή πιο βαριάς μορφής κατάθλιψη. Οι ερευνητές Osofsky και Culp (1989) βρήκαν ότι το 29% των ανδρών που μελέτησαν παρουσίασαν συμπτώματα κατάθλιψης και το 47% παρουσίασαν μειωμένη αυτοεκτίμηση (Δραγώνα & Ναζίρη, 1995).

Όλα αυτά συμβαίνουν γιατί σε ασυνείδητο επίπεδο αναβιώνουν κάποιες οιδιπόδειες συγκρούσεις και παρουσιάζουν αμφιθυμικά συναισθήματα. Στο συνειδητό επίπεδο, αυτές οι συναισθηματικές αντιδράσεις τους είναι αποτέλεσμα των έντονων αλλαγών που συμβαίνουν, αλλαγές στην αίσθηση του εαυτού τους και στη ζωή τους. Παρόλα αυτά, οι συγκεκριμένες εκρήξεις άγχους και κατάθλιψης είναι φυσιολογικές, αφού συμβάλλουν στην προσαρμογή αυτής της νέας πορείας στη ζωή των ανδρών και στην αποδοχή του πατρικού τους ρόλου. Η άρνηση του άνδρα να συμμετέχει στην διαδικασία της εγκυμοσύνης και στις αλλαγές που φέρνει μπορεί να αυξήσει αυτά τα συναισθήματα, ενώ η ενεργός συμμετοχή του έχει ως αποτέλεσμα την μείωση του άγχους και της κατάθλιψης. Εξάλλου το υπερβολικό άγχος και ανησυχία του συζύγου οδηγεί και σε αντίστοιχο άγχος από τη μεριά της γυναίκας όσον αφορά την εγκυμοσύνη της, με αποτέλεσμα να μεταδίδει και η ίδια με τη σειρά της την ανησυχία της στον άνδρα (Diamond, 1986).

Σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί αυτές οι συναισθηματικές εκδηλώσεις να πάρουν πιο βαριά μορφή και ίσως να οδηγήσουν σε άλλες ψυχικές διαταραχές. Τότε ο άνδρας μπορεί να εμφανιστεί αρνητικός απέναντι στην πατρότητά του, να τραπεί σε φυγή ή και να εκδηλώσει ακόμη και κάποιες υποχονδριακές συνήθειες. Επίσης η εγκυμοσύνη μπορεί να λειτουργήσει αρνητικά σε άνδρες που έχουν μια προδιάθεση στις ψυχικές διαταραχές. Τότε το αυξημένο άγχος τους θα τους ωθήσει να εκδηλώσουν κάποια συμπτώματα ψυχικών διαταραχών. Πολλοί άνδρες χρησιμοποιούν την εκδραμάτιση προκειμένου να αποφύγουν την ένταση που τους δημιουργούν οι συγκρούσεις που εμφανίζονται στην περίοδο της εγκυμοσύνης. Έτσι τρέπονται σε φυγή ή έρχονται αντιμέτωποι με καυγάδες και βιαιότητες ή ακόμη αλλάζει και η σεξουαλική τους δραστηριότητα. Οι συγκεκριμένοι άνδρες συνήθως καταφεύγουν στην εργασία τους και δείχνουν υπερβολικό ζήλο για τη δουλειά τους ώστε να μειώσουν την ένταση που νιώθουν, ή παρουσιάζουν υπερκινητικότητα και έντονο ενδιαφέρον για πολλές δραστηριότητες. Συνήθως τα χαρακτηριστικά αυτά παρουσιάζονται σε άνδρες που γίνονται πατέρες για πρώτη φορά εξαιτίας των έντονων ενδοψυχικών συγκρούσεων που βιώνουν. Έχει αποδειχτεί όμως ότι οι άνδρες οι οποίοι δεν τρέπονται σε φυγή με διάφορους τρόπους, αλλά συμμετέχουν ενεργά στη διάρκεια της εγκυμοσύνης, ασχολούνται και φροντίζουν περισσότερο το βρέφος τους και μετά τον τοκετό (Δραγώνα & Ναζίρη, 1995).

Οι συγκεκριμένες πιο βαριάς μορφής συναισθηματικές εκδηλώσεις οδηγούν και σε αλλαγές της σεξουαλικής δραστηριότητας του άνδρα. Και αυτό είναι πάλι αποτέλεσμα των έντονων ενδοψυχικών συγκρούσεων που βιώνουν. Έτσι μπορεί να τραπούν σε ερωτικές περιπέτειες ή εξωσυζυγικές σχέσεις ώστε να μειώσουν την ένταση και το άγχος τους ως

προς την σεξουαλική τους ταυτότητα. Επίσης σε τέτοιες περιπτώσεις αναβιώνουν κάποιες αιμομικτικές φαντασιώσεις, που είτε ωθούν τον άνδρα σε ομοφυλόφιλες σχέσεις, σε σπάνιες περιπτώσεις, είτε σε μειωμένη σεξουαλική επιθυμία προς τη σύντροφό του, εξαιτίας του φόβου που νιώθει για το έμβρυο. Οι παραπάνω αντιδράσεις έχουν σκοπό να μειώσουν το άγχος που βιώνουν οι άνδρες σ' αυτήν την περίοδο σε σχέση με την σεξουαλική τους ταυτότητα.

Εκτός από τα συναισθηματικά συμπτώματα που εμφανίζονται στους άνδρες στην περίοδο της εγκυμοσύνης της συζύγου τους, έχουμε και τα σωματικά συμπτώματα. Εδώ εμφανίζεται το φαινόμενο *couvade*, γνωστό ως αρρενολοχεία. Πρόκειται για ένα παλαιό φαινόμενο, το οποίο εμφανιζόταν και στις πιο πρωτόγονες κοινωνίες, όπου μέσα από μια τελετουργική διαδικασία, ο άνδρας συμμετέχει σ' όλη την πορεία της εγκυμοσύνης και υποδύεται τους πόνους του τοκετού (Δραγώνα & Ναζίρη, 1995).

Στη σύγχρονη δυτική κοινωνία το φαινόμενο αυτό έχει αλλάξει και εξαρτάται από τη δομή της κάθε κοινωνίας και τις αξίες της, θρησκευτικές και κοινωνικές, και από την άλλη, από τον ίδιο τον πατέρα, τις πεποιθήσεις του και τη στάση του και τα συναισθήματά του απέναντι στη σύντροφό του και την εγκυμοσύνη.

Πολλοί εθνολόγοι προσπαθώντας να εξηγήσουν αυτό το φαινόμενο, έδωσαν την ερμηνεία ότι όλες αυτές οι διαδικασίες επινοήθηκαν από τις γυναίκες, με σκοπό να κρατούν τους άνδρες τους κοντά τους κατά την εγκυμοσύνη. Σε άλλες κοινωνίες, όπου οι άνδρες δεν έχουν τόσα δικαιώματα και οι γυναίκες είναι αυτές που διατηρούν ισχυρή θέση ως προς τα γονεϊκά δικαιώματα, ισχυρίστηκαν ότι η αρρενολοχεία ήταν μια εφεύρεση των ανδρών ώστε να αποκτήσουν περισσότερα πατρικά δικαιώματα και να κυριαρχήσει η θέση τους στην οικογένεια και την κοινωνία. Επίσης μια τρίτη εξήγηση είναι ότι αποτελεί ένα φαινόμενο που σκοπό έχει να μειώσει την ένταση και την αναταραχή που υπάρχει στους άνδρες σ' αυτήν την περίοδο της πατρότητάς τους (Δραγώνα & Ναζίρη, 1995).

Σύμφωνα με την ψυχαναλυτική ερμηνεία του φαινομένου, οι άνδρες στην περίοδο της εγκυμοσύνης της συζύγου τους, βιώνουν κάποια έντονα συναισθήματα και ενδοψυχικές συγκρούσεις, όπως αυξημένες ανάγκες για εξάρτηση από άλλους, οιδιπόδειες φαντασιώσεις, συναισθήματα ζήλιας και ανταγωνισμού προς τη γυναίκα τους γι' αυτήν τους την ικανότητα, αμφιθυμικά συναισθήματα μίσους και τρυφερότητας προς τη σύντροφο και το βρέφος. Τα συναισθήματα αυτά δημιουργούν ένταση και ενοχή στον άνδρα. Για να μειωθεί η ένταση αυτή, βρίσκουν διέξοδο μέσα από τις σωματικές αυτές εκδηλώσεις. Επίσης αποτελεί μια ασυνείδητη επιθυμία του άνδρα να συμμετέχει στη διαδικασία της εγκυμοσύνης και του τοκετού (Δραγώνα & Ναζίρη, 1995).

Υπάρχουν κάποια συγκεκριμένα συμπτώματα που συνήθως εμφανίζονται με μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό στο 10% ως 20% των ανδρών. Οι συγκεκριμένοι άνδρες εκδηλώνουν ναυτία, εμετούς, μειωμένη όρεξη για φαγητό, πονοκεφάλους, πόνους στο στομάχι, κριθαράκι στο μάτι, διάφορους δερματικούς ερεθισμούς και αύξηση του βάρους τους. Τα παραπάνω σωματικά συμπτώματα εμφανίζονται μέσα από το μηχανισμό της ταύτισης. Επίσης όσο περισσότερο φόβο και άγχος εμφανίζει η γυναίκα στη διάρκεια της εγκυμοσύνης της, τόσο πιο έντονα εμφανίζονται και τα συμπτώματα αυτά στον άνδρα. Ωστόσο αυτά τα συμπτώματα δεν γίνονται φανερά ούτε από τον ίδιο τον άνδρα, ούτε από τον περίγυρό του, αλλά είναι ένας τρόπος ώστε να βιώσει ο άνδρας την πλευρά αυτήν της πατρότητάς του μ' αυτόν τον τρόπο (Δραγώνα & Ναζίρη, 1995).

2.3. Ο ρόλος του πατέρα στον τοκετό

Ο τοκετός αποτελεί μια σημαντική και μοναδική εμπειρία τόσο για τη μητέρα όσο και για το νέο πατέρα. Η παρουσία και η συμμετοχή του άνδρα στον τοκετό είναι μια διαδικασία που ωφελεί τους δυο γονείς, αφού ο άνδρας λειτουργεί υποστηρικτικά για τη γυναίκα και απ' την άλλη μεριά ο ίδιος έχει τη δυνατότητα να αντιληφθεί και να βιώσει άμεσα αυτήν την εμπειρία της γέννησης του παιδιού του. Επίσης βοηθάει στην αμοιβαία κατανόηση των ρόλων τους και της συντροφικότητας που πρέπει να δείξουν από εδώ και πέρα ως γονείς.

Σήμερα όλο και περισσότερα ζευγάρια μοιράζονται αυτήν τη μοναδική εμπειρία, αφού ο αριθμός των ανδρών που συμμετέχουν στον τοκετό έχει αυξηθεί και συνεχίζει να αυξάνεται. Ο βαθμός συμμετοχής βέβαια του άνδρα εξαρτάται και από την ποιότητα της συζυγικής σχέσης. Όσο πιο ισχυρή και αμοιβαία είναι η σχέση αυτή, τόσο μεγαλύτερη είναι και η συμμετοχή του άνδρα και η επιθυμία του να παρευρίσκεται στον τοκετό. Όταν ο δεσμός των συζύγων δεν είναι τόσο ισχυρός και χαρακτηρίζεται από συγκρούσεις και διαφωνίες, τόσο μειώνεται και η επιθυμία του άνδρα να συμμετέχει. Επίσης ο βαθμός συμμετοχής εξαρτάται και από την ίδια την επιθυμία της γυναίκας να έχει το σύντροφό της δίπλα της εκείνη τη στιγμή. Τέλος εξαρτάται και από τα πολιτισμικά στοιχεία της κάθε κοινωνίας. Υπάρχουν κοινωνίες όπου θεωρούν αυτό το γεγονός ότι ανήκει αποκλειστικά στη γυναίκα και άλλες κοινωνίες όπου θεωρούν ότι ανήκει στον πατέρα και κρίνουν απαραίτητη τη συμμετοχή του, αφού και ο ίδιος έχει την ευθύνη για τον πόνο και την ταλαιπωρία της γυναίκας του (Δραγώνα & Ναζίρη, 1995).

Το ποσοστό συμμετοχής του πατέρα στο χώρο του τοκετού έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Στις αρχές της δεκαετίας του '70, το ποσοστό αυτό, κυρίως σε αμερικανικές κλινικές ήταν γύρω στο 72%, ενώ μέχρι το 1980 έχει αυξηθεί στο 80%. Αλλά και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες το ποσοστό αυτό είναι κοντά στο 80% και φαίνεται να αυξάνεται στα επόμενα χρόνια (Parke, 1987).

Μέχρι περίπου τη δεκαετία του '70 απαγορευόταν η παρουσία του πατέρα στο χώρο της γέννησης του παιδιού. Αυτό γινόταν συνήθως για λόγους υγιεινής, ώστε να αποφευχθεί ο κίνδυνος μετάδοσης μικροβίων τόσο στη μητέρα όσο και στο παιδί. Στην Αμερική η είσοδος του πατέρα στην αίθουσα τοκετού άρχισε να επιτρέπεται από το 1974, αφού αποδείχτηκε ότι δεν υπήρχε αυτός ο κίνδυνος μόλυνσης από μικρόβια και καμιά ασθένεια δεν είχε σχέση με την παρουσία του πατέρα. Επίσης αρκετοί θεωρούσαν την παρουσία του άνδρα ως μια επιπλέον αρνητική φόρτιση για τη μητέρα, αλλά για το προσωπικό της κλινικής. Ακόμη η όλη διαδικασία θεωρούνταν ως ένα τραυματικό γεγονός για τον άνδρα που θα μπορούσε να επηρεάσει αρνητικά ακόμη και τις σεξουαλικές σχέσεις των δυο συντρόφων (Diamond, 1986).

Σήμερα τα πράγματα έχουν αλλάξει και πολλοί πατέρες είναι παρόντες στη γέννηση του παιδιού τους και μάλιστα η παρουσία τους θεωρείται αναγκαία, ώστε να του δοθεί η δυνατότητα ανάπτυξης μιας σωστής πρώιμης και έντονης επαφής με το βρέφος. Όλες αυτές οι αλλαγές έγιναν γιατί τόσο οι φόβοι για τις μολύνσεις αποδείχτηκαν λανθασμένοι, αλλά και τόσο γιατί οι ίδιοι οι πατέρες σήμερα αποζητούν την συμμετοχή τους ακόμη περισσότερο.

Ο τρόπος που αντιμετωπίζουν τον τοκετό έχει αλλάξει. Δεν θεωρείται ως ένα οδυνηρό γεγονός, αλλά ως μια ευχάριστη εμπειρία και ως μια κανονική φάση της ανάπτυξης της οικογένειας. Έτσι έχουν γίνει αλλαγές ακόμη και στις αίθουσες τοκετού, ώστε να μπορούν να αισθάνονται οι νέοι γονείς όσο το δυνατόν πιο άνετα, οι θάλαμοι να θυμίζουν δωμάτια σπιτιού και η διαδικασία της γέννησης να συνδέεται με θετικά συναισθήματα (Diamond, 1986).

Ένας μεγάλος αριθμός νοσοκομείων διοργανώνουν κάποια ειδικά σεμινάρια που περιλαμβάνουν μαθήματα που αφορούν ασκήσεις χαλάρωσης και τεχνικές αναπνοής που βοηθούν στη διαδικασία του τοκετού. Ένας τέτοιος τρόπος είναι η μέθοδος Lamaze. Οι ασκήσεις της μεθόδου κάνουν τη μητέρα να χαλαρώνει και μειώνουν τον πόνο. Σ' αυτήν την διαδικασία συμμετέχουν και οι ίδιοι οι πατέρες βοηθώντας τις συζύγους τους στην εκτέλεσή τους. Επίσης μ' αυτήν τη βοήθεια και ιδιαίτερα όταν βρίσκεται ο πατέρας στην αίθουσα τοκετού, μειώνεται και η ανάγκη χρήσης φαρμάκων για τον πόνο (Parke, 1987).

Η παρουσία του πατέρα στη διαδικασία του τοκετού ωφελεί τόσο τον ίδιο, τη σύζυγό του, όσο και τη μετέπειτα σχέση του με το βρέφος. Στους τοκετούς όπου συμμετέχουν οι ίδιοι οι πατέρες, βρέθηκε ότι οι γυναίκες υπέφεραν λιγότερο, πήραν λιγότερα φάρμακα και η εμπειρία της γέννησης του παιδιού ήταν πιο θετική, και οι ίδιοι οι πατέρες αισθάνονταν ενθουσιασμένοι με την εμπειρία αυτή και τη χαρακτήριζαν ως τη σημαντικότερη φάση της ζωής τους. Επίσης οι πατέρες αυτοί έχουν τη δυνατότητα από πολύ νωρίς να κρατήσουν στα χέρια τους το βρέφος από τη στιγμή που έρχεται στον κόσμο. Αυτές οι πρώτες επαφές είναι σημαντικές γιατί δυναμώνουν τα πατρικά αισθήματα, το δεσμό πατέρα – βρέφους και ενισχύουν το κατοπινό ενδιαφέρον του για το βρέφος. Αυτό αποτελεί ένα θετικό ξεκίνημα στις σχέσεις του με το παιδί, αφού αυτοί οι πατέρες ασχολούνται περισσότερο με το βρέφος στο σπίτι και συμμετέχουν σε μεγαλύτερο ποσοστό στη φροντίδα του (Parke, 1987).

Η παρουσία του πατέρα και στον τοκετό με καισαρική είναι επίσης θετική. Και εδώ ο ρόλος του προς τη σύζυγό τους είναι βοηθητικός, αφού οι γυναίκες αυτές έχουν καλύτερη εμπειρία και πιο θετική στάση. Και εδώ επηρεάζεται η σχέση πατέρα – βρέφους, αφού η πρώιμη επαφή τους βοηθάει τον πατέρα αργότερα με το να ασχολείται περισσότερο με τη φροντίδα του. Οι πατέρες αυτοί συνήθως ασχολούνται στο σπίτι περισσότερες ώρες με το μωρό τους, το φροντίζουν και το ταΐζουν περισσότερο σε σχέση με τα βρέφη που γεννιούνται κανονικά. Αυτό συμβαίνει κυρίως γιατί η γυναίκα έχει περισσότερη ανάγκη τη βοήθεια του συζύγου της σ' αυτήν την περίπτωση, αφού είναι πιο καταπονημένη και έτσι ο πατέρας αναλαμβάνει περισσότερα καθήκοντα. Αυτό συμβάλλει όμως και στην καλύτερη σχέση μητέρας – βρέφους (Parke, 1987).

Επομένως η συμβολή του πατέρα στη διαδικασία του τοκετού είναι σημαντική γιατί:

- Διατηρεί την επικοινωνία μεταξύ της συζύγου του και του ιατρικού προσωπικού, διευκολύνοντας τη μητέρα να μειώσει τον πόνο και το φόβο της.
- Με την παρουσία του διευκολύνει τη μητέρα να χαλαρώσει και με την συμπαράστασή του ενισχύει τα θετικά συναισθήματα της μητέρας για τη διαδικασία της γέννησης, κάνοντάς την να δει το γεγονός και να το αντιμετωπίσει ως θετικό και σπουδαίο.

- Βιώνουν και οι δυο αυτό το ανεπανάληπτο συναίσθημα από κοινού. Έτσι ενισχύεται η σχέση τους και αντιλαμβάνονται καλύτερα τον νέο τους ρόλο.
- Ο πατέρας ωφελείται σημαντικά, αφού το γεγονός τον κάνει να συνειδητοποιήσει καλύτερα τον πατρικό του ρόλο και επίσης οι πρώτες επαφές πατέρα – βρέφους ενισχύουν αυτόν τον δεσμό και ωθούν τον πατέρα στην επιθυμία να θέλει ο ίδιος να ασχοληθεί περισσότερο καιρό με τη φροντίδα του βρέφους.

Ωστόσο, ο πατέρας πρέπει να παίζει ενεργά τον ψυχαγωγαιδαγωγικό του ρόλο. Για να επιδράσει ευεργετικά στο παιδί του, πρέπει να είναι πρότυπο εξουσίας και αρετής. Πρέπει να εμπνέει. Στο πρόσωπο του το παιδί οφείλει να τον βλέπει όχι μόνο τον προμηθευτή των αγαθών, αλλά και τον πιο πιστό συμπαράστατή του στις δυσκολίες που εμφανίζει η αναπτυξιακή του πορεία. Ο πατέρας πρέπει να αγαπά το παιδί του ειλικρινά, να συνεργάζεται μαζί του, να το καθοδηγεί. Προπάντων, όμως, πρέπει να σέβεται την προσωπικότητα του, την ανεξαρτησία του και την αυτονομία της ζωής. Πρέπει να κάνει πολλές θυσίες για την πρόοδο του παιδιού του. Δεν πρέπει να απουσιάζει από την προσωπική ζωή του παιδιού, αλλά να την παρακολουθεί με διακριτικότητα, αγάπη και πνεύμα θυσίας (Κρασανάκης, 1991)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΒΡΕΦΟΥΣ

3.1. Εισαγωγή

Η ενεργός συμμετοχή του πατέρα στην ανατροφή των παιδιών του είναι σημαντική. Οι πατέρες που ενδιαφέρονται και συμμετέχουν ενεργά στη ζωή των παιδιών τους και ιδίως εκείνοι που είναι συναισθηματικά διαθέσιμοι για τα παιδιά τους, ωφελούν με τρόπο μοναδικό την ψυχική και σωματική τους υγεία. Η θετική επίδραση του πατέρα είναι διαφορετική για τα αγόρια και διαφορετική για τα κορίτσια. Όταν ο πατέρας απουσιάζει, τα αγόρια δυσκολεύονται να βρουν μια ισορροπημένη ταυτότητα του φύλου, δεν αποκτούν σωστό αυτοέλεγχο, δυσκολεύονται στις κοινωνικές επαφές τους. Τα κορίτσια δυσκολεύονται να αναπτύξουν υγιείς σχέσεις με άνδρες όταν ενηλικιωθούν και γενικά να εμπιστευτούν το αντίθετο φύλο (Burman, 1999).

Η επιρροή του πατέρα επίσης έχει μεγάλη διάρκεια και ισχύ. Πολλές έρευνες έχουν δείξει ότι τα παιδιά των οποίων ο πατέρας ήταν παρών και συμμετείχε στη φροντίδα τους από την αρχή της ζωής τους, στην ενήλικη ζωή έγιναν περισσότερο συναισθηματικά, ώριμα, με ενσυναίσθηση και συμπονετικοί απέναντι στους άλλους, απ' ό,τι τα παιδιά των οποίων ο πατέρας απουσίαζε. Έτσι καταφέρνουν και αναπτύσσουν υγιείς κοινωνικές σχέσεις, και ευτυχισμένους, επιτυχημένους γάμους (Burman, 1999).

Ο νέος ρόλος του πατέρα μετά τον τοκετό φέρνει νέες ευθύνες για τον άνδρα, αφού θα χρειαστεί πια να φροντίζει, ειδικά στην αρχή, τόσο τη σύζυγο όσο και το βρέφος. Πιθανόν να αναλάβει ορισμένες δουλειές του σπιτιού ώστε να βοηθήσει. Οι νέοι αυτοί ρόλοι του θα του ξυπνήσουν συναισθήματα τρυφερότητας, ενώ ίσως αισθανθεί και άγχος για τα νέα του καθήκοντα (Burman, 1999).

Σήμερα ο ρόλος του πατέρα έχει πολλές διαστάσεις. Συνδυάζει το ρόλο του κουβαλητή, του προστάτη, του καθοδηγητή, του συζύγου, του πατέρα που κατανοεί και προσπαθεί να συμμετέχει ενεργά στις δουλειές του σπιτιού και κυρίως στην ανατροφή του παιδιού. Οι σημερινοί πατέρες, και ειδικά στις οικογένειες όπου και οι

δυο σύζυγοι έχουν επαγγελματική δραστηριότητα, φροντίζουν περισσότερο τα παιδιά τους, απ' ό τι οι προηγούμενες γενιές (Burman, 1999).

Αν και συνεχίζει να αυξάνεται η συμμετοχή του πατέρα στη φροντίδα των παιδιών, η αύξηση αυτή γίνεται με αργούς ρυθμούς. Αυτός ο λόγος ίσως να οφείλεται και στην έλλειψη βοήθειας που παρέχει το κράτος προς τους πατέρες. Επίσης πολλοί πατέρες δεν ενημερώνονται κατάλληλα και έτσι δεν γνωρίζουν τα διάφορα δικαιώματά τους, όπως αν δικαιούνται πατρική άδεια από την εργασία τους (Burman, 1999).

3.2. Οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή του πατέρα στη φροντίδα του βρέφους

Η μειωμένη συμμετοχή του πατέρα στη ζωή του παιδιού έχει αρνητικές συνέπειες τόσο για το παιδί, αλλά και για τον ίδιο αφού στερείται πολύτιμες εμπειρίες. Η συμμετοχή του είναι σημαντική γιατί συμβάλλει στην εξέλιξη όλων των μελών της οικογένειας. Πολλοί είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή του πατέρα στη φροντίδα του παιδιού, οι οποίοι μπορούν να διακριθούν σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: στους παράγοντες που σχετίζονται με το ίδιο το παιδί, στους παράγοντες που σχετίζονται με τον πατέρα και σ' αυτούς που αφορούν τη μητέρα (Χουντουμάδη, 1998).

3.2.1 Οι παράγοντες που σχετίζονται με το παιδί

- **Η ηλικία του παιδιού.** Έχει βρεθεί ότι όσο αυξάνεται η ηλικία του παιδιού, τόσο η πατρική συμμετοχή ελαττώνεται και η συμπεριφορά του πατέρα αλλάζει.. Επίσης, ο πατέρας αλλιώς θα δείξει τη στοργή του στο βρέφος και με διαφορετικό τρόπο σ' ένα παιδί σχολικής ηλικίας ή σ' έναν έφηβο (Fischer, 2000).
- **Το φύλο του βρέφους.** Οι πατέρες έχουν την τάση να δείχνουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τις δραστηριότητες των αγοριών τους και συνήθως περνούν περισσότερο χρόνο με τους γιους τους παρά με τις κόρες τους.
- **Ο αριθμός των παιδιών.** Στις οικογένειες με περισσότερα παιδιά ή στις οικογένειες με δίδυμα οι πατέρες συμμετέχουν περισσότερο στη φροντίδα τους και στην ανατροφή τους.. Όμως παρόλο που ασχολείται ο πατέρας

περισσότερο και συμμετέχει, ο χρόνος που διαθέτει για να αφιερώσει στο κάθε παιδί ξεχωριστά είναι πιο περιορισμένος (Burman, 1999).

- **Η σειρά γέννησης του παιδιού.** Οι πατέρες συνήθως συμμετέχουν στη φροντίδα και δείχνουν πιο ενδιαφέρον για τα πρωτότοκα παιδιά περισσότερο παρά για τα δευτερότοκα. Συνήθως το πρώτο παιδί είναι αυτό που θα δεχτεί την περισσότερη φροντίδα, αφού με το πρώτο παιδί οι πατέρες βιώνουν όλες αυτές τις πρωτόγνωρες αλλαγές. (Fischer, 2000).
- **Τα χαρακτηριστικά του παιδιού.** Ο χαρακτήρας, η ιδιοσυγκρασία του βρέφους είναι ένας παράγοντας που μπορεί να επηρεάσει τη συμμετοχή του πατέρα. Ο τρόπος αντίδρασης του βρέφους απέναντί του, όπως και απέναντι σε ερεθίσματα και καταστάσεις καθορίζουν το ποσοστό συμμετοχής του. Διαφορετικά θα αλληλεπιδράσει ο πατέρας με ένα ήσυχο και υπάκουο βρέφος, που ανταποκρίνεται στα ερεθίσματα του περιβάλλοντος και δείχνει πάντα πρόθυμο να παίξει με τον πατέρα, και διαφορετικά θα αντιδράσει απέναντι σε ένα ανήσυχο και ευερέθιστο βρέφος. (Burman, 1999).
- **Οι δεξιότητες του παιδιού.** Η διανοητική ανάπτυξη του βρέφους, ο βαθμός ζωηρότητάς του και ενεργητικότητας επηρεάζουν τη συμμετοχή του πατέρα. Ορισμένα βρέφη είναι ιδιαίτερα ενεργητικά, αναζητούν συνεχώς την επαφή με άλλους και μέσα από τα ερεθίσματα που λαμβάνουν αναπτύσσουν εξαιρετικές ικανότητες, τόσο διανοητικές όσο και κοινωνικές. Έτσι οι πατέρες θεωρούν τα βρέφη τους ιδιαίτερα έξυπνα, καμαρώνουν περισσότερο και αυτό λειτουργεί ως ανατροφοδότηση γι' αυτούς, με αποτέλεσμα να επιδιώκουν να συμμετέχουν στη ζωή τους περισσότερο (Burman, 1999).

3.2.2 Οι παράγοντες που σχετίζονται με τον πατέρα

- **Η προσωπική του ιστορία.** Οι προσωπικές εμπειρίες του πατέρα, τα βιώματά του από την παιδική του ηλικία και η σχέση του με τον δικό του πατέρα επηρεάζουν τη συμπεριφορά του και το ποσοστό ανάμειξής του στη φροντίδα του βρέφους. Τα πρότυπα που θα αποκτήσει από την οικογένειά του, τον πατέρα του και τη ζεστή οικογενειακή ατμόσφαιρα, θα επηρεάσουν τη στάση του απέναντι στο βρέφος. Ο άνδρας ο οποίος είχε μια στενή σχέση με τον πατέρα του και συναισθηματική στήριξη από τον ίδιο, αυτός ο οποίος είχε πάντα στο πλευρό του τον πατέρα του και είχε αναπτύξει μια θετική σχέση μαζί του, θα

συμμετέχει περισσότερο στην ανατροφή και φροντίδα των παιδιών του, απ' ότι ο άνδρας ο οποίος πήρε αρνητικές επιδράσεις από την οικογένειά του και είχε αναπτύξει μια εχθρική, απόμακρη ή αρνητική σχέση με τον πατέρα του ή που δεν είχε τον πατέρα του στο πλευρό του. (Δραγώνα και Ναζίρη, 1995).

- **Επαγγελματική απασχόληση.** Η εργασία του πατέρα, οι συνθήκες εργασίας του και η ικανοποίηση που αντλεί απ' αυτό είναι παράγοντες που επηρεάζουν την εμπλοκή του. Όταν οι συνθήκες εργασίας του, του προκαλούν στρες και ένταση δεν παίρνει το κουράγιο και τη θέληση να ασχοληθεί αρκετά με το βρέφος του και συχνά είναι ψυχικά απών ακόμα και όταν βρίσκεται κοντά του. Όταν είναι ήρεμος και απόλυτα ικανοποιημένος με την εργασία, διατηρεί καλή σχέση με το βρέφος. Το στρες και τα προβλήματα στην δουλειά επηρεάζουν αρνητικά τη συζυγική σχέση, που με τη σειρά της επιδρά αρνητικά στη σχέση πατέρα – βρέφους. Τα προβλήματα της σχέσης μειώνουν την ευχαρίστηση του πατέρα ως προς την γονική του ιδιότητα με αποτέλεσμα να συμμετέχει λιγότερο στην φροντίδα του βρέφους. (Δραγώνα και Ναζίρη, 1995).
- **Οι στάσεις και οι απόψεις του πατέρα.** Οι συγκεκριμένες απόψεις μπορεί να αφορούν την κατανομή των ρόλων των δυο φύλων και την άποψη του για τον πατρικό του ρόλο, όπως και ποιος πρέπει να ασχολείται κυρίως με την φροντίδα και ανατροφή του βρέφους. Αυτές οι αξίες διαμορφώνονται από τα πρότυπα και τα μοντέλα συμπεριφοράς που οι ίδιοι έχουν υιοθετήσει από την οικογένειά τους, την παιδική τους ηλικία και από τις εμπειρίες τους και τα προσωπικά τους βιώματα στην πορεία της ζωής τους. Κάθε άνδρας διαμορφώνει τις προσωπικές του αξίες και απόψεις για τον γονικό ρόλο και με βάση αυτές θα ενεργήσει ανάλογα. (Δραγώνα και Ναζίρη, 1995).
- **Η ποιότητα της συζυγικής σχέσης.** Οι σχέσεις μεταξύ των δυο συντρόφων επηρεάζουν τις σχέσεις πατέρα παιδιού και καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την πατρική συμμετοχή. Όταν υπάρχουν διαταραγμένες σχέσεις στο ζευγάρι τότε συνήθως και η συμμετοχή του πατέρα είναι μικρότερη και αρκετοί άνδρες φτάνουν ακόμη και στο σημείο να εγκαταλείψουν τις οικογένειές τους, όταν υπάρχουν σοβαρά προβλήματα, με αρνητικές συνέπειες για το ίδιο το παιδί. Στους υγιείς και αρμονικούς γάμους οι γονείς επιδιώκουν να έχουν και έχουν μοιρασμένους και αμοιβαίους ρόλους μέσα την οικογένεια. Όταν υπάρχει μια αδύναμη συζυγική σχέση, η αλληλεπίδραση πατέρα – παιδιού είναι

περισσότερο αρνητική και προβληματική. Οι πατέρες αυτοί δεν συμμετέχουν στην φροντίδα του βρέφους, αντιδρούν αρνητικά απέναντί του και διατηρούν μια αρνητικά φορτισμένη ατμόσφαιρα μέσα στην οικογένεια, είναι πιο αυταρχικοί, χρησιμοποιούν περισσότερο τιμωρίες και απειλές απέναντι στο παιδί. Η πατρική συμμετοχή επομένως επηρεάζεται από τη συζυγική σχέση, αλλά και επηρεάζει τη σχέση αυτή (Χουντουμάδη, 1998).

3.2.3 Οι παράγοντες που σχετίζονται με την μητέρα

- **Η στάση της μητέρας.** Οι στάσεις της μητέρας είναι ένας παράγοντας που καθορίζει το ποσοστό συμμετοχής του πατέρα στη φροντίδα του βρέφους. Αυτό γίνεται είτε στηρίζοντάς τον είτε αποθαρρύνοντάς τον. Η μητέρα αρκετές φορές συνειδητά ή ασυνειδήτητα εμποδίζει τη πατρική συμμετοχή, είτε γιατί αισθάνεται ότι ο πατέρας είναι αδύναμος για να ανταποκριθεί στις ανάγκες του βρέφους, είτε γιατί δεν θέλει να παραδεχτεί ότι ο σύζυγος τα καταφέρνει εξίσου καλά στη φροντίδα του παιδιού και στη βοήθεια στο σπίτι. Η υποστήριξη στον άντρα από τη σύζυγο είναι ωφέλιμη για να τον ωθήσει να αναλάβει και ο ίδιος αρμοδιότητες στην φροντίδα του βρέφους (Burman, 1999).
- **Επαγγελματική απασχόληση.** Η είσοδος της γυναίκας στο χώρο εργασίας και στην αυξανόμενη απασχόλησή τους έξω από το σπίτι έχει επιφέρει αλλαγές. Οι ρόλοι διαφοροποιούνται και απαιτείται από τον πατέρα μεγαλύτερη συμμετοχή στη φροντίδα του παιδιού και στη συντήρηση του σπιτιού. Όταν οι μητέρες είναι εργαζόμενες, οι πατέρες αφιερώνουν περισσότερο χρόνο στην οικογένεια, τόσο στην ανατροφή και φροντίδα του παιδιού, όσο και στις υπόλοιπες ανάγκες του σπιτιού (Χουντουμάδη, 1998).

3.3 Πατέρας και φύλο του βρέφους

Η συμβολή του πατέρα είναι εξίσου σημαντική και όσον αφορά το φύλο του παιδιού και τη διαμόρφωση της ταυτότητας του παιδιού αργότερα. Επίσης το φύλο του βρέφους επηρεάζει την αλληλεπίδραση πατέρα – βρέφους και τη μεταξύ τους σχέση.

Πολλοί γονείς δείχνουν την προτίμησή τους για το φύλο του βρέφους, ακόμη από την περίοδο της εγκυμοσύνης και ιδιαίτερα οι πατέρες είναι αυτοί που προτιμούν

περισσότερο το πρώτο τους παιδί να είναι αγόρι. Επίσης, αρκετοί είναι οι γονείς που συνεχίζουν να κάνουν παιδιά μέχρι να αποκτήσουν αγόρι. Και εδώ η συμπεριφορά του πατέρα είναι διαφορετική απέναντι στους γιους απ' ό,τι στα κορίτσια. Δεν αδιαφορούν οι πατέρες για τα κορίτσια τους, απλώς έχουν την τάση, όπως βρέθηκε από έρευνες, να αλληλεπιδρούν διαφορετικά με τα αγόρια. Αφιερώνουν περισσότερο χρόνο μαζί τους στο παιχνίδι, στη φροντίδα και τους μιλούν περισσότερο. Ακόμη και στη διατροφή οι πατέρες κάνουν περισσότερες προσπάθειες με τα αγόρια απ' ό,τι με τα κορίτσια, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι η αγάπη τους διαφέρει. Αντίθετα οι μητέρες φαίνεται να απασχολούνται περισσότερο με τις κόρες τους. Απ' την άλλη μεριά, οι πατέρες τείνουν να συμπεριφέρονται πιο στοργικά, πιο τρυφερά με τις κόρες γιατί τις θεωρούν πιο ευαίσθητες. Ο συγκεκριμένος τρόπος συμπεριφοράς τους συμβάλλει στη διαμόρφωση των ρόλων των δυο φύλων. Έτσι βοηθούν τους γιους τους να αναπτυχθούν περισσότερο σωματικά και πνευματικά και τις κόρες τους να αναπτύξουν τη θηλυκότητά τους. Βέβαια η συμπεριφορά του πατέρα απέναντι στο γιο ή στην κόρη του εξαρτάται και από το πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο μεγάλωσε και από τις προσωπικές αξίες του κάθε πατέρα όσον αφορά το φύλο (Parke, 1987).

Οι πατέρες είναι αυτοί που παίζουν το σημαντικότερο ρόλο στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς του παιδιού σύμφωνα με το φύλο του. Περισσότερο σημαντική είναι η παρουσία του πατέρα στο σπίτι για το αγόρι. Όσο μικρότερο σε ηλικία είναι το αγόρι τόσο περισσότερο χρειάζεται το πρότυπο του πατέρα. Όταν ο πατέρας απουσιάζει αφού το αγόρι συμπληρώσει το πέμπτο σχεδόν έτος της ηλικίας του, τόσο λιγότερες θα είναι οι συνέπειες της απουσίας του, αφού θα έχει φτάσει στην ηλικία όπου έχει διαμορφώσει την ταυτότητα του φύλου του. Ακόμη πιο αρνητικές είναι οι συνέπειες για το αγόρι όταν απουσιάζει ο πατέρας και δεν υπάρχει κάποιο άλλο αρσενικό πρότυπο γύρω του, όπως κάποιος αδελφός ή θείος. Επίσης μπορεί ο πατέρας να είναι παρών, αλλά να απουσιάζει ψυχικά. Οι πατέρες πρέπει να δείχνουν στοργή και αγάπη. Η ζεστασιά και η στοργή τους είναι ιδιαίτερα σημαντική και παίζουν ρόλο στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς του φύλου του παιδιού. Ακόμη και η συμπεριφορά του ίδιου του πατέρα μέσα στο σπίτι και η σχέση του με τη σύζυγό του μπορούν να επηρεάσουν το φύλο του παιδιού (Parke, 1987).

Ο πατέρας συμβάλλει στη διαμόρφωση της συνείδησης του φύλου για το κορίτσι με διαφορετικό τρόπο από το αγόρι. Η σχέση πατέρας – κόρης επηρεάζει τις μετέπειτα σχέσεις της με το άλλο φύλο. Ο πατέρας που δεν είναι διαθέσιμος να

ανταποκριθεί στις προσδοκίες της κόρης του, την εμποδίζει να εμπιστευτεί αργότερα τους υπόλοιπους άνδρες και έχει την πεποίθηση ότι είναι αναξιόπιστοι. Γι' αυτό ο πατέρας πρέπει να ενθαρρύνει την κόρη του από τη βρεφική ηλικία να δείχνει ότι την αποδέχεται, να τονώνει την αυτοπεποίθησή της και να την αντιμετωπίζει παρόμοια με το γιο του (Χουντουμάδη, 1998).

Τις ίδιες αρνητικές συνέπειες έχει και η ψυχική απουσία του πατέρα για την κόρη. Όπως είναι συναισθηματικά απαραίτητοι στους γιους, το ίδιο είναι και στις κόρες. Η αυτοεκτίμηση του κοριτσιού εξαρτάται από τη στάση του πατέρα. Από τη στάση του και τη συμπεριφορά του τόσο απέναντι στην κόρη όσο και απέναντι στην μητέρα της. Η κόρη μαθαίνει έμμεσα από τη συμπεριφορά του πατέρα της στη σχέση του με τη σύζυγο, αφού το κορίτσι σε κάποια ηλικία ταυτίζεται με τη μητέρα του (Χουντουμάδη, 1998).

3.4. Πατέρας και συναισθηματική ανάπτυξη

Για την συναισθηματική ανάπτυξη του βρέφους ορισμένοι υποστηρίζουν ότι αρχίζει από την περίοδο που βρίσκεται στη μήτρα, στη διάρκεια της εγκυμοσύνης, γιατί το βρέφος αντιδρά στο άγχος ή τη χαρά και ηρεμία της μητέρας του. (Fischer, 2000). Το έμβryo αισθάνεται την αποστέρηση, το φόβο, το άγχος ή άλλες συγκινήσεις και η ψυχολογική ευτυχία της γυναίκας κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης καθορίζει την μελλοντική υγεία του παιδιού (Μιμής, 2006).

Άλλη άποψη είναι ότι ξεκινάει αμέσως μετά τη γέννησή του καθώς οι γονείς ταΐζουν, φροντίζουν και μιλούν στο βρέφος. Τέλος, μια τρίτη άποψη είναι ότι ξεκινάει λίγο καιρό μετά τη γέννηση, όταν το βρέφος εμφανίζει το πρώτο του χαμόγελο προς τη μητέρα ή τον πατέρα (Fischer, 2000).

Πράγματι η συναισθηματική αγωγή και ανάπτυξη του βρέφους αρχίζει νωρίς, αφού τα βρέφη δείχνουν ενδιαφέρον και ανταπόκριση για πρώτη φορά για τις διαπροσωπικές κοινωνικές αλληλεπιδράσεις από πολύ νωρίς, αρχίζοντας με τους γονείς. Μέχρι τον τρίτο σχεδόν μήνα της ζωής τους τα βρέφη αναπτύσσουν αυτές τις ικανότητες και είναι έτοιμα να ανταποκρίνονται στα συναισθήματα του γονέα. Το βλέμμα τους είναι χαρακτηριστικό, αφού συχνά προσηλώνουν το βλέμμα τους στο γονέα που είναι κοντά τους, τον κοιτάνε και αναζητούν την επικοινωνία μαζί του. Μέσα από το παιχνίδι με τον πατέρα μαθαίνουν να αντιλαμβάνονται τα συναισθήματα τόσο τα δικά τους όσο και των άλλων και να προσαρμόζονται σ' αυτά. Ένα βρέφος μπορεί να μάθει πολλά για την ανάγνωση και την έκφραση των

συναισθημάτων μέσα από την παρατήρηση και τη μίμηση. Έτσι ο πατέρας με το να δείχνει την προσοχή του και την ανταπόκρισή του στο βρέφος, μπορεί να ξεκινήσει τη διαδικασία της συναισθηματικής αγωγής από την πρώτη βρεφική ηλικία. Γι' αυτό ο χρόνος που θα αφιερώσει στην αλληλεπίδραση του με το βρέφος είναι πολύ σημαντικός και πολύτιμος (Fischer, 2000).

Ο πατέρας προσπαθεί να διατηρήσει την προσοχή και το ενδιαφέρον του βρέφους του χρησιμοποιώντας συχνά έναν τύπο ομιλίας που μιμείται το βρεφικό λόγο και χαρακτηρίζεται από υψηλό τόνο φωνής, αργό και επαναληπτικό ρυθμό και πολλές μη-λεκτικές συμπεριφορές, όπως οι εκφράσεις του προσώπου και οι κινήσεις του. Αυτή η ομιλία αποδίδει τις περισσότερες φορές. Τα βρέφη σηκώνουν το κεφάλι και προσέχουν περισσότερο τον πατέρα όταν τον βλέπουν και τον ακούνε να μιλάει μ' αυτόν τον τρόπο. Το βρέφος μιμείται τον πατέρα και μαθαίνει να ξεχωρίζει τα συναισθήματα και τις εκφράσεις του προσώπου. Αλλά και ο πατέρας μιμείται το βρέφος. Για παράδειγμα ο πατέρας σηκώνει τα φρύδια ή κουνάει το στόμα και το ίδιο κάνει και το βρέφος. Το μωρό βγάζει τη γλώσσα και το ίδιο κάνει και ο πατέρας. Είναι ένας τρόπος επικοινωνίας. Η προσοχή του βρέφους είναι ιδιαίτερα έντονη σ' αυτά τα παιχνίδια μίμησης, κυρίως όταν ο πατέρας μιμείται με λίγο διαφορετικό τρόπο το βρέφος. Οι μιμητικές αυτές συνομιλίες είναι ιδιαίτερα σημαντικές, γιατί δείχνουν στο παιδί ότι ο γονέας το προσέχει και ανταποκρίνεται στα συναισθήματά του. Είναι η πρώτη του εμπειρία ότι γίνεται κατανοητό από ένα άλλο άτομο. Είναι η αρχή της συναισθηματικής επικοινωνίας (Fischer, 2000).

Η έλλειψη της ανταπόκρισης και η αλλαγή της διάθεσης από τον πατέρα γίνεται αμέσως αντιληπτή από το βρέφος. Η αλλαγή της διάθεσης που από χαρά γίνεται λύπη έχει έντονη επίδραση στο βρέφος. Εκφράζει περισσότερο αρνητικά συναισθήματα, γίνεται πιο απόμακρο και δείχνει λιγότερη ανταπόκριση. Το βρέφος συμμετέχει σ' αυτό το παιχνίδι μίμησης, δεν είναι παθητικό, επιδιώκει τη διέγερση, τη διασκέδαση και τη συναισθηματική σύνδεση με τον πατέρα (Fischer, 2000).

Ο πατέρας επηρεάζει τη συναισθηματική ανάπτυξη του βρέφους και έμμεσα, μέσα από τη σχέση του με τη σύζυγο. Όταν υπάρχουν προβλήματα στη σχέση τους και διαταράσσεται η συναισθηματική τους ισορροπία αυτό περνάει και στο βρέφος. Όταν υπάρχει καταθλιπτική διάθεση από τη μητέρα, τα βρέφη έχουν την τάση να αντανakλούν τη λύπη, τη χαμηλή ενεργητικότητα, το θυμό και την ευερεθιστότητα της μητέρας τους. Αν το αρνητικό κλίμα και η καταθλιπτική διάθεση της μητέρας διαρκεί πολύ καιρό, το βρέφος θα αρχίσει να παρουσιάζει σημάδια

ψυχικής, σωματικής και νοητικής υστέρησης, επηρεάζονται ακόμη και οι εγκεφαλικές λειτουργίες του. Ωστόσο τα βρέφη αυτά παρουσιάζουν βελτίωση όταν αλληλεπιδρούν με άλλα άτομα, κυρίως με μη καταθλιπτικούς πατέρες (Fischer, 2000).

Επομένως οι γονείς που φροντίζουν το βρέφος είναι δυνατόν να επηρεάσουν σε μεγάλο βαθμό τη συναισθηματική του ανάπτυξη ήδη από πολύ μικρή ηλικία (Fischer, 2000).

Ο Henri Copolillo επιμένει στον προστατευτικό ρόλο του μέλλοντα πατέρα ως προς την μητέρα που περιμένει ένα παιδί. Χάρη στις φροντίδες και στην προσοχή που ο πατέρας δίνει στην μητέρα, της προσφέρει θαυμάσιες συγκινήσεις που φυσικά αφορούν και το έμβρυο (Μιμής, 2007).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

«ΠΑΤΡΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ» ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ

Τα περισσότερα έργα και κείμενα που ασχολούνται με την πατρότητα όχι μόνο δεν κάνουν αυτή τη διάκριση αλλά επιπλέον το αντιμετωπίζουν κατά κάποιο τρόπο αρνητικά: συνάγουν τη σημασία και την αναγκαιότητα της πατρότητας με βάση τις «αρνητικές επενέργειες» της πατρικής «αποστέρησης». Κάπως σαν να λέγαμε: «ο πατέρας σε κάτι πρέπει να χρησιμεύει αφού όταν λείπει δημιουργούνται αρνητικές επενέργειες της «έλλειψης» του, μας κάνει αμήχανους. Πρέπει ωστόσο να αναγνωρίσουμε πως η διχοτόμηση της πατρότητας σε δυο συστήματα έχει ένα χαρακτήρα τεχνητό. Θεωρούμε σημαντικό να ορίσουμε «θετικά» την «πατρική λειτουργία», δηλαδή να αποσαφηνίσουμε τις «επενέργειες» στην ανάπτυξη της ανθρώπινης «ύπαρξης και της προσωπικότητας της ενός συστήματος αναγκαιοτήτων που, στις περισσότερες κοινωνίες και πολιτισμούς, είναι το παρεπόμενο ενός ατόμου αρσενικού γένους που νικά ονομάζεται πατέρας (Μυλντορφ, 1977).

Στη γενική εισαγωγή μας είχαμε ορίσει την «πατρική λειτουργία» σύμφωνα με δυο τύπους συντεταγμένων:

- 1^ο Έμμεση πατρική λειτουργία
- 2^ο Άμεση πατρική λειτουργία.

Η έμμεση «πατρική λειτουργία» είναι κείμενη που διασφαλίζει ο πατέρας σαν σύζυγος της γυναίκας που αποφέροντας την αγάπη και την ψυχοσυναισθηματική ασφάλεια που έχει ανάγκη για να είναι μια «καλή» μάνα.

Η άμεση «πατρική λειτουργία» είναι κείμενη που ο πατέρας διασφαλίζει σαν εκπρόσωπος του αρσενικού φύλου.

Σε αυτή τη διπλή προοπτική θα εξεταστούν οι επενέργειες της «πατρικής λειτουργίας» στην ανάπτυξη της προσωπικότητας ή μάλλον θα δείξουμε πως ο υπό όρους χαρακτήρας της πατρικής αγάπης συμμετέχει στις επενέργειες της «πατρικής λειτουργίας» και θα έχει ιδιαίτερες και απαραίτητες συνέπειες στην ανάπτυξη της προσωπικότητας.

4.1 Έμμεση Πατρική Λειτουργία

Είναι αυτή που ασκεί ο πατέρας με τη θέση και το ρόλο του στο συζυγικό ζευγάρι. Αυτή η όψη δεν πρέπει να παραγνωρίζεται: είναι αλήθεια πως η άμεση «πατρική λειτουργία» περνά επίσης από τις σχέσεις του πατέρα και της μητέρας, όπου κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας της μητέρας μπορούν να επανρθώσουν ή να επιδεινώσουν κάποια επενέργεια από τα προσωπικά χαρακτηριστικά του πατέρα (Μυλντορφ, 1977).

Έτσι, «μητρική και πατρική λειτουργία» είναι πάντα «άμεσες» κι «έμμεσες» ταυτόχρονα.

Ωστόσο, στην οπτική που μας αφορά, πρέπει να παρατηρήσουμε ότι δύσκολα μπορούμε να μιλάμε για έμμεση «μητρική λειτουργία», εκτός βέβαια από την περίπτωση ενός καθαρά ανώριμου πατέρα, όπου η μάνα είναι υποχρεωμένη να πάρει τη θέση του. Θέλουμε να πούμε το εξής: οι «επενέργειες» της «πατρικής λειτουργίας» στην ψυχολογική ανάπτυξη του υποκειμένου είναι σχετικά ανεξάρτητες από τα αισθήματα της μάνας για τον πατέρα, της ψυχοσυναισθηματικής σχέσης της γυναίκας απέναντι στον άνδρα της. Η «πατρική λειτουργία» παρεμβαίνει αναγκαστικά στις επενέργειες της δόμησης, όποιος και να είναι ο φορέας, όποιος και να είναι ο εκπρόσωπος.

Ωστόσο, μια γυναίκα που περιφρονεί ανοικτά τον άνδρα της και τον μειώνει στα μάτια των παιδιών της, ευνοεί την εσωτερίκευση ενός ιδιαίτερου τύπου πατρικής εικόνας που θα επηρεάσει τις επενέργειες της πατρικής λειτουργίας. Εξάλλου μια γυναίκα που αφήνεται να τρομοκρατηθεί από τον άνδρα της θα προκαλέσει κάποια παραμόρφωση της εικόνας που λαμβάνεται από τα παιδιά της. Θα δημιουργηθεί έτσι μια ορισμένη αλλοίωση των επενεργειών της πατρικής λειτουργίας που θα είναι μεταβλητή, χωρίς ωστόσο να είναι υποχρεωτική, επειδή οι επενέργειες της πατρικής λειτουργίας είναι ανάλογες με την εσωτερίκευση από το παιδί της σχέσης πατέρα – παιδί και η πατρική εικόνα γίνεται προπαντός αντιληπτή μέσα από την φαντασματική μυθολογία του παιδιού (Parsons, 2004).

Διαφορετικά θα συμβούν όσον αφορά τις επενέργειες στη «μητρική λειτουργία» από τη σχέση του άνδρα με τη γυναίκα. Η έμμεση πατρική λειτουργία θα ασκηθεί μέσα από ψυχοσυναισθηματικές και συγκινησιακές αναψηλαφήσεις που δημιουργούνται στη μάνα από τη συμπεριφορά του πατέρα στις συζυγικές τους σχέσεις. Από το γεγονός του δυϊκού χαρακτήρα της, η σχέση μάνας – παιδιού

υφίσταται κατευθείαν τις επενέργειες όλων των ψυχοσυναισθηματικών και συγκινησιακών τροποποιήσεων της μάνας. Έτσι, ο έρωτας του άνδρα για τη γυναίκα του ενεργεί κατευθείαν στις διαδικασίες που υπάρχουν στη σχέση μάνας – παιδιού (Μυλντορφ, 1977).

Η μάνα πρέπει να είναι σε θέση να αποδεχθεί πως το παιδί της κατακτάει την ανεξαρτησία του και τελικά αποχωρίζεται από την ίδια, πρέπει να είναι σε θέση να το βοηθήσει να μεγαλώσει και να μην παρεμποδίζει την ανάπτυξη του ενισχύοντας την αδυναμία του για να το κρατήσει «πάντα» κοντά της. Αυτή η δεξιότητα για να διασφαλιστούν θετικά αυτές οι πολύ σημαντικές πλευρές της «μητρικής λειτουργίας» είναι, κατά μεγάλο μέρος, ανάλογη με την ψυχολογική και ψυχοσυναισθηματική ισορροπία της μάνας. Αυτή όμως η ψυχοσυναισθηματική ισορροπία μπορεί να ενισχυθεί ή, αντίθετα, να κλονιστεί, ανάλογα με τη φύση των ψυχοσυναισθηματικών δεσμών με το σύντροφο της. Παρατηρούμε περισσότερο μια μάνα να αναζητάει στην αγάπη των παιδιών της καταφύγιο από τις συζυγικές απογοητεύσεις. Ένας άνδρας που εγκαταλείφθηκε από τη σύζυγο του θα ζητήσει παρηγοριά στους φίλους του ή στο πιετό (Parke, 1987).

Θα μπορούσαμε να πούμε πως η (άμεση) «πατρική λειτουργία ασκείται», κατά κάποιο τρόπο, ανεξάρτητα από τον πατέρα, παρά τη θέληση του και παρά το ίδιο γεγονός της ύπαρξης του.

Ωστόσο, με τον ίδιο τρόπο που ένας «πετυχημένος γάμος» μπορεί να συμβάλει στην βελτίωση της ψυχικής ισορροπίας μιας γυναίκας και να τη βοηθήσει στην ικανότητα να αναλάβει το μητρικό της ρόλο, ένας άντρας μπορεί να βρει σε μια ευτυχισμένη ψυχοσυναισθηματική σχέση την πρόσβαση στην ωριμότητα για να είναι σε θέση να γίνει πατέρας.

4.2 Η άμεση «πατρική λειτουργία»

Παραπάνω, όπου αναφερθήκαμε στην επεξεργασία του «πατρικού αισθήματος», ασχοληθήκαμε με την έννοια του χωρισμού. Στη συνέχεια θα ασχοληθούμε πιο λεπτομερειακά με τη έννοια «χωρισμός», καθώς και με το πόρισμα του που αφορά τη ρύθμιση της απόστασης από τη μάνα: θα εξετάσουμε τις επενέργειες στη δόμηση του ανθρώπινου αντικειμένου, στη συνέχεια θα αναπτύξουμε μια άλλη πλευρά της «πατρικής λειτουργίας», τη σχετική με τις δομούσες επενέργειες του οιδιπόδειου ανταγωνισμού (Μυλντορφ, 1977).

Έτσι, όλα συμβαίνουν σαν να έχει χωριστεί πατρότητα σε τρία συναρτημένα μέρη:

1. το πατρικό συναίσθημα, δηλαδή την βιωμένη από τον πατέρα πατρότητα.
2. την πατρική λειτουργία, δηλαδή την βιωμένη από το παιδί πατρότητα
3. τις «επενέργειες» της πατρικής λειτουργίας, δηλαδή την ιδιαίτερη δράση της πατρότητας στις ψυχικές δομές του ανθρώπινου υποκειμένου και στην ανάπτυξη της προσωπικότητας.

4.3 «Χωρισμός» και ρύθμιση της απόστασης

Είδαμε πως η έμμεση «πατρική λειτουργία» ασκείται μέσα από την ψυχοσυναισθηματική ασφάλεια που προέρχεται από την τρυφερότητα του άνδρα για τη γυναίκα του. Ο έρωτας του άνδρα για τη γυναίκα του, ισορροπώντας την αγάπη της μάνας για το παιδί της, παίζει κιόλας, από αυτό το γεγονός, έναν ρόλο ρυθμιστικό στην ψυχοσυναισθηματική απόσταση στο εσωτερικό της σχέσης μάνας – παιδί. Η σχέση μάνα – παιδί διαθέτει το αυτοδύναμο ενός είδους αμοιβαίας εξάρτησης: εξάρτηση του παιδιού απέναντι στη μάνα του αλλά εξάρτηση επίσης της μάνας απέναντι στο παιδί της.

Ο «χωριστικός» λοιπόν ρόλος του πατέρα είναι να διασφαλίσει αυτήν την πορεία προς την ανεξαρτησία που εγγυάται την αυτονομία και ύστερα την ωριμότητα του ατόμου. Ούτε η μάνα ούτε το παιδί μπορούν μόνοι, με δικά τους μέσα, να ξεπεράσουν τους δεσμούς που τους ενώνουν. Είναι αλήθεια πως το παιδί, ανάλογα με τον βαθμό της ψυχοκινητικής του ανάπτυξης, θα εγκαινιάσει από μόνο του μια αποστασιοποίηση απέναντι στη μάνα του: ποθεί να εξερευνήσει τον κόσμο πέρα από εκείνη και θα διασκεδάξει κάποτε να απομακρύνεται για να επιστρέψει και πάλι κοντά της και να εξασφαλίσει έτσι την στοργική της παρουσία. Ο ρόλος της μάνας είναι λοιπόν να διευκολύνει την διάκριση του ατομικού γνωρίσματος του παιδιού, με μια διαίσθηση της αντίστοιχης δοσολογίας παραχωρήσεων που είναι αναγκαίες για την ολοκλήρωση του (Μυλντορφ, 1977).

Η πατρική λειτουργία θα συνιστάται στο αν παίρνει υπόψη της το σωστό μέτρο της απόστασης ανάμεσα στη μάνα και το παιδί, σύμφωνα με μια διπλή κίνηση: όσον αφορά τη σχέση με τη μάνα από τη μία πλευρά και τη σχέση με το παιδί από την άλλη.

Ο πατέρας θα πρέπει να ενθαρρύνει είτε μια μεγαλύτερη προσέγγιση είτε μια μεγαλύτερη απομάκρυνση με τη φυσική συμπεριφορά ενός πατέρα που με την ίδια του την ύπαρξη είναι παράγοντας χωρισμού του παιδιού από τη μάνα του.

Έτσι η σχέση μάνα – παιδί είναι οριστικά σηματοδοτημένη από τον πρωταρχικό ναρκισσιστικό χαρακτήρα της: η αποστασιοποίηση απέναντι στη μάνα, η ισορροπημένη και η αρμονική, είναι ένα σημαντικό στοιχείο της δεξιότητας για μια ικανοποιητική ψυχοσυναισθηματική ζωή.

Η «πατρική λειτουργία» συνίσταται στην διασφάλιση αυτού του περάσματος από μια στενή και συμβιωτική σχέση, σε μια περιοδική σχέση, σε μια ανάληψη κινδύνων, όπου το παιδί υποχρεώνεται να μετρήσει και να ασκήσει τις δυνάμεις του, που γεννιούνται, απέναντι στο περιβάλλον του.

Η χωριστική λειτουργία του πατέρα έγκειται λοιπόν στην εισαγωγή του λογικού και συνειδητού κόσμου, του κόσμου της υπευθυνότητας και της πρωτοβουλίας. Με τον υπό όρους χαρακτήρα της, η πατρική αγάπη περιλαμβάνει την δυνατότητα να την αποκτήσεις, να την αξίζεις, συνεπώς απαιτεί την προσπάθεια προς την ωριμότητα και τη δεξιότητα του ανοίγματος προς τους άλλους. Επιτρέπει έτσι την πρόσβαση στην ψυχοσυναισθηματική ωριμότητα που επιτρέπει να αγαπάει κανείς σύμφωνα με την αρχή «Με αγαπούν γιατί αγαπώ» (Σύμφωνα με τις διατυπώσεις του Ε. Φρόμ, 1977).

Έτσι, η «πατρική λειτουργία» με τη δράση της, που ρυθμίζει την απόσταση από τη μάνα, είναι ο απαραίτητος παράγοντας για την ψυχοσυναισθηματική ωρίμανση του ατόμου. Αυτή η ρυθμιστική λειτουργία παρεμβαίνει λοιπόν στο βαθμό που επιβάλλει τα όρια και παρουσιάζει την πραγματικότητα αφού, αναγκαστικά, ο «χωρισμός» από τη μάνα είναι στερητικός κι η πρόσβαση στην αυτονομία δεν μπορεί να είναι ανώδυνη (Μύλντορφ 1977).

Περιγράψαμε τις επενέργειες στην ανάπτυξη της προσωπικότητας της «χωριστικής» λειτουργίας του πατέρα, με τις θεμελιώδεις της συνέπειες στην ψυχοσυναισθηματική ωρίμανση. Ονομάζουμε αυτό το επίπεδο. Αυτό, για να εισάγουμε μια άλλη πλευρά της «χωριστικής» λειτουργίας του πατέρα που είναι βαθύτερη, πιο ατομική και που αφορά την ασυνείδητη μήτρα της γλώσσας.

4.4 Ο οιδιπόδειος ανταγωνισμός

Οι «επενέργειες» του οιδιπόδειου ανταγωνισμού (σαν δομικό στοιχείο της πατρικής λειτουργίας) μπορούν επίσης να διαιρεθούν σε ένα γενετικό επίπεδο και ένα

δομικό επίπεδο. Το γενετικό επίπεδο αφορά την ανάπτυξη της προσωπικότητας ενώ το δομικό επίπεδο αφορά την οργάνωση της προσωπικότητας (Μυλντορφ, 1977).

4.4.1 Το γενετικό επίπεδο: θα είναι, για λόγους που εκτέθηκαν παραπάνω, ανάλογο με την ανάπτυξη και την ωρίμανση της ψυχοσυναισθηματικότητας. Θα εντοπίσουμε προσωρινά τη μελέτη μας στις σχέσεις του πατέρα και του γιου, που είναι κατά κάποιο τρόπο «υποδειγματικές» για τα προβλήματα του οιδιπόδειου ανταγωνισμού. Η ανάπτυξη της ψυχοσυναισθηματικότητας και της προσωπικότητας έχει συνέπειες στο επίπεδο τόσο της προσωπικής όσο και της κοινωνικής ζωής. Όλη η ζωή είναι μια αλληλουχία δια – προσωπικών σχέσεων και η δεξιότητα ν' αναληφθούν όλες οι περιπέτειες των σχέσεων μιας κατάστασης (κοινωνικής ή ψυχοσυναισθηματικής) μετράει ο βαθμός ωριμότητας ενός ατόμου (Μυλντορφ, 1977).

Αυτές οι προκαταρκτικές εκτιμήσεις είναι απαραίτητες για να καταλάβουμε περί τίνος πρόκειται σε αυτό που αποκαλούμε «οιδιπόδειο ανταγωνισμό».

Αυτή η διαπίστωση απλώς υπογραμμίζει εκείνο το προφανές, σύμφωνα με το οποίο κάθε γονιός είναι ταυτόχρονα πρότυπο και αντίπαλος, «πρότυπο» γιατί είναι «αντίπαλος» και «αντίπαλος» γιατί είναι «πρότυπο»

Οι γονείς είναι αναγκαστικά πρώτα πρόσωπα που κυριαρχούν στην γέννηση και την ανάπτυξη της ψυχοσυναισθηματικής ζωής: είναι τα πρώτα πρόσωπα στα οποία επενδύεται η ψυχοσυναισθηματική ζωή, είναι, σύμφωνα με την καθιερωμένη διάλεκτο, τα πρώτα «ερωτικά αντικείμενα».

Είδαμε παραπάνω πως το οιδιπόδειο σύμπλεγμα ήταν ένα περίπλοκο μείγμα από αντιφατικά αισθήματα: έρωτας για το γονιό του αντίθετου φύλου, ζήλια ή μίσος για το γονιό του ίδιου φύλου. Κάποτε συμβαίνει το αντίστροφο, συχνότερα όμως είναι ένα μίγμα από όλα αυτά τα συναισθήματα.

Όλα αυτά τα αισθήματα βιώνονται ασυνείδητα: το μικρό αγόρι των πέντε χρονών που λέει στη μάνα του «θέλω να μείνω κοντά σου γιατί ο μπαμπάς πέθανε» (πράγμα που δεν είναι αλήθεια και το παιδί το γνωρίζει), αυτό το μικρό αγόρι αγνοεί πως εύχεται ασυνείδητα το θάνατο του πατέρα του. «Να μείνω κοντά σου γιατί ο μπαμπάς πέθανε», θα πει: να είναι στη θέση του μπαμπά, να είμαι σαν εκείνον. Βλέπουμε πως «αντίπαλος» και «πρότυπο» είναι κατά κάποιο τρόπο οι δυο όψεις του ίδιου νομίσματος. Το ψυχολογικό φαινόμενο που διέπει αυτές τις εκδηλώσεις: «να είμαι στη θέση του», «να είμαι σαν», «να έχω σαν», κλπ, είναι αυτό που ονομάζουμε ταύτιση.

Είναι η πρώτη μορφή ψυχοσυναισθηματικής προσήλωσης, είναι η πιο στοιχειώδης μορφή. Σύντομα όμως αντιλαμβανόμαστε τον επαμφοτερίζοντα και αντιφατικό χαρακτήρα της: η συνταύτιση σημαίνει ενσωμάτωση, αφομοίωση των ιδιοτήτων του «προτύπου», σημαίνει αντικατάσταση του, τελικά περιγραφή του.

Ο «οιδιπόδειος ανταγωνισμός» βρίσκεται λοιπόν αναγκαστικά, συστατικά κάτω από τον αστερισμό του επαμφοτερισμού, δηλαδή συνίσταται αναγκαστικά από αντιφατικά αισθήματα, από αντίθετα αισθήματα (Μυλντορφ, 1977).

Ο πατέρας είναι λοιπόν για το αγόρι, ταυτόχρονα και με την ίδια και μόνον κίνηση, «πρότυπο» και «αντίπαλος». Θα μπορούσαμε να πούμε το ίδιο για τη μάνα και την κόρη, θα δούμε όμως πιο κάτω τις αποχρώσεις που κάνουν τα προβλήματα πιο σύνθετα.

Ο πατέρας είναι το πρώτο «πρότυπο» και ο πρώτος «αντίπαλος» ακόμη και όταν το υποκείμενο συναντάει μεταγενέστερα στη ζωή του άτομα που θα είναι νέες εναλλαγές για τις ταυτίσεις του (Μυλντορφ, 1977).

Ωστόσο, πρέπει να κατανοήσουμε βαθύτερα τα πράγματα: αυτό που τα κάνει πιο περίπλοκα είναι ότι η πατρική «εικόνα» αλλάζει σε συνάρτηση με την ηλικία και την πείρα του αγοριού.

Όπως και να έχουν τα πράγματα, ο πατέρας του είχε γεννηθεί πριν από αυτό και στον πρώτο καιρό της ψυχολογικής του ζωής αντιπροσωπεύει κάποιον που είναι «μεγάλος» και «δυνατός».

Έτσι, αυτό που αποκαλούμε «οιδιπόδειο ανταγωνισμό» προσδιορίζει την δεξιότητα του υποκειμένου στην ανάληψη των διαφόρων συναγωνισμών της ζωής: κατάκτηση μιας γυναίκας, επιτυχία σε μια εξέταση ή ένα διαγωνισμό κ.λ.π. Σιωπηρά, σε όλες αυτές τις καταστάσεις υπάρχει ένας «αντίπαλος» που πρέπει να εξαλειφθεί και να ξεπεραστεί. Η αυτοπεποίθηση ή αντίθετα ένα αίσθημα κατωτερότητας, αυτά τα σχετικά με τις προσωπικές δεξιότητες και τόσο σπουδαία για την «επιτυχία» στη ζωή αισθήματα προέρχονται κατευθείαν από την καλή ή κακή λύση του «οιδιπόδειου ανταγωνισμού» (Κρασανάκης, 1991).

Έτσι, ο πατέρας πρέπει να είναι ένας σοβαρός «αντίπαλος» που μπορεί να κρατήσει τη θέση του, να είναι ικανός όχι μόνο ν' ανεχθεί το συναγωνισμό του γιου του αλλά και να υποστηρίξει το θάρρος του στην πάλη που αυτός κάνει εναντίον του. Αυτός ο «συναγωνισμός» είναι ένα στοιχείο σημαντικό στην ωρίμανση του ατόμου και εκείνοι που δεν είχαν την ευκαιρία να τον διεξάγουν σωστά μένουν περιορισμένοι

στην ωριμότητα τους και την προσωπική τους προώθηση, αφού τους είναι πάντα απαγορευμένο να ξεπεράσουν τον πατέρα.

4.4.2 Το δομικό επίπεδο: πρόκειται να δείξουμε την προέλευση και το ρόλο των ψυχικών δομών που ονομάζονται υπερ – εγώ και ιδανικό – του – εγώ. Η ύπαρξη αυτών των πνευματικών δομών προσδιορίζεται κατευθείαν από την ύπαρξη της «πατρικής λειτουργίας» (Μυλντορφ, 1977).

Ονομάζουμε «υπερ – εγώ» την ψυχική εμμονή που παίζει το ρόλο δικαστή ή λογοκριτή απέναντι στο εγώ. Προέρχεται κατευθείαν από την εσωτερίκευση των απαιτήσεων και των απαγορεύσεων από των γονιών (Μυλντορφ, 1977).

Ονομάζουμε ιδανικό – του – εγώ το ασυνείδητο πρότυπο με το οποίο το υποκείμενο αναζητάει να εξομοιωθεί. Ενώ το υπερ – εγώ αποτελεί την καταγωγή των συλλογικών, ηθικών ή ιδεολογικών ιδανικών που το υποκείμενο καλείται να υιοθετήσει.

Αυτές οι δυο δομές είναι ισχυρά σημαδεμένες από τις ταυτίσεις με του γονείς με τους γονείς, αλλά το προβάδισμα της σχέσης με τον πατέρα αποτελεί την καταγωγή της σύστασης τους. Το υπερ – εγώ, όπως γράφει ο Freud, είναι «ο κληρονόμος του συμπλέγματος του Οιδίποδα» και διαδέχεται τη διάλυση του τελευταίου. Η απαραίτητη παραίτηση του παιδιού από την κτήση της μάνας του μεταφράζεται στην εσωτερίκευση της πατρικής απαγόρευσης, σαν άμυνα ενάντια στην αγωνία του ευνουχισμού. Με τον τρόπο αυτό συγκροτείται το υπερ – εγώ σαν δομή αναγκαίου φράγματος ενάντια στις παρορμητικές δυνάμεις. Για το λόγο αυτό η δύναμη του υπερ – εγώ δεν είναι η άμεση έκφραση της σοβαρότητας ή της σκληρότητας του πατέρα. Ένας «σοβαρός» πατέρας όπως και ένας «ανεκτικός» πατέρας μπορούν να δημιουργήσουν στο παιδί τους ένα απαιτητικό υπερ – εγώ.

Αν το υπερ – εγώ είναι πηγή ενοχής και απειλής, το ιδανικό – του – εγώ είναι, αντίθετα, πηγή ναρκισσιστικής μεγέθυνσης. Το υπερ – εγώ λέει «Θα είσαι σαν τον πατέρα σου μεγάλος, δυνατός». Το υπερ – εγώ προέρχεται λοιπόν από την ταύτιση με τον πατέρα στο βαθμό που είναι που είναι ο μισητός και τρομοκράτης απαγορευτής, το ιδανικό – του εγώ προέρχεται από την ταύτιση με τον πατέρα σαν πρότυπο που τον θαυμάζουν και τον ζηλεύουν.

Αυτά τα δομικά προβλήματα είναι πιο περίπλοκα από εκείνα που σχετίζονται με την ανάπτυξη της προσωπικότητας. Στο βαθμό όμως που αφορούν την οργάνωση της προσωπικότητας, επιτρέπουν να κατανοήσουμε περισσότερες ψυχολογικές ομαλές εκδηλώσεις και προπαντός πολλά παθολογικά φαινόμενα.

4.5 Το σύμπλεγμα του ευνουχισμού

Είναι ένα σπουδαίο πρόβλημα που αφορά άμεσα τις «επενέργειες» της «πατρικής λειτουργίας» στη σύσταση της προσωπικότητας. Πρόκειται για μια ασυνείδητη εκδήλωση που δεν ερμηνεύει μια πραγματική απειλή ευνουχισμού. Δεν είναι ο πατέρας που λέει στο παιδί: «Θα σου το κόψω». Η αγωνία ευνουχισμού προέρχεται κατευθείαν από την οιδιπόδεια σύγκρουση, σαν πόρισμα της αδυναμίας του παιδιού να εξασφαλίσει την κτήση της μάνας του (Μυλντορφ, 1977).

Αυτός ο φόβος του ευνουχισμού επιτρέπει τη διάλυση του οιδιπόδειου συμπλέγματος και την εσωτερίκευση της πατρικής απαγόρευσης με τη μορφή του υπερ – εγώ.

Η εμμονή στην ιδέα του ευνουχισμού, που είναι συμβολική στο αγόρι και «πραγματική» στο κοριτσάκι, αποτελεί την ανασύσταση μιας ολοκληρωμένης και συναφούς εικόνας του σώματος. Και σε αυτό το σημείο επίσης η ψυχοπαθολογία είναι πλούσια σε διδάγματα και μας δείχνει πολύ συχνά την αμηχανία και την αγωνία σαν επανεμφάνιση της αγωνίας ευνουχισμού.

Τελειώνοντας αυτή τη μελέτη της «πατρικής λειτουργίας», φαίνεται πως μιλάμε πολύ για το αγόρι, τον άνδρα γιατί ο πατέρας και ο γιος έχουν κοινό το φύλο τους, το αρσενικό φύλο, και φυσικά το αγόρι θα πρέπει να προσδιοριστεί στην αρσενικότητα του σε σχέση με τον πατέρα του. Κάθε σχέση με τον πατέρα περιλαμβάνει αναγκαστικά το προηγούμενο της σχέσης με τη μάνα και έτσι θεσπίζεται ο οιδιπόδειος τριγωνισμός, οπότε καταλαβαίνουμε πως η κατάσταση είναι περισσότερο «καθαρή» στο αγόρι (Μυλντορφ, 1977).

Ο ρόλος της «πατρικής λειτουργίας» ενεργεί πάνω στη συγκρότηση της προσωπικότητας. Παρεμβαίνει στο επίπεδο της ψυχοσυναισθηματικής ανάπτυξης διασφαλίζοντας τις δυνατότητες αυτονομίας και ανεξαρτησίας που είναι απαραίτητες σε μια ισορροπημένη ψυχοσυναισθηματική ζωή. Διασφαλίζοντας την αυτοπεποίθηση επιτρέπει να αντιμετωπίζονται οι διάφοροι συναγωνισμοί της κοινωνικής ζωής (πράγμα που σχετίζεται με τον «οιδιπόδειο ανταγωνισμό»). Παρεμβαίνει στο επίπεδο της οργάνωσης της προσωπικότητας, αναδεικνύοντας τις ψυχικές δομές που επιτρέπουν να συγκρατηθούν οι παρορμητικές δυνάμεις,

δίνοντας στο εγώ τα μέσα να ελέγξει αυτές τις αξιώσεις και τη δυνατότητα να ολοκληρωθεί με το ιδανικό – του – εγώ (Μυλντορφ, 1977).

Επίσης είδαμε πως η πατρική λειτουργία, μέσα από το σύμπλεγμα ευνουχισμού, συμμετέχει στην επεξεργασία των διαφόρων συστατικών στοιχείων της εικόνας του σώματος.

Θα δούμε ότι πολύ συχνά η καταγωγή διαφόρων νευρωτικών διαταραχών ή ψυχωτικών εκδηλώσεων ανάγεται στις ενδοψυχικές συγκρούσεις ανάμεσα σε διάφορες δομές της προσωπικότητας. Αυτό σημαίνει πως η «πατρική λειτουργία» δεν είναι ένα ιστορικό ατύχημα αλλά μια συστατική αναγκαιότητα της ανθρώπινης ύπαρξης. Ωστόσο, ένα άλλο πρόβλημα είναι το αν ο πατρικός ρόλος, έτσι όπως υπάρχει στο σύγχρονο στάδιο της ιστορίας μας, εκπληρώνει κατά τον καλύτερο τρόπο αυτές τις συστατικές αναγκαιότητες της «πατρικής λειτουργίας».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

«ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΠΑΤΡΙΚΟΥ ΡΟΛΟΥ»

Η κα Τσουμάνη (2007) έχει εκφράσει την πεποίθηση ότι «ο ρόλος του πατέρα στην εναρμόνιση της οικογενειακής και της επαγγελματικής ζωής είναι βασικό ζήτημα για την επίτευξη της πλήρους και ουσιαστικής ισότητας στον επαγγελματικό τομέα». Έχει επισημάνει επίσης ότι λόγω βαθιά ριζωμένων προκαταλήψεων και στερεοτύπων, οι γυναίκες είναι κυρίως επιφορτισμένες και υπεύθυνες για τη φροντίδα της οικογένειας, των παιδιών των ηλικιωμένων και των ασθενών – κάτι που αποτελεί μη αμειβόμενη εργασία. «Έχουμε επίγνωση ότι το ζήτημα της εναρμόνισης της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής σε ό,τι αφορά τη συμμετοχή των πατέρων είναι ένα ζήτημα ουσιώδες και ταυτόχρονα δύσκολο στην εφαρμογή του, γιατί έχει να κάνει με την προώθηση αλλαγών στη νοοτροπία και στα στερεότυπα που επικρατούν στην κοινωνία και στην εργασία».

Αξίζει να επισημάνουμε τη σημαντική συμβολή του παιδοψυχιάτρου Γρήγορη Αμπατζόγλου (1999) στη μελέτη των ρόλων μέσα στην οικογένεια. Όπως αναφέρει σε άρθρο του με τίτλο «Ο ρόλος του πατέρα στη σύγχρονη οικογένεια», αποσπάσματα του οποίου δημοσίευσε στο παρελθόν η εφημερίδα «Καθημερινή» (1999), «ο πατέρας είναι ο μεγάλος λησμονημένος» στη θαυμάσια διαδικασία της έλευσης και της ανατροφής του παιδιού στην οικογένεια λόγω της υποτιθέμενης ανικανότητάς του –«δεν μπορώ ούτε να το πιάσω το παιδί»– που σήμερα τίθεται υπό αμφισβήτηση. «Οι κοινωνικο-πολιτισμικές αλλαγές τα τελευταία χρόνια, μας επιτρέπουν να αντιληφθούμε το νέο ενδιαφέρον των πατέρων για τα παιδιά τους. Ενδιαφέρον, που με τη σειρά του αποκάλυψε τις κρυμμένες δυνατότητες σχέσης άνδρα - μικρού παιδιού».

Αναφέρει επίσης ότι οι αλλαγές αυτές και άλλοι παράγοντες πιέζουν «κατ' ανάγκη» τον πατέρα να συμμετέχει στη φροντίδα του παιδιού. Ο αντίκτυπος είναι να δημιουργηθεί ένα είδος «ανδρικού κινήματος» που δυσφορεί για τον παραδοσιακό ρόλο του άνδρα «κουβαλητή», του «στύλου του σπιτιού» και του ελεγκτή της ανατροφής των παιδιών. «Ο ρόλος αυτός είναι συχνά μια ψευδαίσθηση υποθετικής εξουσίας που “βολεύει” τελικά την οικογένεια σε μια περίεργη δυναμική σχέσεων εξουσίας - απουσίας». Καταλήγει δε ότι όλο και περισσότεροι άνδρες διεκδικούν μια

διαφορετική ολοκλήρωση της προσωπικότητάς τους που έχει σχέση με την ανατροφή και την καθημερινή φροντίδα

5.1 Ο νέος πατρικός ρόλος και οι λειτουργίες του

Σύμφωνα με το θεωρητικό μοντέλο του «λειτουργισμού», οι Scharmann & Scharmann διατείνονται ότι ο πατρικός ρόλος υποδιαιρείται σε έξι επιμέρους ρόλους, το περιεχόμενο των οποίων προσδιορίζεται από αντίστοιχες διαστάσεις της συμπεριφοράς ή λειτουργίες του πατέρα στον ενδοοικογενειακό χώρο. Έτσι, ο πατρικός ρόλος κατά την παραδοσιακή αντίληψη είναι συνάρτηση των ακόλουθων έξι λειτουργιών: α) του γεννήτορα, β) του προμηθευτή, γ) του προστάτη, δ) του παιδαγωγού, ε) του προτύπου ταύτισης και στ) του συντρόφου στον ελεύθερο χρόνο.

Στην βιβλιογραφία υπογραμμίζεται συχνά η «απώλεια λειτουργιών» που έχει υποστεί ο πατρικός ρόλος και σε συνάφεια με τις παραπάνω λειτουργικές διαστάσεις, επισημαίνεται ότι αυτές δεν συνδέονται πλέον αυτονόητα μόνο με τον πατέρα, αλλά εκδηλώνονται ως ενέργειες και στο πλαίσιο του ρόλου που ασκεί η μητέρα. Ο συνδυασμός των επιμέρους λειτουργιών με το μητρικό ρόλο, οδηγεί κατ' ανάγκη στη κρίση που περνά ο πατέρας σε προσωπικό επίπεδο, επειδή ο πατρικός ρόλος στη συνείδηση του άντρα δεν αποτελεί πλέον ένα «πεδίο δράσης», από το οποίο απορρέει η ηθική του ικανοποίηση. Έτσι, απαιτείται η διερεύνηση των αλλαγών που συμβάλλουν στη «κρίση» του πατέρα και κατ' επέκταση, πως διαμορφώνεται ο «νέος πατρικός ρόλος».

Σχετικά με το ρόλο του πατέρα ως γεννήτορα, ο Leube (1988) τονίζει ότι ο άντρας γίνεται πατέρας, μαθαίνοντας το ρόλο του μέσω της δυαδικής σχέσης μητέρας – παιδιού. Ο άντρας δεν συνειδητοποιεί το ρόλο του πατέρα κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης της γυναίκας του, η οποία αισθάνεται ως μητέρα, αλλά κοινωνικοποιείται στο ρόλο του μετά το τοκετό, μέσω της σχέσης μητέρας – παιδιού. Η δυαδικότητα της σχέσης αυτής νοείται ως «ζωοδόχος πυρήνας» της οικογένειας που προσλαμβάνει και τον άντρα για να τον «κάνει» πατέρα.

Κατά τον Schneider, ο ρόλος του **γεννήτορα** φαίνεται να είναι αδιάσειστα στερεωμένος στην αυτοαντίληψη του πατέρα νέου τύπου. Μέσω της εντατικότερης συμμετοχής του πατέρα στη φροντίδα του παιδιού από τη στιγμή της γέννησής του, προκύπτουν για το πατρικό ρόλο, σε αντιστοιχία με το μητρικό, πολυδιάστατες δραστηριότητες. Η παρουσία του παιδιού συνεπιφέρει τον ακριβή επαναπροσδιορισμό του χρόνου των γονέων, βάσει του οποίου συζητούν και προγραμματίζουν την ευρυθμία της

συννοχής των τριαδικών τους σχέσεων. Οι ευσυγκίνητες σχέσεις των γονέων, με κοινό αναφορικό πλαίσιο την ύπαρξη του παιδιού, θεωρούνται ότι είναι αποτέλεσμα της επιθυμίας τους για την απόκτησή του πολύ πριν από τη σύλληψη. Η συνειδητή αυτή επιθυμία του μελλοντικού πατέρα ως γεννήτορα, δεν εξετάζεται μόνο από την οπτική γωνία της αναπαραγωγικής πράξης του άντρα. Ο άντρας που πρόκειται να γίνει πατέρας, εκδηλώνει κατά κάποιο τρόπο εξιδανικευμένη συμπεριφορά, η οποία παραμένει σταθερή σε όλη τη διάρκεια της εννιάμηνης κύησης. Με αυτό το νόημα, ο άντρας που θα γίνει πατέρας, έχει την αίσθηση ότι πλησιάζει τουλάχιστον ψυχολογικά το παιδί του, δημιουργώντας την πρώτη σχέση επικοινωνίας μαζί του, πριν από τον τοκετό.

Ο Pruett (1999) διατυπώνει την άποψη ότι η απόκτηση ενός παιδιού είναι απόρροια του συνειδητά χρονικού προγραμματισμού της γονεϊκότητας. Και οι δυο σύζυγοι αποφασίζουν από κοινού το πότε θα αποκτήσουν το πρώτο τους παιδί. Στο πλαίσιο αυτής της κοινής απόφασης, ο άντρας – σύζυγος αισθάνεται το ισόκυρο της θέσης του στις διαπροσωπικές σχέσεις με την γυναίκα – σύζυγο και δεσμεύεται ηθελημένα να αναλάβει τις ευθύνες, που συναρτώνται με τη γέννηση του επιθυμητού παιδιού. Ο Pruett επισημαίνει ότι η απόκτηση ενός επιθυμητού παιδιού, αποτελεί ένα από τα παραγοντικά αίτια, που οδήγησαν στη διαμόρφωση του «νέου» πατρικού ρόλου.

Τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήχθη στην τ. Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, έδειξαν ότι στους πιο σημαντικούς παράγοντες, που βρίσκονται σε συνάρτηση με το πρόσωπο του πατέρα, ανήκουν αφενός η θέση του άντρα στο θέμα της εγκυμοσύνης και αφετέρου η αντίληψη του κατά πόσο επιθυμητό είναι το παιδί που θα γεννηθεί. Όσο περισσότερο χαίρεται ο άντρας κατά την εγκυμοσύνη της γυναίκας του, τόσο συχνότερα θα συμμετέχει στη μέριμνα στη φροντίδα για το παιδί. Όταν μάλιστα η απόκτηση του παιδιού δεν αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα της επαγγελματικής σταδιοδρομίας του πατέρα, τότε η συμμετοχή του στη περίθαλψη του παιδιού αναμένεται να είναι περισσότερο συχνή.

Σύμφωνα με τις παραπάνω επισημάνσεις, ο πατέρας συνδέει την άσκηση του γονεϊκού του ρόλου με τον τρόπο αντιμετώπισης της απόκτησης του παιδιού. Δηλαδή, εάν το παιδί που θα γεννηθεί είναι επιθυμητό ή όχι. Πάντως, γεγονός αξιοσημείωτο είναι ότι παρόμοια εκτίμηση της προκείμενης κατάστασης δεν γίνεται από τη πλευρά της μητέρας. Η ανάληψη και η διαμόρφωση του μητρικού ρόλου συντελούνται ανεξάρτητα από υποκειμενικές εκτιμήσεις και σκοπιμότητες (LBS – Familien – Studie, 1998).

Επίσης, από έρευνες της κοινωνιολογίας της οικογένειας με αντικείμενο τη «νέα πατρότητα», διαπιστώθηκε ότι οι πατέρες διακατέχονται από ενισχυμένες δεσμεύσεις απέναντι στα παιδιά τους. «Το να έχεις παιδιά» σημαίνει «συνειδητοποιημένες

υποχρεώσεις» προεξάρχουσας σημασίας. Για τους περισσότερους άντρες που πρόκειται να γίνουν πατέρες είναι φυσικό το να συνοδεύουν τις έγκυες γυναίκες τους σε εξετάσεις προγεννητικού ελέγχου και μάλιστα να συμπαραστέκονται με συγκίνηση στις συζύγους τους, την ώρα του τοκετού. Παρόμοιες εκδηλώσεις ή διαθέσεις συμπεριφοράς των πατέρων ήταν αδιανόητες κατά τη δεκαετία του 1950 – τότε η εγκυμοσύνη και ο τοκετός, ήταν «γυναικεία υπόθεση».

Οι λειτουργικοί ρόλοι του πατέρα ως **προμηθευτή** και ως **προστάτη**, που είναι αφενός άρρηκτα συνδεδεμένοι με τις παραδοσιακές αντιλήψεις και αφετέρου ενσωματωμένοι στην ανδρική συνείδηση, εμφανίζονται ευκρινώς με διαστάσεις σχετικότητας στη σύγχρονη μορφή της πατρικής συμπεριφοράς. Τόσο η λειτουργία της προμήθειας των αγαθών, όσο και εκείνη της παρεχόμενης προστασίας δεν συνιστούν σημασιολογικά περιεχόμενα της ανδρικής αρμοδιότητας. Από την οπτική γωνία μιας εξιδανικευμένης γονικής συμπεριφοράς και οι δύο αυτοί λειτουργικοί ρόλοι μπορούν να διαδραματιστούν τόσο από τον πατέρα, όσο και από την μητέρα.

Παρόλα αυτά, επιστάται η προσοχή του καθενός ξεχωριστά στο ότι οι εν λόγω λειτουργίες έχουν διαφορετικές σημασιολογικές κυμάνσεις, συγκριτικά με τη μονοσήμαντη ερμηνεία που είχαν στο παρελθόν. Όταν λοιπόν, σε συνάφεια με το παραδοσιακό ρόλο του πατέρα, εννοούμε από τη μια πλευρά την επαγγελματική δραστηριότητα με σκοπό την εξασφάλιση οικονομικών πόρων για τη συντήρηση της οικογένειας και από την άλλη τη θέση που καταλαμβάνει στη κοινωνική διαβάθμιση, οι αντιλήψεις που υιοθετούμε για το «νέο ρόλο του πατέρα», εμπεριέχουν επιπλέον και τη σημασία των λέξεων, ανάλογα με τη χρήση τους στις υποχρεώσεις της καθημερινής ζωής. Έτσι, η «προστασία» μπορεί να ερμηνευτεί ως η φροντίδα ή μέριμνα από διάφορες επιβλαβείς καταστάσεις, αλλά και ως η επίβλεψη του παιδιού σε καθημερινές καταστάσεις της οικογενειακής ζωής. Η Martin (1989) υποστηρίζει ότι η λειτουργική διάσταση του πατέρα στο ρόλο του προμηθευτή, προσδιορίζει αποφασιστικά τους ψυχοσυναισθηματικούς δεσμούς στον οικογενειακό πυρήνα. Οι δεσμοί «χαλαρώνουν», όταν ο πατέρας επιθυμεί να εξασφαλίσει στο παιδί ένα καλύτερο βιοτικό επίπεδο, ένα καλύτερο «αύριο». Υπερεκτιμώντας όμως το ρόλο του προμηθευτή, ο πατέρας διαπράττει διπλό σφάλμα: α) καταναλώνει πολύ χρόνο και ενέργεια στις ευκαιρίες επαγγελματικής ανόδου και β) απουσιάζει συνεπώς από μια «ποιοτική» ανατροφή του παιδιού, την οποία συμπληρώνουν οι ψυχοσυναισθηματικά συμμετοχικές επιδόσεις και των δυο γονέων (Martin, 1989).

Δεδομένου τώρα ότι η γυναίκα άρχισε να αμείβεται στην αγορά εργασίας και κατά συνέπεια να ανεξαρτητοποιείται οικονομικά από τον άντρα, ισχυροποίησε τη θέση της και

στην οικογένεια, αποδεικνύοντας αποφασιστικά, ότι μπορούσε να αναλάβει και μόνη της την ανατροφή του παιδιού. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, ο πατέρας αισθάνθηκε απειλή σχετικά με την παρουσία του και αμφισβήτηση του ρόλου του στο παιδαγωγικό έργο της οικογένειας. Άρχισε να χειρίζεται το θέμα από διαφορετική σκοπιά, επιτυγχάνοντας «άμεση πρόσβαση προς το παιδί». Γι' αυτό το λόγο άρχισε να οικειοποιείται το λειτουργικό περιεχόμενο της «νέας» πατρότητας, νοιώθοντας παράλληλα και ανασφάλεια μπροστά στη χειραφετημένη γυναίκα, η οποία θα μπορούσε ακόμα και να «απομακρύνει» το παιδί από το πατέρα του.

Η επαγγελματική ενασχόληση της μητέρας φαίνεται να επηρεάζει δεσμευτικά τον πατέρα ως προς τη μέριμνα και τη φροντίδα του παιδιού. Η συμμετοχή του πατέρα σε καθημερινές δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα το ντύσιμο ή το τάισμα του παιδιού, αυξάνει ανάλογα με την έκταση του χρόνου, που απαιτεί το εβδομαδιαίο ωράριο εργασίας της μητέρας. Τόσο η ενεργοποιημένη ενασχόληση του πατέρα στο ρόλο του, όσο και η τακτική ενασχόληση με το παιδί, προσφέρουν νέες δυνατότητες για τη δημιουργία μιας αυτοδύναμης σχέσης μεταξύ πατέρα και παιδιού. Ο παραδοσιακός καταμερισμός των ρόλων που ασκούν οι γονείς (π.χ., ο πατέρας ως προμηθευτής και η μητέρα ως αποκλειστικά υπεύθυνη για τη λειτουργία της οικογένειας), οδηγεί στην κατάσταση, στο πλαίσιο της οποίας ο πατέρας βιώνεται ως «απών». Αυτή η κατάσταση όμως έχει αρνητικές συνέπειες για τη σχέση μεταξύ πατέρα και παιδιού, επειδή και οι δυο πλευρές αντιμετωπίζουν την «αποξένωση» ανάμεσά τους ως αναπόφευκτο αποτέλεσμα της πολύωρης και μονόπλευρης επαγγελματικής απασχόλησης του πρώτου (LBS – Familien – Studie, 1998).

Η «νέα πατρότητα», ορίζεται ως μια συμπεριφορά του άντρα που είναι προσανατολισμένη στη συντροφικότητα της συζυγικής ζωής, στο πλαίσιο της οποίας ο πατέρας αφιερώνει χρόνο και ενεργητικότητα στο παιδί, με αποτέλεσμα να το πλησιάσει περισσότερο. Όταν γίνεται λόγος για την αλλαγή της πατρικής συμπεριφοράς, πολλοί επιστήμονες επισημαίνουν την αποδυνάμωση των παραδοσιακών ρόλων ανάλογα με το φύλο. Με το να αναλαμβάνει δηλαδή ο πατέρας τις υποχρεώσεις της μητέρας, προσφέρεται η δυνατότητα στην τελευταία να ξεφύγει από το «κλειστό και μονότονο κόσμο της νοικοκυράς και μητέρας» (Bonorden, 1989).

Η αυξημένη συμμετοχή του πατέρα σε **θέματα διαπαιδαγώγησης**, μπορεί να αποτελεί μια «εκλεπτυσμένη μορφή» της αναζωπύρωσης ή επανεμφάνισης της παλαιάς αυθεντίας του πατέρα, στο πλαίσιο της οποίας οι γονείς συναγωνίζονται για το ποιος από τους δυο θα κερδίσει την αναγνώριση και την αγάπη του παιδιού (Metz – Gockel, 1988).

Η συχνή επικοινωνία του πατέρα με το παιδί σε καθημερινή βάση, δεν αποτελεί ούτε το «μυστήριο» μιας ιδιόμορφης σχέσης, ούτε την «εξαίρεση» μιας συγκεκριμένης κατηγορίας αντρών που νοιώθουν την ανάγκη να στραφούν στο παιδί με περισσότερο ενδιαφέρον, συγκριτικά με άλλους πατέρες. Πρόκειται όμως, για έναν «ανοικτό διάλογο» που εισχωρεί από πολύ νωρίς (ήδη από τον τοκετό) στη δυαδική σχέση μητέρας – παιδιού. Για παράδειγμα, οι πατέρες που παρευρίσκονταν στη γέννηση των βρεφών, αισθάνονται περισσότερο δεμένοι με τα παιδιά τους και ασχολούνται συχνότερα με αυτά περιβάλλοντας τα με ευαισθησία, ασφάλεια και φαντασία (Pruett, 1988).

Η γυναίκα, έχει την πεποίθηση ότι ο άντρας της είναι «καλός» πατέρας, όταν αποδίδει σε εκείνον ιδιότητες «ειδικού» περιεχομένου. Πρόκειται για ιδιαίτερα γνωρίσματα της προσωπικότητας, που συνδέονται με στερεότυπα της γυναικείας συμπεριφοράς. Τα στερεότυπα αυτά περιλαμβάνουν εκτιμήσεις, όπως «ευαίσθητος», «ευπροσήγορος» (γλυκομίλητος), «συνετός» (μυαλωμένος), «πρόθυμος και τρυφερός». Ο άντρας λοιπόν που χαρακτηρίζεται από τη σύζυγο του με τις παραπάνω κατηγορίες, εμφανίζεται σύμφωνα με τη γυναικεία αντίληψη ως ικανό και αξιόπιστο πρόσωπο για την ανατροφή του παιδιού (LBS – Familien – Studie, 1998).

Επιπλέον, από την αρχή της ζωής του, το νεογέννητο μαθαίνει να γνωρίζει τον πατέρα σαν ένα «άλλο» πρόσωπο κοντά στη μητέρα. Αυτός ο «άλλος», έχει μια διαφορετική οσμή και εμφάνιση, διαφορετικό ύψος και τόνο φωνής, παρέχει διαφορετική αίσθηση κατά τη ψηλάφηση και τη συμπεριφορά του. Κανονικά, λόγω των επαγγελματικών του υποχρεώσεων δεν παρουσιάζεται συχνά. Όταν όμως είναι παρών, η θέση που κατέχει στο οικογενειακό πυρήνα είναι υψηλής σημασίας και σπουδαιότητας συγκριτικά με τη θέση της μητέρας. Ο πατέρας μετουσιώνεται σε «σημαντικό άλλο πρόσωπο» στη ζωή του παιδιού, παρέχοντας του μετέπειτα μαθησιακή βοήθεια και καθιστώντας το ικανό να αντιληφθεί έννοιες όπως «ερχομός» στο σπίτι, «αναχώρηση» από το οικογενειακό περιβάλλον, «συνύπαρξη με το παιδί» (που είναι διαφορετική από τη μητρική εγγύτητα). Έτσι το παιδί μαθαίνει να νοσταλγεί και να εμπιστεύεται τον πατέρα, ακόμα και όταν δεν είναι συνεχώς κοντά του. Ιδιαίτερα, στην ηλικία μεταξύ των δυο και των τριών ετών, το παιδί «ακολουθεί» τον πατέρα ως ένα πρόσωπο που του προκαλεί το ενδιαφέρον, κινείται αυτόνομα και αποτελεί την πηγή της «περιπέτειας» των ποικίλων συμβάντων (Pruett, 1988).

Σε αναφορά με το ρόλο του πατέρα ως **συντρόφου του παιδιού στη διαμόρφωση του ελεύθερου χρόνου**, ο «νέος» πατρικός ρόλος γνωρίζει πολυδιάστατες συμμετοχές σε εκδηλώσεις. Παιχνίδια, περίπατοι, εκδρομές, αφηγήσεις ιστοριών κ.α., συνιστούν τη

διαπροσωπική συνύπαρξη/σύμπραξη πατέρα – παιδιού, που μετουσιώνεται σε αλληλεπίδραση ζωτικών κατευθύνσεων συμπεριφοράς. Η επαγγελματική του ενασχόληση, μοιάζει πολλές φορές με τροχοπέδη, ακόμη και στη περιορισμένη ενασχόληση με το παιδί, που επιζητά την επικοινωνία με τον «υπαρκτό» πατέρα μετά από την κόπωση της καθημερινής εργασίας. Ο πατέρας βέβαια, ξεπερνώντας τη κούραση μετά τη λήξη του ωραρίου της δουλειάς του, επιλέγει να αξιοποιήσει ενδοοικογενειακά την ουσιαστική άσκηση του ρόλου του, μέσω της επαφής με το παιδί του (Schneider, 1989).

Υπάρχουν τάσεις αλλαγής του ρόλου του πατέρα και της συμμετοχής του σε διάφορες υποχρεώσεις. Κυρίως, η συμμετοχή του πατέρα στην ανατροφή του παιδιού συμβαίνει στον ελεύθερο χρόνο που διαθέτει και όταν η συμμετοχή αυτή ανταποκρίνεται στην ανάγκη που έχει για ξεκούραση (ψυχαγωγία).

Εντούτοις, οι λειτουργικές διαστάσεις του «νεωτεριστικού» πατρικού ρόλου στο οικογενειακό περιβάλλον επιδέχονται άμεσες αλληλεπιδράσεις, που διαμορφώνουν την κοινωνικό-πολιτισμική προσωπικότητα του παιδιού και ενισχύουν την υπαρκτή προσωπικότητα του πατέρα. Το επίκεντρο βάρους της πατρότητας βρίσκεται στην επιτέλεση της παιδαγωγικής λειτουργίας, που επεκτείνεται και σε καθημερινές καταστάσεις της μέριμνας και της φροντίδας του παιδιού. Αντίθετα, ο παραδοσιακός ρόλος του πατέρα περιορίζεται στη συντήρηση και στη προστασία του απέναντι στα μέλη της οικογένειας του (Schneider, 1989).

5.2 Οι επιδράσεις του «νέου» πατρικού ρόλου στην κοινωνικοποίηση του παιδιού

Σχετικά με την προσωπικότητα του «νέου» πατέρα ως γνωστικού και κοινωνικό-συναισθηματικού αντικειμένου του παιδιού, υπογραμμίζεται με έμφαση ο ρόλος του πατέρα στη θεωρία της κοινωνικοποίησης, μέσω της «συμβολικής αλληλεπίδρασης» (Νόβα – Καλτσούνη, 1995).

Σύμφωνα με τη θεωρία της «συμβολικής αλληλεπίδρασης», η διαδικασία της κοινωνικοποίησης νοείται ως η εκμάθηση σημασιών και εννοιών που αναφέρονται σε καταστάσεις οι οποίες προσδιορίζονται από τα μέλη της κοινωνίας.

Όσον αφορά όμως την ανάπτυξη και διαμόρφωση της κοινωνικο – πολιτισμικής προσωπικότητας του ατόμου, εκείνη γίνεται εφικτή μέσω της κοινωνικής πραγματικότητας και ιδιαίτερος μέσω της επικοινωνίας με τους «σημαντικούς άλλους», οι οποίοι αποτελούνται από τους γονείς, τα αδέρφια, τους λοιπούς συγγενείς και γενικά τα πρόσωπα με τα οποία το παιδί αλληλεπιδρά συνεχώς και χάριν αυτών, εκείνο ταυτίζεται με τους

ρόλους και τις στάσεις που εκδηλώνονται στη κοινωνία μέσω συναισθηματικών δεσμών (Νόβα – Καλτσούνη, 1995).

Στην πορεία αποσπώνται σταδιακά οι ρόλοι και οι στάσεις από τους «σημαντικούς άλλους» και προσαρτώνται στη ταύτιση του «μαθητευόμενου» παιδιού με τους «γενικευμένους άλλους». Ειδικότερα, πρόκειται για ένα σύστημα κανονιστικών προτύπων, που δεν αναφέρεται σε συγκεκριμένα πρόσωπα και σε ρόλους που έχουν αφομοιωθεί, αλλά σε στάσεις, αντιλήψεις, πρότυπα συμπεριφοράς που επικρατούν σε μια κοινωνία.

Σύμφωνα με ορισμένους κοινωνιολόγους, που τάσσονται υπέρ της «συμβολικής αλληλεπίδρασης», ο πατρικός και ο μητρικός ρόλος δεν αποτελούν σαφή περιεχόμενα της άσκησης επιρροής στη προσωπικότητα του παιδιού, όμως μέσω του «νέου» πατρικού ρόλου, τον οποίο αντιπροσωπεύουν οι «σημαντικοί άλλοι», η διαφοροποίηση αυτή μεταβάλλεται. Το παιδί αποκτά εμπιστοσύνη λόγω της συχνής παρουσίας του πατέρα ως «τροφοδότη» μιας συγκινησιακής και συναισθηματικής σχέσης της οποίας εξασφαλίζεται η ομαλή είσοδος του παιδιού σε σύνθετες μορφές κοινωνικών σχέσεων (Schneider, 1989).

5.2.1 Ο δεσμός πατέρα – παιδιού

Ο πατέρας, ακριβώς όπως και η μητέρα, είναι σε θέση να φροντίζει το παιδί από τη στιγμή της γέννησής του με την ίδια ευαισθησία και τον απαραίτητο συναισθηματισμό. Στην παραδοσιακή κοινωνία όμως, η συνεισφορά του κάθε γονιού εξετάζονταν από διαφορετική σκοπιά και συχνά αποτελούσε το φαινόμενο της «απομόνωσης» του πατέρα από το δεσμό μητέρας – παιδιού, καθώς και η παραμέληση της ποιότητας της συζυγικής σχέσης ή οι επιδράσεις της συμπεριφοράς των γονέων στη προσωπικότητα του παιδιού. Όμως, η ανάπτυξη ενός παιδιού δεν προσδιορίζεται απλώς και μόνο από την εξέταση δυαδικών ή τριαδικών σχέσεων, αλλά αποτελεί τη βάση μιας «συστημικής προοπτικής» της οικογένειας μέσα σε μεγαλύτερες συνάφειες (Schneider, 1989).

5.2.2 Γνωστική ανάπτυξη και διαμόρφωση των ρόλων ανάλογα με το φύλο

Το παιδί λοιπόν, μέσω των «σημαντικών άλλων», μαθαίνει συμπεριφορές τις οποίες αφομοιώνει. Γενικά, τα παιδιά μαθαίνουν ό,τι βλέπουν και οι πράξεις για αυτά έχουν μεγαλύτερη σημασία απ' ό,τι οι λέξεις.

Από τη σκοπιά συναφών ερευνών για το πατέρα, αποδεικνύεται πως η ταύτιση του παιδιού ανάλογα με το ρόλο του φύλου χαρακτηρίζεται ως διαδικασία ανάπτυξης, σύμφωνα με την οποία νέοι άνθρωποι μαθαίνουν ποια είδη συμπεριφοράς ταιριάζουν στο φύλο τους. Ήδη από την ηλικία των τριών ετών, τα παιδιά καταλαβαίνουν εάν είναι αγόρια

ή κορίτσια και οικειοποιούνται τις αντίστοιχες συμπεριφορές του φύλου τους. Η συμπεριφορά γίνεται αντικείμενο μάθησης σε κάθε σπίτι, είτε σε αυτό υπάρχει τρυφερότητα είτε κυριαρχεί ανασφάλεια και επιθετικότητα (Schneider, 1990).

Σχετικά με την ανατροφή των αγοριών, η απουσία του πατέρα δημιουργεί προβλήματα στην ομαλή κοινωνικοποίηση του αγοριού. Αυτό υφίσταται διότι τα αγόρια επιθυμούν να ταυτιστούν με τον πατέρα και από την άλλη επιδιώκουν να βρουν μέσω του πατέρα την φυσιολογία του δικού τους φύλου. Βέβαια, γίνεται κατανοητό από τα αγόρια, ότι ο πατέρας διαθέτει δύναμη, εξουσία και είναι το πλέον ιδανικό πρόσωπο να αναλαμβάνει σημαντικές υποθέσεις και ζητήματα μέσα στην οικογενειακή εστία (Schnack & Neutzling, 1994).

Όσον αφορά τη κόρη, ο πατέρας είναι για εκείνη το πιο σημαντικό ανδρικό πρόσωπο αναφοράς, του οποίου η γνώμη είναι υπολογίσιμη και λαμβάνεται σοβαρά υπόψη. Αισθάνεται κολακευμένη από τα θετικά σχόλια του πατέρα, ενώ παράλληλα το αυτοσυναίσθημά της μεγαλώνει. Όμως, η φιλική σχέση του πατέρα προς την μητέρα βοηθάει στην γνωστική ανάπτυξη της κόρης. Και τα δυο μέλη της συζυγικής σχέσης αποτελούν πρότυπα μίμησης για τα μικρά κορίτσια και πολύ περισσότερο ότι ο πατέρας αποτελεί σημαντικό ετεροφυλικό πρότυπο για την κόρη, όσον αφορά τις μελλοντικές της σχέσεις και συναναστροφές με άτομα του αντίθετου φύλου.

Η επιρροή λοιπόν του «νέου» πατέρα στην ανάπτυξη της ταυτότητας του φύλου, σχετίζεται κυρίως με την προσωπικότητα του πατέρα και τη γνωστική ανάπτυξη του παιδιού. Για παράδειγμα, μια τιμωρητική, εχθρική και αυστηρή συμπεριφορά του πατέρα σε συνδυασμό με την έλλειψη αυτοπεποίθησης και τη δυσαρέσκεια του επαγγέλματος του, πολύ πιθανόν να εμποδίσει τη γνωστική ανάπτυξη των αγοριών. Στο παιδί εν τέλει, μπορεί να αποδοθεί μια σταθερή ταυτότητα του ρόλου που ταιριάζει στο φύλο του, εφόσον πατέρας και μητέρα επαναπροσδιορίσουν τους δικούς τους ρόλους και προβούν στα παραδοσιακά πρότυπα των ρόλων σε συνδυασμό με τις σύγχρονες και λιγότερο εξιδανικευμένες αντιλήψεις για τη συμπεριφορά των δυο φύλων (Schneider, 1989).

5.2.3 Ο «νέος» πατέρας ως «ενεργητικός» παιδαγωγός

Η έννοια της διαπαιδαγώγησης, που αποτελεί τη βάση της νέας πατρότητας σχετικά με τον πατέρα, χαρακτηρίζεται μέσω της ανεκτικότητας και της ισότιμης συντροφικότητας. Τα δυο αυτά χαρακτηριστικά είναι ελεύθερα από την επιβολή μιας συγκεκριμένης ιδεολογίας και τη σκόπιμη άσκηση οποιασδήποτε επιρροής, έτσι ώστε να δίνεται στο παιδί η δυνατότητα να αναπτύξει μια ανεξάρτητη και αυτόνομη προσωπικότητα. Σκοπός αυτής

της παιδαγωγικής μεθόδου είναι η αλλαγή των κοινωνικών δομών σε στενότερες και ουσιαστικότερες ανθρώπινες σχέσεις, στα πλαίσια των οποίων ο άνθρωπος θα καταστεί ικανός να γνωρίσει το περιεχόμενο της ανθρωπιάς του. Με αυτόν τον τρόπο το παιδί δεν θα «κακοποιηθεί», για να γίνει αποδέκτης και εκφραστής των γονεϊκών προσανατολισμών, ενδιαφερόντων και επιλογών, που θα επιβάλλονται δια της βίας στον εύπλαστο και επιδεκτικό χαρακτήρα του (Schneider, 1989).

Επιπροσθέτως, η ενεργητική συμμετοχή του πατέρα στην επίβλεψη, επιμέλεια (περιποίηση) και φροντίδα του παιδιού προκαλεί τόσο την ποσοτική, όσο και ποιοτική εντατικοποίηση των αλληλεπιδράσεων μεταξύ πατέρα και παιδιού κατά τη πρόωμη φάση της κοινωνικοποίησης.

Με το παραπάνω νοηματικό περιεχόμενο, οι συνέπειες που απορρέουν από τη «νέα» σχέση μεταξύ πατέρα και παιδιού, είναι οι παρακάτω :

- ο Στην επιθυμία απόκτησης ενός παιδιού, σε προσωπικό επίπεδο, ενυπάρχει η ετοιμότητα του άνδρα, να αναλάβει τη λειτουργία του πατρικού ρόλου, γεγονός που του εξασφαλίζει άμεση επικοινωνία με το παιδί.
- ο Ο επαγγελματικός ρόλος μετατοπίζεται στη σειρά των προτεραιοτήτων χάριν του πατρικού ρόλου. Με αυτόν τον τρόπο η μονομερής εστίαση της οργάνωσης της προσωπικής και οικογενειακής ζωής στον επαγγελματικό τομέα γνωρίζει μια σχετικοποίηση.
- ο Ο κίνδυνος, στον οποίο υπόκεινται ο «νέος» πατέρας, συνίσταται κυρίως στη διαδικασία οριοθέτησης του ρόλου του, συγκριτικά με το ρόλο του δικού του πατέρα, επειδή δεν μπορεί να τον αναγάγει σε εμπειρίες ανατροφής και σε πρότυπα, που προέρχονται από τη καθημερινότητα του παρελθόντος. Με άλλα λόγια, αναζητείται ακόμη το «ανδρικό περίγραμμα» μιας «νέας» πατρότητας, που σε επίπεδο ατομικών ενεργειών προκαλεί αμηχανία και δεν σταθμίζεται μέχρι τις μέρες μας επαρκώς (Schneider, 1989).

Από την πλευρά του παιδιού, ο «νέος» πατέρας αναδεικνύεται στο λειτουργικό περιεχόμενο του «παθητικού» του ρόλου ως προβληματικός. Με βεβαιότητα πάντως, το παιδί στο πρώιμο στάδιο της κοινωνικοποίησης του, αναπτύσσει μια βαθιά και συναισθηματική σχέση απέναντι στο πατέρα, όπως και στη μητέρα. Από ηθικολογική

άποψη, ο «σύνδεσμος» αυτός δεν μπορεί να εκτιμηθεί σε ικανοποιητικό βαθμό, αναφορικά με την ποιοτική διαφορά που παρουσιάζει ενδεχομένως η σχέση μητέρας – παιδιού από τη σχέση πατέρα – παιδιού.

Όσον αφορά τον «ενεργητικό» παιδαγωγικό ρόλο του «νέου» πατέρα, υπογραμμίζεται η αντίληψη που εμπεριέχει η παιδαγωγική λειτουργία, στο πλαίσιο μιας ικανοποιητικής σχέσης ανάμεσα στον πατέρα και στο παιδί. Παράλληλα, πρέπει να ληφθεί υπόψη η οριοθέτηση της παιδικής μάθησης και τα όρια της πατρικής ή γονικής λειτουργίας στη διαδικασία της διαπαιδαγώγησης.

Τελειώνοντας, αξίζει να αναφερθεί ότι η πλειονότητα των πατεράδων ασχολούνται κατά μέσο όρο πολύ λιγότερο με τα παιδιά απ' ό,τι οι μητέρες. Ειδικότερα, σε παιδιά προσχολικής ηλικίας το κύριο πρόσωπο με το οποίο επικοινωνούν σε μεγάλο βαθμό, είναι η μητέρα. Η κατά μέσο όρο λοιπόν ενασχόληση της μητέρας με το παιδί έχει διάρκεια 206 λεπτά καθημερινά, ενώ ο πατέρας απασχολεί το παιδί 31 λεπτά καθημερινά. Εντούτοις, η μικρή διάρκεια του χρόνου που εμφανίζει η ενασχόληση του πατέρα με το παιδί, δεν προσδιορίζει αμετάκλητα την ποιότητα και τη συχνότητα της επικοινωνίας του. Μάλιστα, εμπειρικές μελέτες υποδεικνύουν ότι ο πατέρας συμβάλλει σε αρκετά μεγάλο βαθμό στη γνωστική και διανοητική ανάπτυξη των παιδιών, ιδιαίτερα των αγοριών (Lamb, Fthenakis and Hurrelmann, 1986).

5.3 Η οικογένεια στη σύγχρονη κοινωνία

Η οικογένεια ως πανάρχαιος θεσμός και πρωτογενής ομάδα, περνά μια περίοδο κρίσης, ιδιαίτερα τη σύγχρονη εποχή. Οι συζητήσεις που γίνονται γύρω από το θέμα αυτό, έχουν ως αναφορικό πλαίσιο την μειωμένη τάση των ενηλίκων για να συνάψουν γάμο, την αυξητική τάση των διαζυγίων και το περιορισμένο αριθμό απόκτησης παιδιών (Μουσούρου, 1989).

Όσον αφορά τον «νεωτεριστικό» ρόλο του πατέρα ως αντικείμενο ανάλυσης και ερμηνείας για την ενότητα των μελών της οικογένειας, συνίσταται να διασαφηνισθεί η μορφή της οργάνωσης, μέσω της οποίας συγκροτούνται οι σχέσεις των μελών της. Η οικογένεια ορίζεται ως ομάδα, που αποτελείται από τους συζύγους και τα ανήλικα παιδιά τους. Η οργάνωσή της ως οικογενειακός πυρήνας ή πυρηνική οικογένεια, συνδέεται με τη κοινή λογική και τους ρόλους των μελών που την απαρτίζουν.

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η πυρηνική οικογένεια υπόκειται σε σημαντικές ενδοοικογενειακές μεταβολές, που συντελέστηκαν κυρίως σε επίπεδο επαναπροσδιορισμού των οικογενειακών ρόλων, του προσδιορισμού των ενδιαφερόντων και των συνθηκών

εξουσίας, που άπτονταν της συνολικής ομάδας της οικογένειας. Η πιο αξιοσημείωτη αλλαγή, ήταν ο επαναπροσδιορισμός των ρόλων σε σχέση με την αμφισβήτηση του παραδοσιακού καταμερισμού της εργασίας και με τη δυναμική εξίσωση των ρόλων των φύλων (Κορώσης, 1997).

Σύμφωνα με τον «παιδοκεντρικό» χαρακτήρα της οικογένειας, η οικογένεια ορίζεται ως τον χώρο στον οποίο τα παιδιά συνάπτουν πρωτογενείς σχέσεις δεσμού, αναπτύσσουν τη ταυτότητα και το κοινωνικό εαυτό τους.

Η δυαδική σχέση των συζύγων διευρύνεται σε τριαδική με την απόκτηση του «πρώτου» παιδιού, ο οποίος ερχομός μεταβάλλει τους συζύγους σε γονιούς και το γάμο σε οικογένεια. Οι σχέσεις τους τις περισσότερες φορές χειροτερεύουν διότι η ολοκληρωτική εξάρτηση του βρέφους και η παντός είδους του ανάγκη για βοήθεια από το πρόσωπο του το περιθάλλει, αναγκάζουν ουσιαστικά τη μητέρα και κατ' επέκταση τον πατέρα να αναπροσαρμοστούν σε νέους ρυθμούς ζωής που οδηγούν για παράδειγμα στην έλλειψη ύπνου, στην εξάντληση και στην ψυχοσωματική κόπωση (Χουντουμιάδη, 1994).

Μια αντίθετη τάση των ανδρών στο να δένονται με την οικογένεια αναφέρεται στην υπερβολική συναισθηματική φόρτιση των μητέρων και στην τάση να απευθύνονται σε έξω – οικογενειακούς τομείς, ενώ οι άνδρες πλησιάζουν περισσότερο την «καρδιά» της οικογένειας με το να συμμετέχουν στην ανατροφή και διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Όμως πάντα οι άνδρες νοιώθουν αναπόφευκτη την αποτυχία τους επειδή θεωρούν δύσκολο να μιμηθούν τον μητρικό ρόλο, ο οποίος κατέχει ένα «παραδοσιακό» προβάδισμα από τη παιδική ηλικία της μητέρας όπου μέσω της κοινωνικοποίησης μάθαινε την επικοινωνία με τα παιδιά, ανάλογα με το φύλο (Schneider, 1989).

Τέλος, από τη μια πλευρά η ύπαρξη του παιδιού σημαίνει την απώλεια μιας στενής ερωτικής σχέσης, αλλά από την άλλη αυξάνουν οι σχέσεις εξάρτησης και αμοιβαιότητας ανάμεσα στους γονείς, γιατί τους συνδέει ένα κοινό σημείο αναφοράς, η σύμπραξη στις ευθύνες που έχουν για το παιδί τους (Lamb, Fthenakis and Hurrelmann, 1986).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΚΑΙ ΠΑΤΡΟΤΗΤΑ

Η οικογένεια αποτελεί την πρώτη μορφή κοινωνίας στην οποία εντάσσεται το άτομο. Είναι αυτή που εκπαιδεύει το άτομο να αναπτύξει δεξιότητες τις οποίες θα χρησιμοποιήσει για την κοινωνική του ένταξη.

Η κάθε οικογένεια έχει τις δικές της κοινωνικές αξίες, τους δικούς της κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς, τη δική της λειτουργικότητα, ηθικές αξίες κ.α. Για την θετική ανάπτυξη και εξέλιξη του παιδιού, την κύρια ευθύνη έχουν οι γονείς. Οι γονείς με τις συμπεριφορές τους επηρεάζουν είτε θετικά είτε αρνητικά. Μητέρα και Πατέρας καλούνται να ανταποκριθούν στους ρόλους τους ως γονείς. Κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει την ιδιαίτερη σημασία που έχει η μητρική συμβολή στην συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού. Και κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί το πόσο αξιοσημείωτος είναι ο ρόλος του πατέρα στην ψυχο-κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Τα παιδιά χρειάζονται και έχουν ανάγκη και τους δυο γονείς. Ο ρόλος των γονιών, του μπαμπά και της μαμάς, είναι ισότιμος στην φροντίδα και ανατροφή του παιδιού, ακόμα κι αν οι γονείς - σύζυγοι αποφασίσουν να χωρίσουν.

Τα τελευταία χρόνια όλο και πιο συχνά συναντάμε οικογένειες που βρίσκονται σε χωρισμό ή έχουν πάρει διαζύγιο. Η διαδικασία του χωρισμού είναι μια διαδικασία επίπονη, ιδιαίτερα για το παιδί. Έχει διάρκεια και περνά από διάφορες φάσεις. Γονείς και παιδιά έρχονται αντιμέτωποι με καινούργιες καταστάσεις, απαιτήσεις, ανάγκες, δυσκολίες, συναισθήματα. Η δομή της οικογένειας αλλάζει. Καινούργιοι ρόλοι προστίθενται ή αφαιρούνται. Ανεξάρτητα από τους λόγους που οδηγούν ένα ζευγάρι στο χωρισμό είναι απαραίτητο να κατανοήσουν ο ένας τον ρόλο του άλλου. Ο πατέρας είναι πατέρας και η μητέρα είναι μητέρα. Χωρίζουν ως σύζυγοι, παίρνουν και το διαζευκτήριο, τυπικά και ουσιαστικά παύουν να είναι σύζυγοι. Σε καμία περίπτωση όμως δεν παύουν να είναι γονείς.

Συνεχίζουν να είναι ο μπαμπάς και η μαμά και οφείλουν να ασχοληθούν και να αντιληφθούν σωστά και έγκαιρα επιθυμίες και ανάγκες του παιδιού, για να μπορέσουν να αντεπεξέλθουν στους ρόλους τους. Συνεχίζουν να είναι γονείς άρα συνεχίζουν να συμμετέχουν ενεργά στην ανατροφή του παιδιού και η μητέρα και ο πατέρας. Δεν μπορεί κανείς να αποκλείσει κανέναν από τον ρόλο αυτό. Οι πατεράδες

έχουν το δικαίωμα και την υποχρέωση να συμμετέχουν ενεργά στην ανατροφή και την φροντίδα του παιδιού.

Το δικαίωμα και η υποχρέωση γεννιούνται από την σύλληψη του παιδιού, πριν ακόμα γεννηθεί. Η πατρική εμπλοκή στην ανατροφή του παιδιού είναι σημαντική καθώς:

- περιορίζει την δημιουργία ποικίλων ψυχολογικών προβλημάτων στο παιδί
- ενδυναμώνει το δεσμό πατέρα-παιδιού και
- βοηθάει στην ψυχο-κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού.

Η απουσία του πατέρα για διάφορους λόγους έχει αρνητικές επιπτώσεις πάνω στην γενικότερη εξέλιξη του παιδιού. Οι Γονείς πρέπει να είναι συνεργάτες και όχι ανταγωνιστές. Να μάθουν να λύνουν τις συγκρούσεις μεταξύ τους για να μπορέσουν να ανταποκριθούν στο γονικό ρόλο που είναι να φροντίζουν για την συναισθηματική και ψυχο-κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού. Όπου υπάρχουν συγκρούσεις το παιδί παγιδεύεται σε μια κατάσταση διπλής δέσμευσης και επιβαρύνεται από ενοχές και δυστυχία.

Τόσο ο πατέρας όσο και η μητέρα οφείλουν σεβασμό ο ένας στον άλλο. Έχουν την υποχρέωση να προστατεύουν το παιδί. Να μην χτίζουν, με τις δικές τους συγκρούσεις, τοίχο ανάμεσα στον γονέα και το παιδί. Ότι βοηθάει ή ικανοποιεί τους γονείς δεν σημαίνει ότι βοηθάει και το παιδί. Ο πατέρας είναι αυτός που βρίσκεται σε μειονεκτική θέση. Είναι όμως και θα είναι πατέρας. Ο ρόλος του είναι ισότιμος μ' αυτόν της μητέρας. Το παιδί χρειάζεται και έχει ανάγκη από τον πατέρα του στην καθημερινότητά του. Από την άλλη ο πατέρας οφείλει:

- Να ανταποκρίνεται στις καθημερινές ανάγκες και στη φροντίδα του παιδιού,
- Να έχει σταθερές και δημιουργικές επαφές με το παιδί, και να συμμετέχει ενεργά στη ζωή του παιδιού.

Η σχέση όμως πατέρα-παιδιού συνεχίζεται. Η μητέρα οφείλει να μην την εμποδίζει και ο πατέρας να μην την εγκαταλείπει. Είναι απαραίτητο οι γονείς να μάθουν να επιλύουν τις συγκρούσεις μεταξύ τους μόνο έτσι θα μπορέσουν να ανταποκριθούν στον ρόλο τους.

Ο πατέρας παίζει, ιδιαίτερα για το μεγαλύτερο παιδί, άμεσο ρόλο για την ψυχική του ανάπτυξη και μόρφωση. Το παιδί αποζητά έναν πατέρα οδηγό, καθηγητή. Δεν βλέπει στο πρόσωπο του πατέρα μόνο τον προστάτη αλλά τον θεωρεί φορέα δύναμης, δικαιοσύνης και εξουσίας. Κοντά του νιώθει ευτυχισμένο και ασφαλές. Όλα αυτά προϋποθέτουν θυσίες από τον πατέρα ο οποίος πρέπει να συνδεθεί με το παιδί φιλικά, να συζητά μαζί του όλα τα προβλήματα, και να του μεταδίδει τα πνευματικά αγαθά που τόσο χρειάζεται στην πορεία της ανάπτυξης του. Αντίθετα αν απομακρύνεται από το έργο της οικογενειακής αγωγής και δείχνει αδιαφορία, το βάρος θα πέσει στη μητέρα με όλες τις συνέπειες της μονόπλευρης αγωγής (Αλτίντη, 2005).

Σύγχρονοι ψυχολόγοι, εξετάζοντας το ρόλο του πατέρα στην ψυχική ανάπτυξη και την αγωγή του παιδιού, περιγράφουν διάφορους τύπους, ομαλούς και παθολογικούς. Οι πιο χαρακτηριστικοί τύποι είναι:

1. Ο απών πατέρας: Είναι εκείνος που δεν παίρνει ενεργός μέρος στην αγωγή του παιδιού είτε γιατί δεν θέλει είτε γιατί δεν μπορεί.
2. Ο αυστηρός πατέρας: Η αυστηρότητα του τύπου αυτού είναι συνήθως έκφραση της υπερβολικής φροντίδας για τα παιδιά του και της επιθυμίας του να τον φτάσουν και να τον ξεπεράσουν. Γι' αυτό γίνεται απαιτητικός.
3. Ο αυταρχικός πατέρας: Ο οποίος θέλει πάντα να επιβάλλει τις απόψεις του στο παιδί και απαιτεί πιστή συμμόρφωση καταπνίγοντας κάθε αντίδραση.
4. Ο εχθρικός πατέρας: Είναι ο τύπος του σκληρού πατέρα εκείνου που συμπεριφέρεται βάνουσα και απάνθρωπα στο παιδί του. Το θεωρεί παρείσακτο, το μισεί, το κακοποιεί για το παραμικρό.
5. Ο επιεικής πατέρας: Είναι το ακριβώς αντίθετο από τον προηγούμενο, τόσο ώστε καταντά ανίκανος να σταθεί στο ύψος της αποστολής του ως γονιός.

6. Ο δημοκρατικός πατέρας: Αντίθετος του αυταρχικού τύπου, αναγνωρίζει τις ανάγκες, τα προβλήματα και τα δικαιώματα του παιδιού στο οργανωμένο κοινωνικό σύνολο. Συνεργάζεται φιλικά με το παιδί και καταλήγει σε λύσεις κοινής παραδοχής (Αλτίντη, 2005).

Η σπουδαιότητα του πατέρα σήμερα είναι μεγαλύτερη γιατί η σύγχρονη οικογένεια είναι πυρηνική, σχετικά απομονωμένη και η ανεύρεση πατρικών υποκατάστατων σε περιπτώσεις απουσίας ή ανεπάρκειας του πατέρα είναι δύσκολη. Η απουσία του πατέρα(συχνότερο φαινόμενο από την απουσία της μητέρας μπορεί να οφείλεται στο θάνατο του ή σε άλλου είδους απομάκρυνση του την οικογένεια (π.χ. διαζύγιο, άγαμη μητέρα, επαγγελματικές υποχρεώσεις). Αλλά και όταν η οικογένεια είναι άθικτη είναι σύνηθες φαινόμενο ο πατέρας να εργάζεται πολύ και να βλέπει τα παιδιά του ελάχιστα. Αυτός είναι ο «αμέτοχος πατέρας» (Αλτίντη, 2005).

Οι πρώτες έρευνες για την απουσία του πατέρα(Καλλινικάκη 1992) έγιναν με αφορμή τους παγκόσμιους πολέμους που στερούσαν τα παιδιά από τους πατέρες τους. Αυτά τα παιδιά ήταν αγχώδη και εξαρτημένα από την μητέρα, είχαν χαμηλή αυτοεκτίμηση, ανασφάλεια στις διαπροσωπικές τους σχέσεις, δυσκολίες στην τήρηση συμφωνιών και στην εκτέλεση των υποχρεώσεων τους αλλά και χαμηλή επίδοση και συγκρούσεις με πρόσωπα εξουσίας π.χ. εκπαιδευτικούς, αστυνομία. Όσο μικρότερο είναι το παιδί, τόσο πιο δυσμενείς είναι οι επιπτώσεις της απουσίας του πατέρα στην ανάπτυξη του. Εάν βρεθούν μαζί μετά από χρόνια, καταλήγουν να νιώθουν αποξενωμένοι ο ένας από τον άλλο.

Ο πατέρας ασκεί επίδραση στο παιδί μέσω μηχανισμών όπως είναι η ταύτιση με την έννοια της εσωτερίκευσης γνωρισμάτων και της υιοθέτησης στάσεων και συμπεριφορών (π.χ. της ταυτότητας του φύλου), η μάθηση (π.χ. της επιθετικότητας) μέσω παρατήρησης και μίμησης του πατέρα, η μάθηση μέσω αντιπροσώπου (π.χ. για τις βλαβερές συνέπειες του καπνίσματος από τον καπνιστή πατέρα) και η μάθηση μέσω αμοιβής και τιμωρίας. Όλα αυτά ισχύουν ιδιαίτερα μετά το 3ο με 4ο έτος της ηλικίας του (Αλτίντη, 2005).

Όμως και η πατρική φροντίδα προσφέρεται πολλές φορές με παραλλαγές που δεν είναι καθόλου συντελεστικές για την ομαλή ανάπτυξη του παιδιού. Όπως παρατηρεί ο Mauco : «ο πατέρας-παιδί, ο πατέρας-παππούς, ο αγχώδης, ο άγριος ή ο αδιάφορος ο πατέρας που παραιτείται της εξουσίας του, είναι κάποιες παραλλαγές που πηγάζουν από τις προσωπικές συναισθηματικές δυσκολίες (του πατέρα) επιδρούν στη

συμπεριφορά του και κάνουν τις οικογενειακές του σχέσεις δύσκολες και ανώμαλες για το παιδί.

Όπου υπάρχει συνεργασία γονιών, ισότιμη φροντίδα, (σε καθημερινή άση) και βέβαια όπου οι γονείς δεν στέκονται στο γράμμα του νόμου, ο χωρισμός δεν είναι αναγκαστικά βλαπτικός και καταστροφικός για το παιδί. Ο πατέρας είναι απαραίτητος για το κάθε παιδί πέρα από αυτά που ορίζει ο νόμος, αρκεί βέβαια να ανταποκρίνεται στον ρόλο του. να επιδιώκει να είναι παρών στην καθημερινή ζωή του παιδιού.

Ο πατέρας είναι απαραίτητος για το κάθε παιδί πέρα από αυτά που ορίζει ο νόμος, αρκεί βέβαια να ανταποκρίνεται στον ρόλο του. να επιδιώκει να είναι παρών στην καθημερινή ζωή του παιδιού.

Ο πατέρας οφείλει να έχει:

- Επίγνωση των συναισθημάτων των παιδιών.
- Αναγνώριση.
- Ακρόαση με ενσυναίσθηση.
- Βοήθεια στο παιδί να εκφράσει τα συναισθήματά του.
- Καθορισμός ορίων και παροχή βοήθειας για την επίλυση των προβλημάτων.

Επιπλέον θα πρέπει να αποφεύγει τις υπερβολικές επικρίσεις, τα ταπεινωτικά σχόλια ή τον χλευασμό, αντίθετα να χρησιμοποιήσει την κλιμάκωση και τον έπαινο. Να σκέφτεται τις εμπειρίες των παιδιών του σε σύγκριση με παρόμοιες των ενηλίκων (όταν πρόκειται για παιδιά μικρής ηλικίας) και να μην προσπαθεί να επιβάλλει τις δικές του λύσεις στα προβλήματα τους. (Παπαχρήστος, 2007)

Ακόμη, θα πρέπει να :

- Ενδυναμώνει το παιδί προσφέροντάς του επιλογές & σεβόμενοι τις επιθυμίες του.
- Συμμεριστεί τα όνειρα & τη φαντασία του.
- Να είναι ειλικρινείς με το παιδί του.
- Να είναι υπομονετικός μαζί του.
- Πιστέψει στη θετική φύση της ανάπτυξης του ατόμου.

Ο κόσμος γύρω μας διαρκώς μεταβάλλεται. Ζούμε σε μια εποχή που τα δεδομένα αλλάζουν συνεχώς και οι εξελίξεις είναι ραγδαίες σε όλους τους τομείς της ζωής. Η οικογένεια δεν αποτελεί εξαίρεση καθώς οι ρόλοι και οι σχέσεις μεταξύ των

μελών της είναι διαφορετικές από εκείνες του παρελθόντος. Οι σημερινοί γονείς προβληματίζονται, καθώς αντιμετωπίζουν σοβαρές δυσκολίες στην προσπάθεια να μεγαλώσουν σωστά τα παιδιά τους. Αναζητούν τρόπους για να «μάθουν» πώς θα ανταποκρίνονται καλύτερα στο δύσκολο και σύνθετο ρόλο τους, ο οποίος δεν στηρίζεται πια μόνο στην έμφυτη γνώση, στο ένστικτο και στην αγάπη.

Όσον αφορά το ρόλο του Κοινωνικού Λειτουργού και την πατρότητα, δεν υπάρχουν ειδικά διαμορφωμένες υπηρεσίες που να αναφέρονται σε αυτόν τον συγκεκριμένο τομέα ούτε υπάρχει διαμορφωμένο κάποιο πλαίσιο αναφοράς και εργασίας για τους επαγγελματίες Κοινωνικούς Λειτουργούς όσον αφορά την πατρότητα. Υπηρεσίες που περιλαμβάνουν το θέμα αυτό είναι οι σχολές γονέων καθώς και κέντρα Συμβουλευτικής γονέων.

Τα **τμήματα Συμβουλευτικής Γονέων** δίνουν τη δυνατότητα στους γονείς να αξιοποιήσουν και να ανταλλάξουν τις εμπειρίες και τους προβληματισμούς τους και να αποκτήσουν περισσότερες γνώσεις σχετικά με τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους, έτσι ώστε να μπορούν να ανταποκρίνονται καλύτερα στις ανάγκες τους (Παπαδιώτη , 2007).

Κάθε γονέας γνωρίζει καλύτερα από τον καθένα τι είναι το καλύτερο για το παιδί του. Υπάρχουν φορές όμως, που η γνώμη των ειδικών μπορεί να είναι πολύ πιο αποτελεσματική, ή να αφορά σε κάποια θέματα που ξεφεύγουν από τις γνώσεις μας. Ή που απλά χρειαζόμαστε κάποιον να μας στηρίξει στην προσπάθεια που κάνουμε να μεγαλώσουμε σωστά τα παιδιά μας. Για κάθε τέτοια περίπτωση οι ειδικοί αναγνωρισμένοι ψυχολόγοι και οικογενειακοί σύμβουλοι είναι στη διάθεσή τους. (Παπαδιώτη, 2007).

Οι **σχολές γονέων** λειτουργούν με στόχο την ευαισθητοποίηση και ενημέρωση των γονιών πάνω σε ζητήματα που αφορούν στις σχέσεις με τα παιδιά. Μέχρι πρόσφατα αυτή την πληροφόρηση την έπαιρνε κανείς από τους μεγαλύτερους καθώς επίσης και από τις εμπειρίες των παιδικών του/ης χρόνων. Έτσι, λοιπόν, εύλογα γεννιέται το ερώτημα γιατί σήμερα δεν είναι αρκετή η γνώση των μεγαλύτερων; Γιατί χρειαζόμαστε όλες αυτές τις πληροφορίες; Γιατί η οικογένεια, ως ένα ζωντανό ψυχοκοινωνικό σύστημα, έχει αλλάξει, κάτι που έχει συμβεί και στα άλλα κοινωνικά συστήματα. Οι αλλαγές αυτές συνίστανται στους ρόλους που αναλαμβάνουν τα μέλη της οικογένειας (εργαζόμενη μητέρα) , στους στόχους, στη δομή και στον τρόπο λειτουργίας της. Από την εκτεταμένη μορφή οικογένειας (με

παππούδες, γονείς, παιδιά) περάσαμε στην πυρηνική, ενώ παρατηρείται σημαντική αύξηση των μονογονεϊκών και θετών οικογενειών.

Έτσι, λοιπόν, μέσα στα πλαίσια του προγράμματος «Στηρίζοντας τους γονείς» γίνεται μια προσπάθεια προσέγγισης θεμάτων που σχετίζονται με τη δομή και λειτουργία της οικογένειας και τους ρόλους που αναλαμβάνει το κάθε μέλος της. Παράλληλα δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στην κατανόηση και βελτίωση του εαυτού δεδομένου, ότι δεν υπάρχουν ιδανικοί ή τέλειοι γονείς. Κατά αυτό τον τρόπο στοχεύεται στο να γίνει κατανοητό ότι βελτιώνοντας κανείς τον εαυτό του, μπορεί να βελτιώσει και τις σχέσεις του με τους άλλους αποτελώντας ταυτόχρονα ένα θετικό πρότυπο για τα παιδιά του. Εξίσου σημαντικό είναι να γίνει αντιληπτό, ότι όσο μεγαλύτερος ο βαθμός αυτογνωσίας και αυτοαποδοχής, τόσο μεγαλύτερες και οι πιθανότητες δημιουργίας ικανοποιητικών σχέσεων με τους άλλους και ασφαλώς με τα παιδιά (Δήμος Χίου, 2006).

Γιατί γονέας, αν το δούμε από μια άλλη οπτική γωνία, σημαίνει:

- Γεννώ-δημιουργώ
- Ολοκληρώνομαι -ορίζω- χρησιμεύω
- Νοιάζομαι
- Ευθύνομαι
- Αγαπώ-αφοσιώνομαι
- Συνεργάζομαι-συναισθάνομαι

Είναι πολλά να είσαι πατέρας και λίγο το γράμμα του νόμου για να χωρέσει τα πολλά».

“Ενίσχυσε ένα γονιό.... Και θα ενισχύσεις ένα παιδί”.

Fred Rogers

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Παρά τις αλλαγές που έχουν γίνει από παλιά μέχρι σήμερα στον τομέα της πατρότητας, στη σημασία και στη λειτουργία του πατρικού ρόλου, αυτό που παραμένει σημαντικό είναι ότι ο ρόλος του πατέρα στην οικογένεια και η συμβολή του στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού είναι σπουδαίος και κρίνεται απαραίτητος.

Η οργάνωση της οικογένειας και οι ρόλοι των φύλων συνεχώς μεταβάλλονται στην κοινωνία εξαιτίας κοινωνικών πολιτισμικών και οικονομικών αλλαγών, οπότε και ο πατρικός ρόλος επιδέχεται αλλαγές ώστε να προσαρμοστεί στις ανάγκες της κοινωνίας και της οικογένειας, παρά τις διαφορές που βλέπουμε από κοινωνία σε κοινωνία και από εποχή σε εποχή, ο ρόλος του πατέρα εξακολουθεί να θεωρείται σπουδαίος.

Η προετοιμασία για την πατρότητα όπως είδαμε ξεκινάει από πολύ νωρίς, από την παιδική ηλικία του αγοριού. Η κοινωνία μέσα στην οποία αναπτύσσεται και ωριμάζει, οι αξίες που θα αποκομίσει από την οικογένεια του, οι παιδικές του εμπειρίες και τα βιώματα, οι σχέσεις του με τους γονείς και ιδιαίτερα με τον πατέρα του, θα δώσουν τις πρώτες βάσεις για να εξελιχθεί στη συνέχεια και να αναπτυχθεί το αίσθημα της πατρότητας. Από εκεί και πέρα οι ατομικές διαφορές που υπάρχουν, η προσωπικότητα του κάθε άνδρα, οι εσωτερικές του αξίες, οι στόχοι και οι σκοποί του και οι προσδοκίες του για τη ζωή, έχουν μμεγάλη επίδραση στην απόφαση ενός άνδρα να γίνει πατέρας.

Η περίοδος της εγκυμοσύνης είναι μια εποχή που φέρνει ανακατατάξεις και ραγδαίες εξελίξεις στη ζωή του άνδρα, τόσο από ψυχολογική όσο και από κοινωνική πλευρά. Ακόμη πιο έντονες είναι οι συγκρούσεις που φέρνει η πατρότητα στον άνδρα που γίνεται πατέρας για πρώτη φορά. Τόσο η περίοδος της εγκυμοσύνης όσο και η στιγμή του τοκετού απαιτούν νέες ευθύνες και καινούργιους ρόλους από την πλευρά του άνδρα. Η στάση του απέναντι σ' αυτά τα γεγονότα είναι κρίσιμη. Η θετική αντιμετώπιση τους από την πλευρά του είναι σημαντική τόσο για τον ίδιο όσο και για την γυναίκα και το παιδί. Το όφελος είναι μμεγάλο για τον ίδιο, μέσα απ' αυτήν την εμπειρία συνειδητοποιεί καλύτερα τον πατρικό του ρόλο και ενισχύει το δεσμό του με το παιδί.

Το δέσιμο με το βρέφος αμέσως μετά τη γέννησή του, η συμμετοχή και έντονη ενασχόληση μαζί του, το διάστημα δηλαδή που το παιδί έχει ανάγκη και απαιτεί να του δοθεί περισσότερος χρόνος, αγάπη, συμπόνια και κατανόηση, έχει σημαντικό αντίκτυπο στην ψυχή του πατέρα δημιουργώντας βαθύτερους δεσμούς με το παιδί, οι οποίοι διαρκούν σ' όλη τη ζωή.

Οι πατέρες είναι ικανοί να φροντίζουν τα παιδιά από τη βρεφική τους ηλικία. Η συμβολή τους είναι άμεση και έμμεση μέσα από τη μητέρα. Ο πατρικός και μητρικός ρόλος είναι συμπληρωματικοί, είναι διαφορετική η συμβολή τους στην προσωπικότητα του παιδιού, όμως ταυτόχρονα και απαραίτητη. Τα παιδιά ωφελούνται απ' αυτήν τη διαφορά, αλλά και οι ίδιοι οι πατέρες. Τόσο τα παιδιά όσο και οι πατέρες χρειάζονται ο ένας τον άλλον.

Για τον μέλλοντα πατέρα η εγκυμοσύνη και η πατρότητα, αν και καμιά φορά μπορεί να προκαλέσουν φόβους και ανησυχία για ανατροπή της οικονομικής ασφάλειας της οικογένειας, εντούτοις είναι για όλους σχεδόν τους άνδρες πηγή υπερηφάνειας, γιατί η εγκυμοσύνη της συζύγου τους αποτελεί απόδειξη της αρρενωπότητας και της σεξουαλικής τους επάρκειας και καταλληλότητας.

Οι αντιδράσεις του μέλλοντα πατέρα στην εγκυμοσύνη δεν σχετίζονται τόσο πολύ με τις διάφορες φάσεις της κύησης, όπως συμβαίνει στην μμέλλουσα μητέρα, αλλά κυρίως με τις επιπτώσεις που βλέπει ο πατέρας ότι έχει η γέννηση του παιδιού στην ταυτότητα του δικού του εγώ στον γάμο του, στην επαγγελματική του σταδιοδρομία.

Γενικά με την εγκυμοσύνη και την γέννηση του παιδιού η δυάδα γυναίκα/σύζυγος και άνδρας /σύζυγος διευρύνεται με την προσθήκη του παιδιού που θα γεννηθεί και γίνεται η τριάδα μητέρα /πατέρας /παιδί, η οποία παρουσιάζει μια εντελώς νέα ψυχοδυναμική. Η τεκνοποιία φέρνει επίσης πιο κοντά τις νέες γενιές, γιατί ενώ κατά την εφηβεία το άτομο προσπαθεί να απομακρυνθεί από τους γονείς του και να ανεξαρτητοποιηθεί, τώρα καθώς γίνεται ο ίδιος γονέας βρίσκει τρόπους μέσω των νέων αυτών εμπειριών, να συμφιλιωθεί με τους δικούς του γονείς.

Στις περισσότερες δυτικές χώρες δεν ήταν μέχρι πριν από λίγα χρόνια συνηθισμένο να συμμετέχει ο πατέρας ενεργά στην φροντίδα του παιδιού. Ο πατέρας είχε τον ρόλο του βοηθού της μητέρας ή ενός φίλου για τα παιδιά. Η παραπάνω στάση έχει αλλάξει τα τελευταία χρόνια και το ενδιαφέρον του πατέρα για την ανατροφή και την φροντίδα των παιδιών του κερδίζει συνεχώς έδαφος. Βέβαια οι

παραδοσιακές αντιλήψεις σχετικά με τον ανδρικό και τον γυναικείο ρόλο φαίνεται ότι δεν έχουν εξαλειφθεί ή υποχωρήσει εντελώς.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

7.1 Αντικείμενο

Το αντικείμενο της παρούσας μελέτης αφορά τη σχέση μεταξύ της συμπεριφοράς του πατέρα και της ανάπτυξης του ρόλου του φύλου σε άνδρες φοιτητές στο ΤΕΙ Κρήτης στο Ηράκλειο. Ο βασικός προβληματισμός μας που μας οδήγησε στην επιλογή του συγκεκριμένου θέματος αφορά στο γεγονός ότι ο ρόλος του πατέρα στην αγωγή και την ανάπτυξη του παιδιού έχει παραμεληθεί. Οι μελέτες και οι έρευνες σχετικά με το ρόλο του πατέρα στην οικογένεια είναι λίγες συγκριτικά με αυτές που αναφέρονται στο ρόλο της μητέρας..

Ο ρόλος του πατέρα στην οικογένεια δεν έχει ερευνηθεί επαρκώς, όπως εκείνος της μητέρας. Η πενιχρή βιβλιογραφία και η έλλειψη ερευνών σχετικά με την πολύπτυχη συμπεριφορά του πατέρα στους κόλπους της οικογένειας μας παρακίνησαν να μελετήσουμε και να ερευνήσουμε τη σχέση μεταξύ συμπεριφοράς πατέρα και της ανάπτυξης του ρόλου του φύλου σε άνδρες φοιτητές

Το οικογενειακό περιβάλλον ως πρώτη κοινωνία στη ζωή του ανθρώπου ασκεί σημαντική επιρροή στην ανάπτυξη του παιδιού και στη διαμόρφωση της κοινωνικο - πολιτισμικής του προσωπικότητας. Οι ενέργειες των γονέων σε αυτή την κατεύθυνση κατέχουν προεξάρχουσα θέση. Ο ρόλος όμως της μητέρας έχει αναλυθεί και ερευνηθεί πολύ περισσότερο συγκριτικά με το ρόλο του πατέρα.

Η απουσία του πατέρα από το σπίτι λόγω των επαγγελματικών του υποχρεώσεων και η επιστροφή του στο οικιακό περιβάλλον μετά τη λήξη της εργασίας, θεωρούνται ότι είναι παράγοντες που τον περιορίζουν στο ρόλο του προμηθευτή υλικών αγαθών. Η παρουσία του πατέρα στο περιβάλλον της οικογένειας ερμηνεύεται συνήθως ως χρόνος ξεκούρασης ή ψυχοσωματικής ανανέωσης, στα πλαίσια της οποίας η μειωμένη διάθεση για επικοινωνία ή επαφή με το παιδί αποβαίνει μοιραία για έναν άλλο χαρακτηρισμό: πρόκειται για τον «απόντα» πατέρα στο έργο της ανατροφής του παιδιού.

Κατά την άποψή μας, ο τελευταίος αυτός χαρακτηρισμός είναι μονόπλευρος, γιατί η έξοδος και της μητέρας από τα στενά όρια του οικιακού περιβάλλοντος και η συμμετοχή της στην αγορά εργασίας συνιστούν παράγοντες, που της επιρρίπτουν βαριές ευθύνες απουσίας στα παιδαγωγικά της καθήκοντα. Η αποστασιοποιημένη

συμπεριφορά, που εκδηλώνει και η μητέρα στην ανατροφή του παιδιού λόγω των επαγγελματικών της δραστηριοτήτων ερμηνεύεται ως επιζήμια για την διαπαιδαγώγηση του παιδιού.

Η καταναλωτική μανία, που διέπει τη σύγχρονη κοινωνία και οι ανάγκες της οικογένειας που πρέπει να καλυφθούν, αναγκάζουν τον πατέρα να εργάζεται όσο το δυνατό περισσότερο με τίμημα την πολύωρη απουσία του από το σπίτι.

Το παιδί μέσα στην οικογένεια δέχεται τα πρώτα ερεθίσματα ή τις πρώτες επιρροές βάσει των οποίων διαμορφώνεται η προσωπικότητα του σύμφωνα με τα πρότυπα που υιοθετεί η οικογένεια. Το παιδί της προσχολικής ηλικίας είναι μία εύπλαστη μάζα, η οποία θέλει το κατάλληλο «πλάσιμο». Με το κατάλληλο «πλάσιμο», το παιδί καλλιεργεί τις ικανότητές του, ώστε η ένταξή του στο κοινωνικό σύνολο να είναι ομαλή και παραγωγική (Γ. Τσαρδάκης, 1984).

Σύμφωνα με τον παραδοσιακό καταμερισμό της εργασίας, δηλαδή ο άνδρας - πατέρας στη δουλειά και η γυναίκα - μητέρα στο σπίτι, το περιεχόμενο του πατρικού ρόλου υποδιαιρείται σε έξι (6) λειτουργίες:

- α) ο ρόλος του πατέρα ως γεννήτορα
- β) ο ρόλος του πατέρα ως προμηθευτή
- γ) ο ρόλος του πατέρα ως προστάτη
- δ) ο ρόλος του πατέρα ως παιδαγωγού
- ε) ο ρόλος του πατέρα ως αντικειμένου ταύτισης και
- στ) ο ρόλος του πατέρα ως συντρόφου του παιδιού κατά τις ελεύθερες ώρες.

Ευρήματα ερευνών αποκαλύπτουν ότι ο πατρικός ρόλος στη διαμόρφωση του ελεύθερου χρόνου στην οικογένεια εκτιμάται από τη μια θετικά, όταν λαμβάνεται υπόψη το μειωμένο ωράριο της εργασίας του αναφορικά με το 5ήμερο και το δωρο. Από την άλλη εκτιμάται αρνητικά, όταν λαμβάνεται υπόψη η εξω - οικογενειακή επαγγελματική απασχόληση του πατέρα, έτσι ώστε να χαρακτηρίζεται ως «αόρατος». Μόνο όταν ο πατέρας επιστρέφει στην οικογένεια του το μεσημέρι ή το βράδυ μετά τη λήξη της εργασίας του, τότε είναι «παρών» στην οικογένεια του ή «υπαρκτός για το παιδί».

Η απουσία του πατέρα από το σπίτι εξαιτίας των υποχρεώσεών του είναι δεδομένη και χρονικά μεγάλη. Ο χρόνος που απομένει στον πατέρα για να ασχοληθεί με προσωπικές του δραστηριότητες αλλά και με το παιδί του είναι ελάχιστος. Τέτοιες δραστηριότητες είναι π.χ. το διάβασμα διαφόρων λογοτεχνικών βιβλίων, η

παρακολούθηση κινηματογραφικών ή θεατρικών έργων και διαλέξεων στην τηλεόραση, οι εκδρομές, οι βόλτες, οι αγορές κ.λπ.

Μία, όμως, από τις σημαντικότερες δραστηριότητες του πατέρα κατά τις ελεύθερες ώρες, που διαθέτει, είναι η ενασχόλησή του με το παιδί. Η ενασχόληση αυτή δεν πρέπει να είναι μονοδιάστατη, αλλά πολύμορφη, ώστε να προσφέρονται στο παιδί τα κατάλληλα αγαθά για τη δημιουργική ανάπτυξη και τη σωστή ανατροφή του.

Ο πατέρας οφείλει να έχει κοντά του το παιδί και να επικοινωνεί μαζί του, ώστε να του εκφυσήσει ερεθίσματα μέσω των οποίων ο εύθραυστος χαρακτήρας του παιδιού να προσανατολίζεται σε βιώματα και να αποκτά καινούργιες εμπειρίες. Το παιχνίδι του παιδιού με τον πατέρα, λ.χ., αποτελεί παράγοντα μεγάλης σημασίας στη διαμόρφωση του ελεύθερου χρόνου στην οικογένεια, γιατί το παιδί αναπαριστά βιωματικά τις εικόνες της κοινωνίας που βιώνει.

Η οικογένεια διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο στη διαμόρφωση του ελεύθερου χρόνου του παιδιού κατά την προσχολική ηλικία και συνεχίζει να ασκεί επιρροή, που είναι αποφασιστικής σημασίας, τουλάχιστον μέχρι την ηλικία των 10 - 12 ετών. Ο ρόλος της οικογένειας είναι στενά συνδεδεμένος με την άμεση επιτήρηση των δραστηριοτήτων του παιδιού, όταν αυτό κινείται ή συμπεριφέρεται στο χώρο του σπιτιού. Με αυτόν τον τρόπο οι γονείς έχουν τη δυνατότητα να ελέγχουν, να κατευθύνουν και να δημιουργούν καταστάσεις, στα πλαίσια των οποίων οι ενέργειες του παιδιού βρίσκονται σε μια συνεχή αλληλεπίδραση με τις ενέργειες των γονέων.

Λόγω της «βιοκοινωνικής εξάρτησης» του παιδιού από τους γονείς, ο χώρος του σπιτιού αποτελεί προεξάρχοντα παράγοντα ή το πρωτοκοινωνικό περιβάλλον της διαμόρφωσης του ελεύθερου χρόνου. Σ' αυτόν το χώρο των οικογενειακών δραστηριοτήτων προσφέρονται πολυδιάστατες δυνατότητες τόσο στα παιδιά όσο και στους γονείς να αναπτύξουν σχέσεις στενής «αλληλογνωριμίας», τις οποίες παρεμποδίζουν συνήθως οι επαγγελματικές υποχρεώσεις, το καθημερινό άγχος, οι απογοητεύσεις (αναστολές), τα σχέδια για το μέλλον κ.λπ.

Σε αυτήν τη συνάρτηση, τα ευρήματα της έρευνας που διεξήγαγαν οι Buba και Vaskovics (1994), αποκάλυψαν το νόημα και το περιεχόμενο του ελεύθερου χρόνου στους κόλπους της οικογένειας. Σύμφωνα με τους εν λόγω ερευνητές υπογραμμίζεται ότι η διαμόρφωση του ελεύθερου χρόνου λαμβάνει χώρα στο οικιακό περιβάλλον της οικογένειας, όπου ο ελεύθερος χρόνος αποτελεί τη σύνθεση πολύμορφων, εξατομικευμένων και άτυπων εκδηλώσεων της συμπεριφοράς, όπως είναι, λ.χ., οι επαφές των γονέων με φίλους, γνωστούς και συγγενείς. Έτσι, ενώ οι

ενδοοικογενειακές σχέσεις αυξάνονται, οι εξω-οικογενειακές δραστηριότητες μειώνονται. Η μείωση των εξω-οικογενειακών δραστηριοτήτων συνεπάγεται την ιδιωτικοποίηση και την επικέντρωση του ελεύθερου χρόνου στην οικογενειακή ατμόσφαιρα. Τα δεδομένα πολλών ερευνών δείχνουν ότι πέραν του Σαββατοκύριακου, το 70% του ελεύθερου χρόνου καταναλώνεται στο σπίτι.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε το α' εξάμηνο του 2007 μέχρι το τέλος του β' εξαμήνου το 2008 στην Κρήτη με την εποπτεία του διδάσκοντα του ΤΕΙ Κρήτης Βάντση Δημήτριου

7.2 Σκοπός

Σκοπός της ενασχόλησης μας με το συγκεκριμένο θέμα είναι η παρουσίαση του πορτρέτου του πατέρα και στην περιγραφή του λειτουργικού περιεχομένου του ρόλου του στην οικογένεια εμβαθύνοντας στην συμβολή του στην ανάπτυξη του ρόλου του φύλου σε άνδρες φοιτητές.

7.3 Υποθέσεις εργασίας

Για να επιτευχθεί ο σκοπός της παρούσας μελέτης, έχει τεθεί ένας αριθμός υποθέσεων εργασίας οι οποίες θα επαληθευτούν ή θα απορριφθούν μετά την επεξεργασία των αποτελεσμάτων. Παρακάτω αναφέρονται οι υποθέσεις εργασίας:

Στη γεωγραφική περιοχή της αγροτικής κοινωνίας ο πατέρας έχει αραιές και τυπικές σχέσεις με το αγόρι, δηλαδή δεν θα υιοθετεί τον διάλογο, ως μέσο επίλυσης των προβλημάτων που αντιμετωπίζει το παιδί, ούτε θα συντάσσεται με τις δημοκρατικές αντιλήψεις στις σχέσεις των μελών στην οικογένεια για να πλησιάσει και να συνεργαστεί πιο στενά με αυτό.

Οι γραμματικές γνώσεις του πατέρα επηρεάζουν θετικά την επικοινωνία με το γιο, δηλαδή όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο μόρφωσης του πατέρα τόσο συχνότερες είναι οι σχέσεις του με το παιδί.

Το επάγγελμα του πατέρα αυξάνει τη συχνότητα της επικοινωνίας με το παιδί και προσδίδει στις σχέσεις ανάμεσα τους διαστάσεις διαλόγου και συντροφικότητας, δηλαδή όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο του επαγγέλματος που ασκεί ο πατέρας τόσο περισσότερο ποιοτική είναι η παιδαγωγική ικανότητα του πατέρα.

Ο πατέρας ανεξάρτητα από τη γεωγραφική περιοχή, τις γραμματικές γνώσεις και το επάγγελμα που ασκεί, ασχολείται εξίσου τόσο με το αγόρι όσο και με το κορίτσι.

7.4 Ερευνητικά εργαλεία

Ερευνητικά της έρευνας μας ήταν τα ερωτηματολόγια. Η πηγή του ερωτηματολογίου ήταν από το βιβλίο του Κ. Κορώση, (1997) «Πατέρας και παιδί». Χρησιμοποιήσαμε το SPSS for Windows 11 και το στατιστικό μέτρο Frequencies. Η προσέγγιση ήταν ποσοτική και η φύση της περιγραφική.

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από της εξής ενότητες, όπως δημιουργήθηκαν από εμάς. Σύμφωνα με την εννοιολογική δομή των ερωτήσεων.

Ερώτ.1,3: Βασικά δημογραφικά στοιχεία (έτος γέννησης, τόπος μόνιμης κατοικίας).

Ερώτ. 2 : Σχολή & εξάμηνα φοίτησης του σπουδαστή.

Ερώτ. 4 : Δημογραφικά στοιχεία πατέρα (ηλικία πατέρα)

Ερώτ. 5,6 : Επάγγελμα και μορφωτικό επίπεδο γονιών (επάγγελμα πατέρα, επάγγελμα μητέρας, γνώσεις γονέων : δημοτικό, γυμνάσιο, λύκειο, πανεπιστήμιο, μεταπτυχιακό, διδακτορικό, άλλο).

Ερώτ. 7,8,9 : Στοιχεία πατέρα που αφορούν την εργασία του (πόσες ώρες το 24ωρο εργάζεται ο πατέρας σου, τα σαββατοκύριακα εργάζεται ο πατέρας σου, μετά τη δουλειά πόσο περίπου ελεύθερο χρόνο έχει ο πατέρας σου).

Ερώτ. 10,12,13,16,18,21 - α και β - : Δραστηριότητες πατέρας γιου (κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης σου στο δημοτικό, αν πηγαίνατε εκδρομές ή διακοπές, δραστηριότητες στο γυμνάσιο – λύκειο και στην ενήλικη ζωή σου – 18 ετών και άνω - , αν κάνετε κοινωνικές επισκέψεις, συνηθίζατε να φωτογραφίζεστε στο παρελθόν).

Ερώτ. 11, 17 : Βοήθεια (ο πατέρας σου σε βοηθούσε όταν αντιμετώπιζες κάποιο πρόβλημα. – αν απάντησες «καθόλου, «σπάνια», «μερικές φορές» για ποιο λόγο συνέβαινε αυτό - , σου δίνει συμβουλές για θέματα που σε προβληματίζουν)

Ερώτ. 14, 15, 19,20 : Προσοχή, επίδραση, επίδοση, επίσκεψη στο Ηράκλειο (σε περίπτωση που υπάρχει και άλλο μέλος στην οικογένεια- αδελφό/ή- αισθανόσουν ότι ο πατέρας σου έδινε περισσότερη προσοχή σε εκείνο, παρά σε εσένα, οι απόψεις και γενικά ο τρόπος ζωής του έπαιξαν ρόλο όσον αφορά τη συμμετοχή σου στις Πανελλαδικές εξετάσεις, ενδιαφέρεται ο πατέρας σου για την επίδοση σου στη σχολή, σε επισκέπτεται ο πατέρας σου κατά τη διάρκεια της φοιτητικής σου ζωής στο Ηράκλειο – για όσους η μόνιμη κατοικία δεν βρίσκεται στο Ηράκλειο).

Ερώτ. 22,25,26 : Παράπονα για τον πατέρα, θετικές και αρνητικές αναμνήσεις με τον πατέρα (μέχρι την παρούσα φάση της ζωής σου, αισθάνεσαι την ανάγκη να εκφράσεις κάποια παράπονα για τον πατέρα σου ή κάτι που σε προβληματίζει, θετικές αναμνήσεις από τη συναναστροφή σου με τον πατέρα, αρνητικές αναμνήσεις από τη συναναστροφή σου με τον πατέρα).

Ερώτ. 23,24: Επίθετα πατέρα, αν θεωρείται πρότυπο από τον γιο ή όχι (σημείωσε τα επίθετα που πιστεύεις ότι ταιριάζουν στον πατέρα σου : αυστηρός, αδιάφορος, επιεικής, δημοκρατικός, υπερπροστατευτικός, συζητήσιμο, απόλυτος, στοργικός, συνεργάσιμος, επικοινωνιακός, θεωρείς ότι ο πατέρας σου λειτούργησε και εξακολουθεί να λειτουργεί ως πρότυπο στον τρόπο συμπεριφοράς σου και στη ζωή σου γενικότερα).

7.5 Δείγμα

Το δείγμα αποτελείται από ενήλικα άτομα , ηλικίας από 18 έως 25 ετών (όμως στην πορεία, κατά τη διάρκεια συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων υπήρξαν και φοιτητές άνω των 25 ετών) . Στις ηλικίες αυτές συμπεριλαμβάνονται ενήλικα άτομα τα οποία φοιτούν στο ΤΕΙ Κρήτης στο Ηράκλειο

Το δείγμα προέρχεται από τα τους σπουδαστές του ΤΕΙ Κρήτης στο Ηράκλειο στους οποίους η μόνιμη κατοικία δεν είναι μόνο το Ηράκλειο, αλλά από πολλές περιοχές της Ελλάδος συμπεριλαμβάνοντας αστικές και αγροτικές περιοχές . Η έρευνα πραγματοποιήθηκε από τις 5.12.07 έως 5.2.08.

Ο συνολικός αριθμός του δείγματος ήταν 200 άτομα . Δεν υπήρξαν άκυρα ή αμφισβητούμενα (άκυρα κρίνονται τα ερωτηματολόγια που εμφανίζουν είτε ελλιπής είτε ασυνεπείς και υπερβολικές απαντήσεις) .

1.6 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Πίνακας 1.1 Κατανομή του δείγματος αναφορικά με το έτος γέννησης

Έτος γέννησης	N	%
1971	1	0,5
1975	1	0,5
1977	1	0,5
1979	2	1,0
1980	2	10
1981	3	1,5
1982	12	6,0
1983	33	16,5
1984	36	18,0
1985	29	14,5
1986	31	15,5
1987	21	10,5
1988	21	10,5
1989	5	2,5
Δεν απάντησε	2	1,0
Σύνολο	200	100.0

Από τις απαντήσεις του δείγματος παρατηρούμε ότι το 18% έχει γεννηθεί το 1974, έπειτα ακολουθεί το έτος 1983 με ποσοστό 16,5%, το έτος 1986 με ποσοστό 15,5%, το 1985 με ποσοστό 14,5%, τα έτη 1987 και 1988 με αντίστοιχο ποσοστό 10,5%, το έτος 1980 σε 10% ενώ ακολουθούν μικρότερα ποσοστά στα έτη 1971, 1975, 1977 καθώς και στα έτη 1981, 1982, και 1989 με ποσοστά 1,5%, 6% και 2,5%.

Πίνακας 1.2 Κατανομή του δείγματος αναφορικά με τη σχολή φοίτησης

Σχολή	N	%
ΣΔΟ	51	25,5
ΣΤΕΦ	75	37,5
ΣΕΥΠ	41	20,5

ΣΤΕΓ	23	11,5
Δεν απάντησε	10	5,0
Σύνολο	200	100

Στην ερώτηση αυτή το 37,5% δηλώνει ότι φοιτά στη σχολή ΣΤΕΦ, το 25,5% στη σχολή ΣΔΟ, η ΣΕΥΠ καταλαμβάνει το 20,5%, η ΣΤΕΓ ανέρχεται με ποσοστό 11,5% ενώ ένα 5% δεν απάντησε σε αυτήν την ερώτηση.

Πίνακας 1.3 Κατανομή του δείγματος αναφορικά με το Εξάμηνο φοίτησης

Εξάμηνο	N	%
A	15	7,5
B	11	5,5
Γ	7	3,5
Δ	15	7,5
E	8	4,0
ΣΤ	7	3,5
Z	14	7,0
ΠΑ	22	11,0
ΠΒ	21	10,5
ΠΓ	22	11,0
ΠΔ	22	11,0
ΠΕ	5	2,5
ΠΣΤ & αν.	7	3,5
Δεν απάντησε	24	12,0
Σύνολο	200	100

Η πλειοψηφία του δείγματος δεν απάντησε σε αυτήν την ερώτηση (συγκεκριμένα 24 άτομα με ποσοστό 12%). Τα αμέσως μετά μεγαλύτερα ποσοστά καταλαμβάνουν τα εξάμηνα ΠΑ, ΠΓ, ΠΔ με αντίστοιχο ποσοστό 11% και το εξάμηνο ΠΒ με ποσοστό 10,5%. Έπειτα ακολουθούν τα εξάμηνα A, B, Γ, Δ, E, ΣΤ, Z, ΠΕ και ΠΣΤ και άνω.

Πίνακας 1.4 Κατανομή του δείγματος αναφορικά με τον τόπο μόνιμης κατοικίας

Τόπος κατοικίας	N	%
Κρήτη	131	65,5
Αττική	27	13,5
Εύβοια	5	2,5
Ιόνια Νησιά	1	0,5
Νησιά Αιγαίου	6	3,0
Θεσσαλία	5	2,5
Πελοπόννησος	6	3,0
Μακεδονία	9	4,5
Ήπειρος	2	1,0
Κύπρος	1	0,5
Δεν απάντησε	7	3,3
Σύνολο	200	100

Στο δείγμα μας το μεγαλύτερο ποσοστό, 65,5%, δήλωσε ότι η μόνιμη κατοικία τους είναι η Κρήτη, το 13,5% η Αττική, το 4,5% η Μακεδονία, τα Νησιά Αιγαίου και η Πελοπόννησος καταλαμβάνουν 3% αντίστοιχα, η Εύβοια με 2,5%, η Ήπειρος με ποσοστό 1%, τα Ιόνια Νησιά και η Κύπρος ανέρχονται στο 0,5%, ενώ ένα 3,3% δεν απάντησε.

Πίνακας 1.5 Κατηγορίες κοινοτήτων

Κοινότητες	N	%
Αστική περιοχή	128	64,0
Χωριό ως 2000 κατοίκους	38	19,0
Χωριό ως 5000 κατοίκους	7	3,5
Κωμόπολη	16	8,0
Αγροτική κοινότητα	9	4,5
Δεν απάντησε	2	1,0
Σύνολο	200	100

Από τις απαντήσεις του δείγματος παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό, 64% προέρχεται από αστικές περιοχές της Ελλάδος, το 19% από χωριά έως 2000 κατοίκους, από κωμοπόλεις προέρχεται το 8%, από αγροτικές / κτηνοτροφικές κοινότητες το 4,5% ενώ ένα μικρότερο ποσοστό, 3,5%, προέρχεται από χωριά έως 5000 κατοίκους.

Πίνακας 1.6 Κατανομή του δείγματος αναφορικά με την ηλικία του πατέρα

Ηλικία πατέρα	N	%
Μέχρι 45 ετών	23	11,5
46 – 55 ετών	112	56,0
56 – 65 ετών	52	26,0
Πάνω από 66	12	6,0
Δεν απάντησε	1	0,5
Σύνολο	200	100

Από το σύνολο των 200 φοιτητών που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια, το 56% παρατηρείται ότι η ηλικία του πατέρα τους περιορίζεται στα 46 έως 55, ακολουθεί το 26% για την ηλικία 56 έως 65 ενώ ένα μικρότερο ποσοστό, 6%, απάντησε ότι η ηλικία του πατέρα είναι πάνω από 66.

Πίνακας 1.7 Κατανομή του δείγματος αναφορικά με το επάγγελμα του πατέρα

Επάγγελμα	N	%
Αρχιτέκτονες, Γιατροί Επιστήμονες, Δικηγόροι	4	2,0
Δημόσιοι υπάλληλοι με πτυχίο	10	5,0
Εκπαιδευτικά επαγγέλματα	10	5,0
Στρατιωτικοί, Ναυτικοί Σώματα ασφαλείας	12	6,0

Εργάτες	18	9,0
Γεωργοί	32	16,0
Επιχειρηματίες	7	3,5
Συνταξιούχοι	20	10,0
Δημόσιοι υπάλληλοι	27	13,5
Ιδιωτικοί υπάλληλοι	16	8,0
Ελεύθεροι επαγγελματίες	26	13,0
Άλλο	4	2,0
Δεν απάντησε	14	7,0
Σύνολο	200	100

Σε αυτήν την ερώτηση, που αφορά στο επάγγελμα του πατέρα, το 16% αποτελείται από τους Γεωργούς, το 13,5% από Δημόσιους υπαλλήλους, οι Ελεύθεροι επαγγελματίες ανέρχονται στο 13%, οι Συνταξιούχοι στο 10%, οι Εργάτες στο 9%, οι Ιδιωτικοί υπάλληλοι με ποσοστό 8%, η κατηγορία των επαγγελμάτων που αφορά τους Στρατιωτικούς, τους Ναυτικούς και τα Σώματα Ασφαλείας απαρτίζουν το 6%, οι Δημόσιοι υπάλληλοι με πτυχίο καθώς και τα Εκπαιδευτικά επαγγέλματα με ποσοστό 5% αντίστοιχα ενώ οι Αρχιτέκτονες, Γιατροί, Επιστήμονες, Δικηγόροι καθώς και άλλα επαγγέλματα που δεν αναφέρονται καταλαμβάνουν ένα 2% αντίστοιχα.

Πίνακας 1.8 Κατανομή του δείγματος αναφορικά με το επάγγελμα της μητέρας

Επάγγελμα	N	%
Αρχιτέκτονες, Γιατροί Επιστήμονες, Δικηγόροι	4	2,0
Δημόσιοι υπάλληλοι με πτυχίο	10	5,0
Εκπαιδευτικά επαγγέλματα	7	3,5
Στρατιωτικοί,	2	1,0
Εργάτες	4	2,0
Γεωργοί	9	4,5
Επιχειρηματίες	1	0,5

Συνταξιούχοι	4	2,0
Δημόσιοι υπάλληλοι	9	4,5
Οικιακά	95	47,5
Ιδιωτικοί υπάλληλοι	26	13,0
Ελεύθεροι επαγγελματίες	6	3,0
Άλλο	4	2,0
Δεν απάντησε	19	9,5
Σύνολο	200	100

Στην ερώτηση αυτή το 47,5% δηλώνει ότι η μητέρα τους ασχολείται με τα οικιακά, το 13% ότι ασχολείται ως Ιδιωτικός υπάλληλος, το 5% καταλαμβάνουν οι Δημόσιοι υπάλληλοι με πτυχίο, το 4,5% περιλαμβάνει τους Δημόσιους υπαλλήλους και τη γεωργία αντίστοιχα, τα εκπαιδευτικά επαγγέλματα αγγίζουν το 3,5%, οι Ελεύθεροι επαγγελματίες με 3%, ενώ ακολουθούν με μικρότερα ποσοστά οι Αρχιτέκτονες, Γιατροί, Επιστήμονες, Δικηγόροι, οι Στρατιωτικοί, οι Εργάτες, και οι Επιχειρηματίες.

Πίνακας 1.8 Κατανομή του δείγματος αναφορικά με το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα

Μορφωτικό επίπεδο	N	%
Δημοτικό	53	26,5
Γυμνάσιο	44	22,0
Λύκειο	56	28,0
Πανεπιστήμιο	40	20,0
Διδακτορικό	6	3,0
Μεταπτυχιακό	1	0,5
Σύνολο	200	100

Στην ερώτηση αυτή, που αφορά στο μορφωτικό επίπεδο του πατέρα, βλέπουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό, 28%, είναι απόφοιτοι λυκείου, το 26,5% απόφοιτοι δημοτικού, ακολουθεί το 22% το οποίο περιλαμβάνει τους απόφοιτους δημοτικού, το 20% διαθέτει πτυχίο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ενώ μικρότερα ποσοστά ,3% και 0,5%, παρατηρούνται στους κατόχους διδακτορικού και μεταπτυχιακού αντίστοιχα.

Πίνακας 1.9 Κατανομή του δείγματος αναφορικά με το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας

Μορφωτικό επίπεδο	N	%
Δημοτικό	58	29,0
Γυμνάσιο	32	16,0
Λύκειο	74	37,0
Πανεπιστήμιο	28	14,0
Μεταπτυχιακό	1	0,5
Διδακτορικό	3	1,5
Άλλο	1	0,5
Δεν απάντησε	3	1,5
Σύνολο	200	100

Στο σύνολο των 200 φοιτητών που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια, το 37% δήλωσε ότι η μητέρα τους είναι απόφοιτος λυκείου, το 29% από δημοτικό, το 16% είναι απόφοιτες γυμνασίου, το 14% έχουν πτυχίο πανεπιστημίου, ενώ παρατηρούνται μικρότερα ποσοστά, 0,5% και 1,5%, στους κατόχους μεταπτυχιακού και διδακτορικού αντίστοιχα.

Πίνακας 1.10 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το πόσες ώρες το εικοσιτετράωρο εργάζεται ο πατέρας

Ωρες εργασίας πατέρα	N	%
Ημιαπασχόληση	3	1,5
Έως 8 ώρες	66	33,0
9 έως 11 ώρες	60	30,0
Περισσότερες από 11 ώρες	30	15,0
Έχει συνταξιοδοτηθεί	39	19,5
Δεν απάντησε	2	1,0
Σύνολο	200	100

Από τις απαντήσεις του δείγματος μας παρατηρούμε ότι το 33% δηλώνει ότι ο πατέρας τους εργάζεται έως 8 ώρες, το 30% από 9 έως 11 ώρες, το 19,5% δήλωσε ότι έχει συνταξιοδοτηθεί, το 15% ότι απασχολείται για περισσότερες από 11 ώρες και ένα μικρότερο ποσοστό 1,5% ότι εργάζεται με ημιαπασχόληση.

Πίνακας 1.11 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το αν τα σαββατοκύριακα εργάζεται ο πατέρας

Αν εργάζεται το σαβ/ακο	N	%
Καθόλου	79	39,5
0 – 5 ώρες	47	23,5
6 – 10 ώρες	54	27,0
11-15 ώρες	9	4,5
Περισσότερο από 15 ώρες	9	4,5
Δεν απάντησε	2	1,0
Σύνολο	200	100

Στην ερώτηση αυτή το 39,5% δήλωσε ότι ο πατέρας τους δεν εργάζεται καθόλου το σαββατοκύριακο, το 27% απάντησε ότι απασχολείται από 6 έως 10 ώρες, το 23,5% δήλωσε ότι εργάζεται έως 5 ώρες ενώ ένα μικρότερο ποσοστό 4,5% απάντησε ότι εργάζεται από 11 έως 15 ώρες καθώς και περισσότερες από 15 ώρες.

Πίνακας 1.12 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το πόσο περίπου ελεύθερο χρόνο έχει ο πατέρας μετά τη δουλειά

Πόσο ελεύθερο χρόνο έχει μετά τη δουλειά	N	%
Καθόλου	20	10,0
1 – 3 ώρες	51	25,5
3 – 6 ώρες	58	29,0
Περισσότερες από 6 ώρες	67	33,5
Δεν απάντησε	4	2
Σύνολο	200	100

Στο σύνολο των ερωτηθέντων, το 33,5% , απάντησε ότι ο πατέρα στους μετά τη δουλειά έχει περισσότερες από 6 ώρες ελεύθερες, το 29% από 3 έως 6 ώρες, από μια έως 3 ώρες δήλωσε το 25,5% ενώ το 10% απάντησε ότι δεν έχει καθόλου ελεύθερο χρόνο.

Πίνακας 1.13 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το ποιες δραστηριότητες έκαναν μαζί με τον πατέρα τους

• <u>ΘΕΑΤΡΟ</u>	N	%
Καθόλου	89	44,5
Σπάνια	31	15,5
Μερικές φορές	40	20,0
Συχνά	18	9,0
Πολύ συχνά	9	4,5
Δεν απάντησε	13	6,5
Σύνολο	200	100,0

Από τους 200 ερωτώμενους παρατηρούμε ότι στη διάρκεια της εκπαίδευσης τους στο δημοτικό, το 44,5% που αντιστοιχούν σε 89 άτομα, δεν συμπεριέλαβαν στις δραστηριότητες τους το θέατρο, το 20% απάντησε μερικές φορές, το 15,5% παρακολουθούσε σπάνια θέατρο και τα μικρότερα ποσοστά 9%, 4,5% που απάντησαν αντίστοιχα «συχνά» και «πολύ συχνά» ενώ ένα 6,5% δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση.

Πίνακας 1.14 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το ποιες δραστηριότητες έκαναν μαζί με τον πατέρα τους

• <u>ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ</u>	N	%
Καθόλου	105	52,5
Σπάνια	23	11,5
Μερικές φορές	31	15,5

Συχνά	15	7,5
Πολύ συχνά	11	5,5
Δεν απάντησε	15	7,5
Σύνολο	200	100,0

Στην ερώτηση αυτή, το 52,5% δεν συμπεριλάμβανε τη δραστηριότητα αυτή στα ενδιαφέροντα του σε αντίθεση με το 5,5% που υποστήριξε ότι ήταν πού συχνή στα καθημερινά ενδιαφέροντα του, ενώ ένα 7,5% δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση.

Πίνακας 1.15 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το ποιες δραστηριότητες έκαναν μαζί με τον πατέρα τους

• <u>ΨΑΡΕΜΑ</u>	N	%
Καθόλου	124	62,0
Σπάνια	15	7,5
Μερικές φορές	23	11,5
Συχνά	15	7,5
Πολύ συχνά	7	3,5
Δεν απάντησε	16	8,0
Σύνολο	200	100,0

Από τις απαντήσεις του δείγματος παρατηρούμε ότι το 62% δεν συμπεριλάμβανε το ψάρεμα στα ενδιαφέροντα του σε αντίθεση με το 3,5% που ήταν πολύ συχνή στην καθημερινότητα του, ενώ ένα 8% δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση.

Πίνακας 1.16 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το ποιες δραστηριότητες έκαναν μαζί με τον πατέρα τους

• <u>ΚΥΝΗΓΙ</u>	N	%
Καθόλου	73	36,5
Σπάνια	21	10,5

Μερικές φορές	36	18,0
Συχνά	33	16,5
Πολύ συχνά	28	14,0
Δεν απάντησε	9	4,5
Σύνολο	200	100,0

Στην ερώτηση αυτή, παρατηρούμε ότι ούτε και το κυνήγι εντασσόταν στα καθημερινά ενδιαφέροντα του δείγματος το οποίο ανέρχεται στο 36,5% σε αντίθεση με το 14% το οποίο ενέτασσε στις καθημερινές του δραστηριότητες.

Πίνακας 1.17 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το ποιες δραστηριότητες έκαναν μαζί με τον πατέρα τους

• <u>ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ</u>	N	%
Καθόλου	107	53,5
Σπάνια	23	11,5
Μερικές φορές	22	11,0
Συχνά	17	8,5
Πολύ συχνά	17	8,5
Δεν απάντησε	14	7,0
Σύνολο	200	100,0

Στις απαντήσεις του δείγματος παρατηρούμε ότι το 53,5% δεν ασχολιόταν καθόλου με το ποδόσφαιρο στη διάρκεια της εκπαίδευσης του στο δημοτικό ενώ το 8,5% αντίθετα το ενέτασσε στις καθημερινές του δραστηριότητες και ένα 7% δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση.

Πίνακας 1.18 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το ποιες δραστηριότητες έκαναν μαζί με τον πατέρα τους

• <u>ΜΠΑΣΚΕΤ</u>	N	%
------------------	---	---

Καθόλου	140	70,0
Σπάνια	21	10,5
Μερικές φορές	11	5,5
Συχνά	4	2,0
Πολύ συχνά	7	3,5
Δεν απάντησε	17	8,5
Σύνολο	200	100,0

Στην ερώτηση αυτή βλέπουμε πως το 70%, το μεγαλύτερο ποσοστό δεν ασχολιόταν καθόλου με το μπάσκετ ενώ ένα από τα μικρότερα ποσοστά 3,5% απάντησε ότι το συμπεριλάμβανε πολύ συχνά στις καθημερινές του δραστηριότητες ενώ το 8,5% δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση..

Πίνακας 1.19 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το αν πατέρας βοηθούσε τους ερωτώμενους όταν αντιμετώπιζαν κάποιο πρόβλημα

Αν υπήρχε βοήθεια από τον πατέρα σε κάποιο πρόβλημα	N	%
Καθόλου	15	7,5
Σπάνια	26	13,0
Μερικές φορές	44	22,0
Συχνά	61	30,5
Πολύ συχνά	54	27,0
Σύνολο	200	100,0

Στην ερώτηση αυτή το 30,5% δηλώνει ότι ο πατέρας τους, τους βοηθούσε συχνά όταν αντιμετώπιζαν κάποιο πρόβλημα, το 27% απάντησε ότι η βοήθεια ήταν πολύ συχνή, αντίθετα το 22%, το 13% και το 7,5% δηλώνουν ότι τους βοηθούσε μερικές φορές, σπάνια και ότι δεν είχαν καθόλου βοήθεια αντίστοιχα.

Πίνακας 1.20 Κατανομή δείγματος αναφορικά με τους λόγους που κατά τη γνώμη τους συνέβαινε αυτό. (για ποιους λόγους δεν υπήρχε βοήθεια από τον πατέρα τους)

Για ποιους λόγους δεν υπήρχε βοήθεια	N	%
Φόρτος εργασίας – έλλειψη χρόνου	30	15,0
Συναισθηματική απόσταση – στενή σχέση με μητέρα ή άλλων προσώπων	13	6,5
Αδιαφορία	2	1,0
Απουσία	2	1,0
Διαφορά ηλικίας – χαρακτήρας – τρόπος επικοινωνίας – εμπιστοσύνη	22	11,0
Χαμηλό μορφωτικό επίπεδο	2	1,0
Δεν με αφορά	115	57,5
Δεν απάντησε	13	6,5
Σύνολο	200	100

Σε αυτήν την ερώτηση, που αφορά τους λόγους για τους οποίους δεν υπήρχε βοήθεια από τον πατέρα τους, (η ερώτηση αυτή αφορά τα άτομα που στην παραπάνω ερώτηση απάντησαν καθόλου – σπάνια – μερικές φορές), το 15% εστιάζει το βάρος στο φόρτο εργασίας που συνεπάγεται την έλλειψη χρόνου, το 11% δήλωσε ότι η διαφορά ηλικίας με τον πατέρα, ο χαρακτήρας, ο τρόπος επικοινωνίας και η έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ τους εξηγεί το γεγονός ότι οι πατεράδες δεν βοηθούν τα παιδιά όταν αντιμετωπίζουν κάποιο πρόβλημα, ένα μικρότερο ποσοστό που ανέρχεται στο 6,5% επικεντρώθηκε στην συναισθηματική απόσταση, στη στενή σχέση με την μητέρα ή και ύπαρξη άλλων προσώπων ενώ με ποσοστό 1% δηλώνουν την αδιαφορία, την απουσία του πατέρα και το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο αντίστοιχα.

Πίνακας 1.21 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το αν πήγαιναν εκδρομές ή διακοπές

Πηγαίνατε εκδρομές ή διακοπές	N	%
Καθόλου	22	11,0
Σπάνια	38	19,0
Μερικές φορές	58	29,0
Συχνά	48	24,0
Πολύ συχνά	30	15,0
Δεν απάντησε	4	2,0
Σύνολο	200	100

Από τις απαντήσεις του δείγματος βλέπουμε ότι το 29% δήλωσε ότι πήγαιναν διακοπές ή εκδρομές μερικές φορές, το 24% απάντησε συχνά, το 19% υποστήριξε ότι πηγαίνουν σπάνια, το 15% δήλωσε ότι αυτό συμβαίνει πολύ συχνά ενώ το 11% απάντησε ότι δεν πηγαίνουν καθόλου διακοπές και εκδρομές.

Πίνακας 1.22 Κατανομή δείγματος αναφορικά με τις δραστηριότητες που αναφέρθηκαν προηγουμένως, ποιες από αυτές συνεχίστηκαν και κατά την περίοδο φοίτησης τους στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση;

Ποιες από τις παρακάτω δραστηριότητες συνεχίστηκαν	N	%
Θέατρο	7	3,5
Κινηματογράφο	5	2,5
Ψάρεμα	10	5,0
Κυνήγι	9	4,5
Ποδόσφαιρο	26	13,0
Μπάσκετ	5	2,5
Καμία	54	27,0
Περισσότερες από μια	27	13,5
Περισσότερες από δυο	17	8,5
Περισσότερες από τρεις	6	3,0

Δεν απάντησε	33	16,5
Σύνολο	200	100

Στην ερώτηση αυτή το 27% που αντιστοιχεί σε 54 ερωτώμενους δήλωσε ότι στην περίοδο αυτή δεν συνέχισαν καμία δραστηριότητα, αντίθετα το 13,5% απάντησε ότι συνέχισε περισσότερες από μια δραστηριότητες, το 13% το ποδόσφαιρο και ακολουθούν όλες οι υπόλοιπες δραστηριότητες: θέατρο, κινηματογράφο, ψάρεμα, κυνήγι, μπάσκετ, περισσότερες από δυο και περισσότερες από τρεις με τα αντίστοιχα ποσοστά τους: 3,5%, 2,5%, 5%, 4,5%, 2,5%, 8% και 3% ενώ ένα 16,5% που αντιστοιχεί σε 33 ερωτώμενους δεν απάντησε στην ερώτηση.

Πίνακας 1.23 Κατανομή του δείγματος αναφορικά με το αν αισθάνονταν ότι ο πατέρας τους ,έδινε περισσότερη προσοχή σε εκείνο παρά σε αυτούς, σε περίπτωση όπου υπάρχει και άλλο μέλος στην οικογένεια τους.

Αν ο πατέρας έδινε περισσότερη προσοχή σε άλλο μέλος της οικογένειας	N	%
Καθόλου	111	55,5
Σπάνια	36	18,0
Μερικές φορές	29	14,5
Συχνά	8	4,0
Πολύ συχνά	8	4,0
Δεν με αφορά	6	3,0
Δεν απάντησε	2	1,0
Σύνολο	200	100

Από τις απαντήσεις του δείγματος μας παρατηρούμε ότι το 55,5% που αντιστοιχεί σε 111 ερωτώμενους δήλωσε ότι ποτέ δεν αισθάνθηκαν την μετατόπιση της προσοχής του πατέρα σε άλλο μέλος της οικογένειας, το 18% απάντησε ότι σπάνια συνέβαινε αυτό, το 14,5% δήλωσε ότι γινόταν μερικές φορές ενώ εκείνοι που απάντησαν συχνά και πολύ συχνά αποτελούσαν το 4% αντίστοιχα.

Πίνακας 1.24 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το αν οι απόψεις και γενικά ο τρόπος ζωής του πατέρα (συμπεριφορά, συνήθειες), έπαιξαν ρόλο στη συμμετοχή τους στις Πανελλαδικές εξετάσεις

Αν οι απόψεις και ο τρόπος ζωής του πατέρα έπαιξαν ρόλο στη συμμετοχή του ερωτώμενου στις εξετάσεις	N	%
Καθόλου	52	26,0
Σπάνια	23	11,5
Μερικές φορές	41	20,5
Συχνά	45	22,5
Πολύ συχνά	36	18,0
Δεν απάντησε	3	1,5
Σύνολο	200	100

Σ ' αυτήν την ερώτηση παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 26% που αντιστοιχεί σε 52 άτομα ,δηλώνουν πως οι απόψεις και ο τρόπος ζωής του πατέρα τους δεν έπαιξαν ρόλο στη συμμετοχή των ερωτώμενων στις πανελλαδικές εξετάσεις, το 22,5% απάντησε πράγματι συνέβαλλαν, το 20,5% ότι συνέβαλλε μερικές φορές όμως και ακολουθούν μικρότερα ποσοστά, 18% και 11,5%, στις απαντήσεις «πολύ συχνά» και «σπάνια»

Πίνακας 1.25 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το ποιες δραστηριότητες συνεχίστηκαν και στην ενήλικη ζωή

Ποιες από τις παρακάτω δραστηριότητες συνεχίστηκαν	N	%
Θέατρο	8	4,0
Κινηματογράφο	5	2,5
Ψάρεμα	19	9,5
Κυνήγι	10	5,0
Ποδόσφαιρο	25	12,5

Μπάσκετ	5	2,5
Καμία	65	32,5
Περισσότερες από μια	17	8,5
Περισσότερες από δυο	10	5,0
Περισσότερες από τρεις	1	,5
Δεν απάντησε	35	17,5
Σύνολο	200	100

Από τις απαντήσεις του δείγματος βλέπουμε ότι το 32,5% που αντιστοιχεί σε 65 ερωτώμενους δήλωσε ότι δεν συνέχισε καμία δραστηριότητα στην ενήλικη ζωή τους. Αμέσως μετά το 17,5% δεν απάντησε σε αυτήν την ερώτηση και ακολουθούν 12,5% το ποδόσφαιρο, 9,5% το ψάρεμα, το 8,5% απάντησε ότι συνέχισε περισσότερες από μια δραστηριότητα, το 5% περισσότερες από δύο δραστηριότητες, το ίδιο ισχύει και για το κυνήγι ενώ μικρότερα ποσοστά καταλαμβάνουν ο κινηματογράφος, το μπάσκετ και οι περισσότερες από τρεις δραστηριότητες με αντίστοιχα ποσοστά 2,5% για τις πρώτες και 0,5% για την τελευταία.

Πίνακας 1.26 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το αν ο πατέρας δίνει συμβουλές σε θέματα που προβληματίζουν τον ερωτώμενο.

Σου δίνει συμβουλές σε θέματα που σε προβληματίζουν	N	%
Καθόλου	19	9,5
Σπάνια	28	14,0
Μερικές φορές	62	31,0
Συχνά	56	28,0
Πολύ συχνά	35	17,5
Σύνολο	200	100,0

Από τα 200 άτομα που απάντησαν, το 31% δήλωσε ότι ο πατέρας δεν δίνει συμβουλές στους ερωτώμενους σε θέματα που τους προβληματίζουν, σε αντίθεση με το 28% όπου αυτό συμβαίνει συχνά και ακολουθούν τα μικρότερα ποσοστά, 17,5%,

14% και 9,5% με τις αντίστοιχες απαντήσεις « πολύ συχνά», « σπάνια» και « καθόλου».

Πίνακας 1.27 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το αν κάνουν κοινωνικές επισκέψεις

Κάνετε κοινωνικές επισκέψεις	N	%
Καθόλου	20	10,0
Σπάνια	44	22,0
Μερικές φορές	60	30,0
Συχνά	39	19,5
Πολύ συχνά	37	18,5
Σύνολο	200	100,0

Σε αυτήν την ερώτηση, το 30% του δείγματος απάντησε ότι κάνει κοινωνικές επισκέψεις μερικές φορές, ακολουθεί το 22% όπου δήλωσε ότι σπάνια συμβαίνει αυτό, το 19,5% απάντησε συχνά, το 18,5% πολύ συχνά ενώ ένα 10% δήλωσε ότι δεν πραγματοποιεί ποτέ κοινωνικές επισκέψεις.

Πίνακας 1.28 Κατανομή δείγματος αναφορικά με τον αν ο πατέρας ενδιαφέρεται για την επίδοση του ερωτώμενου στη σχολή

Ενδιαφέρεται ο πατέρας σου για την επίδοση σου στη σχολή	N	%
Καθόλου	11	5,5
Σπάνια	12	6,0
Μερικές φορές	40	20,0
Συχνά	56	28,0
Πολύ συχνά	79	39,5
Δεν απάντησε	1	0,5
Σύνολο	200	100

Από τις απαντήσεις του δείγματος, το 39,5% απάντησε ότι ο πατέρας ενδιαφέρεται πολύ συχνά για την επίδοσή τους στη σχολή, ακολουθεί το επόμενο ποσοστό που ανέρχεται στο 28% το οποίο έδωσε την απάντηση « συχνά», το 20% δήλωσε ότι ο πατέρας ενδιαφέρεται μερικές φορές για την επίδοσή τους στη σχολή και τελειώνουμε με τα μικρότερα ποσοστά τα οποία ανέρχονται στο 6% και 5,5% στις αντίστοιχες απαντήσεις «σπάνια» και «καθόλου»

Πίνακας 1.29 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το αν ο πατέρας πραγματοποιεί επίσκεψη στο Ηράκλειο (σε περιπτώσεις όπου η μόνιμη κατοικία των ερωτώμενων δεν είναι το Ηράκλειο)

Σε επισκέπτεται ο πατέρας σου στο Ηράκλειο	N	%
Καθόλου	19	9,5
Σπάνια	29	14,5
Μερικές φορές	31	15,5
Συχνά	23	11,5
Πολύ συχνά	17	8,5
Δεν με αφορά	80	40,0
Δεν απάντησε	1	0,5
Σύνολο	200	100

Στη ερώτηση αυτή το μεγαλύτερο ποσοστό, 40%, δεν απάντησε γιατί δεν τους αφορούσε, στις προτεινόμενες απαντήσεις κυριαρχεί το 15,5% με το « μερικές φορές», ακολούθως το 14,5% το οποίο απάντησε « σπάνια» και τελειώνοντας τα μικρότερα ποσοστά που αντιστοιχούν στις απαντήσεις «συχνά», «καθόλου» και «πολύ συχνά» είναι 11,5%, 9,5% και 9,5%.

Πίνακας 1.30 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το αν συνήθιζαν να φωτογραφίζονται

Συνηθίζατε να φωτογραφίζεστε	N	%
Καθόλου	28	14,0
Σπάνια	45	22,5
Μερικές φορές	71	35,5
Συχνά	34	17,0
Πολύ συχνά	22	11,0
Σύνολο	200	100,0

Στην ερώτηση αυτή, το 35,5% που αντιστοιχεί σε 71 ερωτώμενους απάντησε συνηθίζουν να φωτογραφίζονται μερικές φορές, το 22,5% δήλωσε ότι σπάνια συμβαίνει αυτό και ακολουθεί το 17% δίνοντας της απάντηση «συχνά», το 14% με την απάντηση «καθόλου» και το 11% απαντώντας το πολύ συχνά.

Πίνακας 1.31 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το αν η παραπάνω δραστηριότητα στην παρούσα φάση έχει διαφοροποιηθεί

Έχει αυτή η δραστηριότητα διαφοροποιηθεί	N	%
Ναι	23	11,5
Όχι	140	70,0
Δεν απάντησε	37	18,5
σύνολο	200	100,0

Σχετικά με την ερώτηση αυτή, αν δηλαδή αυτή η συνήθεια έχει διαφοροποιηθεί, το 70% των ερωτηθέντων, που αντιστοιχεί στα 140 άτομα, απάντησε ότι δεν συμβαίνει αυτό ενώ ένα αρκετά μικρότερο ποσοστό 11,5% δήλωσε ότι έχει διαφοροποιηθεί.

Πίνακας 1.32 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το πώς έχει διαφοροποιηθεί η παραπάνω δραστηριότητα

Αν ναι, πώς	N	%
Λόγω απόστασης	7	3,5
Δεν ταυτίζεται με τα ενδιαφέροντα	4	2,0
Δεν υπάρχει ελεύθερος χρόνος	1	,5
Δεν με αφορά	141	70,5
Δεν απάντησε	47	23,5
Σύνολο	200	100

Από τις απαντήσεις του δείγματος διαπιστώνουμε ότι η παραπάνω δραστηριότητα έχει διαφοροποιηθεί εξαιτίας της απόστασης και ανέρχεται στο 3,5%, έπεται το 2% το οποίο υποστήριξε ότι δεν ταυτίζεται με τα ενδιαφέροντα τους και ένα 0,5% ότι δεν υπάρχει ελεύθερος χρόνος, αντίθετα το 70,5% δεν απάντησε γιατί δεν τους αφορούσε ενώ το 23,5% δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση.

Πίνακας 1.33 Κατανομή δείγματος αναφορικά με την ανάγκη έκφρασης παραπόνων για τον πατέρα

Αισθάνεσαι την ανάγκη να εκφράσεις κάποιο παράπονο για τον πατέρα σου	N	%
Ναι	73	36,5
Όχι	106	53,0
Δεν απάντησε	21	10,5
σύνολο	200	100

Στην ερώτηση αυτή το 53% απάντησε ότι δεν αισθάνεται την ανάγκη να εκφράσει παράπονα για τον πατέρα του ενώ ένα 36,5% απάντησε θετικά στην ερώτηση.

1.34 Κατανομή δείγματος αναφορικά με εκείνους που δεν έχουν την ανάγκη να εκφράσουν κάποιο παράπονο για τον πατέρα τους

Αν όχι, διευκρινίστε	N	%
Αγάπη, στοργή, αφοσίωση	5	2,5
Στήριξη, κατανόηση, ενθάρρυνση	10	5,0
Αποτελεί πρότυπο, σωστή συμπεριφορά	60	30,0
Δεν με αφορά	68	34,0
Δεν απάντησε	57	28,5
Σύνολο	200	100,0

Από τις απαντήσεις του δείγματος παρατηρούμε ότι ο πατέρας αποτελεί πρότυπο για τον γιο σε ποσοστό 30%, μικρότερα ποσοστά αντιπροσωπεύουν την στήριξη, κατανόηση και ενθάρρυνση με 5% ενώ η αγάπη, στοργή και αφοσίωση ακολουθούν με 2,5%.

1.35 Κατανομή δείγματος αναφορικά με εκείνους που έχουν την ανάγκη να εκφράσουν παράπονα για τον πατέρα τους

Αν ναι, διευκρινίστε	N	%
έλλειψη πατρικής στοργής και αγάπης	6	3,0
Αδιαφορία	26	13,0
Απουσία πατέρα, φόρτος εργασίας	7	3,5
Υπερβολικό ενδιαφέρον και υπερπροστασία	5	2,5
Συγκρούσεις λόγω χαρακτήρα	10	5,0
Δεν με αφορά	98	49,0
Δεν απάντησε	48	24,0
Σύνολο	200	100,0

Σε αυτόν τον πίνακα βλέπουμε ότι η αδιαφορία του πατέρα κυριαρχεί με 13%, έναντι των συγκρούσεων λόγω χαρακτήρα με 5%, της απουσίας του πατέρα με 3,5%, της έλλειψης πατρικής στοργής και αγάπης με 3% καθώς και του υπερβολικού ενδιαφέροντος και υπερπροστασίας.

Πίνακας 1.36 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το αν ο πατέρας θεωρείται πρότυπο

Θεωρείς ότι ο πατέρας λειτουργεί ως πρότυπο	N	%
Ναι	117	58,5
Όχι	67	33,5
Δεν απάντησε	16	8,0
σύνολο	200	100,0

Από τους 200 ερωτώμενους, οι 117 ,με ποσοστό 58,5%, απάντησαν θετικά στην ερώτηση, ότι δηλαδή ο πατέρας θεωρείται ότι λειτουργεί ως πρότυπο ενώ το 33,5% υποστήριξε το αντίθετο.

Πίνακας 1.37 Κατανομή δείγματος αναφορικά σε αυτούς που ήταν θετικοί στην παραπάνω ερώτηση

Αν ναι, γιατί	N	%
Μετάδοση αξιών, αρχών και θετικών στοιχείων	78	39,0
Επαγγελματική επιτυχία, παροχή υλικών αγαθών	4	2,0
Συναισθηματική εγγύτητα	14	7,0
Νοοτροπία που σχετίζεται με τον τρόπο κατοικίας	2	1,0
Δεν με αφορά	64	32,0
Δεν απάντησε	38	19,0
Σύνολο	200	100

Σε αυτήν της ερώτηση, το μεγαλύτερο ποσοστό το 39% θεωρεί ότι ο πατέρας θεωρείται ως πρότυπο διότι τους μεταδίδει αξίες, αρχές και θετικά στοιχεία από την προσωπικότητα του, το 7% δηλώνει τη συναισθηματική εγγύτητα, το 2% την επαγγελματική επιτυχία και την παροχή υλικών αγαθών και το 1% το οποίο απαντά ότι εξαιτίας της κουλτούρας του τόπου διαμονής ή και προέλευσης τους, δίνουν περισσότερη έμφαση στον πατέρα παρά στην μητέρα.

Πίνακας 1.38 Κατανομή δείγματος αναφορικά σε αυτούς που ήταν αρνητικοί στην παραπάνω ερώτηση

Αν όχι, γιατί	N	%
Υπαρξη άλλων προτύπων	12	6,0
Ο καθένας πρέπει να έχει τη δική του προσωπικότητα	20	10,0
Συναισθηματική απόσταση	26	13,0
Δεν με αφορά	110	55,0
Δεν απάντησε	32	16,0
Σύνολο	200	100

Σε αυτήν την ερώτηση το μεγαλύτερο ποσοστό 13% που αντιστοιχούν σε 26 ερωτώμενους θεωρούν ότι ο πατέρας δεν λειτουργεί ως πρότυπο εξαιτίας της συναισθηματικής απόστασης που έχουν ανάμεσα τους, το 10% υποστήριξε ότι ο καθένας θα πρέπει να αναπτύξει τη δική του προσωπικότητα δίχως να επηρεάζεται ή και να ταυτίζεται από άλλους, ένα μικρότερο ποσοστό που ανέρχεται στο 6% απάντησε ότι υπάρχουν και άλλα πρότυπα εκτός από εκείνο του πατέρα, όπως της μητέρας και φίλων ενώ το 55% δεν αφορούσε η ερώτηση και το 16% δεν απάντησε.

Πίνακας 1.39 Κατανομή δείγματος αναφορικά σε αυτούς που έχουν θετικές αναμνήσεις από την συναναστροφή με τον πατέρα τους.

Θετικές αναμνήσεις	N	%
--------------------	---	---

Δραστηριότητες, εκδρομές, διακοπές	95	47,5
Ενθάρρυνση, στήριξη, συζήτηση	32	16,0
Δεν με αφορά	14	7,0
Δεν απάντησε	58	29,0
Σύνολο	200	100,0

Από τις απαντήσεις του δείγματος μας, που αναφέρεται στις θετικές αναμνήσεις από τη συναναστροφή με τον πατέρα, το 47,5% που αντιστοιχεί σε 95 ερωτώμενους, θεωρεί τις δραστηριότητες τις εκδρομές και τις διακοπές, το 16% δήλωσε τη στήριξη, την ενθάρρυνση και τη συζήτηση που είχαν μεταξύ τους ενώ το 29% δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση.

Πίνακας 1.40 Κατανομή δείγματος αναφορικά σε αυτούς που έχουν αρνητικές αναμνήσεις από την συναναστροφή με τον πατέρα τους.

Αρνητικές αναμνήσεις	N	%
Καβγάδες	36	18,0
Αδιαφορία	23	11,5
Υπερπροστασία	11	5,5
Φόρτος εργασίας	6	3,0
Δεν με αφορά	59	29,5
Δεν απάντησε	65	32,5
Σύνολο	200	100,0

Από τις απαντήσεις του δείγματος μας, που αναφέρεται στις αρνητικές αναμνήσεις από τη συναναστροφή με τον πατέρα, το 18% ανέφερε τους καβγάδες, το 11,5% υποστήριξε την αδιαφορία, το 5,5% απάντησε την υπερπροστασία και το 3% το φόρτο εργασίας του πατέρα ενώ το 32,5% δεν απάντησε καθόλου στην ερώτηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΣΥΖΗΤΗΣΗ

8.1 Συμπεράσματα

Από την ανάλυση των δεδομένων της έρευνας προέκυψαν τα παρακάτω συμπεράσματα:

- Ο μέσος όρος των ατόμων που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια προέρχονται από όλους τους νομούς της Κρήτης και ανέρχεται στο 65,5% και πιο συγκεκριμένα από τις αστικές περιοχές της. Από αυτό διαπιστώνουμε ότι ένας μεγάλος αριθμός ατόμων που κατάγεται από την Κρήτη, φοιτά στο ΤΕΙ Ηρακλείου.
- Το 56% των ατόμων απάντησε ότι η ηλικία τους πατέρα τους ανέρχεται στα 46-55 ετών και ότι το 16%, το μεγαλύτερο ποσοστό δήλωσε ότι το επάγγελμα του πατέρα τους είναι η γεωργία, παρόλο που το 28% απάντησε ότι είναι απόφοιτοι λυκείου.
- Το 47,5% δήλωσε ότι η μητέρα τους ασχολείται με τα οικιακά παρόλο που υποστηρίζεται ότι το 37% είναι απόφοιτες λυκείου.
- Το μεγαλύτερο ποσοστό, 30% των φοιτητών που συμμετείχαν στην συμπλήρωση των ερωτηματολογίων απάντησε ότι είχαν πολύ συχνή βοήθεια από το πατέρα τους όταν αντιμετώπιζαν κάποιο πρόβλημα, ανεξάρτητα από το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα που ασκεί.

- Από τις απαντήσεις του δείγματος βλέπουμε πως το 55,5% δήλωσε ότι ο πατέρας τους έδινε προσοχή και ενδιαφέρον σε όλα τα μέλη της οικογένειας, ανεξαρτήτου φύλου και όχι σε κάποιο ξεχωριστά.
- Το 53% δήλωσε ότι δεν υπάρχει η ανάγκη για έκφραση παραπόνων, διότι η σχέση τους στηρίζεται στην αγάπη, συζήτηση και ενθάρρυνση.
- Σύμφωνα με τις απαντήσεις του δείγματος, το 39% θεωρεί ότι ο πατέρας τους λειτούργησε και εξακολουθεί να λειτουργεί ως πρότυπο κυρίως για τη μετάδοση αρχών, αξιών και των θετικών για το χαρακτήρα του στοιχείων εμπιρεύοντας και το στοιχείο της ταύτισης.
- Ο πατέρας φαίνεται να συμμετέχει ενεργά στην ανατροφή και τη φροντίδα του παιδιού του γεγονός που αυτό διαφαίνεται μέσα από τις δραστηριότητες που έκαναν μαζί και τις θετικές αναμνήσεις που έχουν οι ερωτώμενοι από αυτόν. Το 47,5% από τις απαντήσεις του δείγματος στις θετικές αναμνήσεις συμπεριλαμβάνει τις εκδρομές, διακοπές και τις δραστηριότητες που έκαναν μαζί ενώ ένα μικρότερο ποσοστό, 18%, στράφηκε στις αρνητικές αναμνήσεις εστιάζοντας στους καβγάδες και ένα ακόμη μικρότερο ποσοστό, 11,5%, στην αδιαφορία από την πλευρά του πατέρα.

8.2 Συζήτηση

Έχοντας παραθέσει τα ευρήματα της έρευνας που παρουσίαζαν κάποιο στατιστικό ενδιαφέρον αλλά και τα συμπεράσματα, θα θέλαμε να παραθέσουμε κάποια σχόλια και παρατηρήσεις γύρω από αυτά.

Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την έρευνα που πραγματοποιήσαμε για τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της συμπεριφοράς του πατέρα στην ανάπτυξη του ρόλου του αντρικού φύλου ήταν αναμενόμενα σε κάποια σημεία. Συμφωνούν στην άποψη (Freud, 1924) ότι ο πατέρας αποτελεί για το αγόρι το πρόσωπο αγάπης και θαυμασμού. Θεωρούνται απαραίτητα συναισθήματα ιδιαίτερα για την επιτυχημένη ταύτιση του αγοριού με το φυλετικό του ρόλο αργότερα. Επίσης, για τον Freud, ο πατέρας είναι χρήσιμος για να προσφέρει στο παιδί ασφάλεια και προστασία και θεωρείται για το παιδί σύμβολο δύναμης και εξουσίας (Frankl, 1990).

Όπως παρατηρούμε από τα αποτελέσματα της έρευνας (στους πίνακες 1.34 και 1.35) οι περισσότεροι ερωτώμενοι θεωρούν ότι ο πατέρας λειτούργησε και εξακολουθεί να λειτουργεί ως πρότυπο, γεγονός που επιβεβαιώνει και τα παραπάνω.

Ο Erikson έχει αναλύσει την ανάπτυξη και εξέλιξη του ατόμου με βάση τα στάδια ανάπτυξης και τις ανάλογες κρίσεις που αναπαριστούν. Εδώ σκοπός της πατρότητας είναι να δώσει στο αγόρι τις ευκαιρίες να αναπτύξει αισθήματα εμπιστοσύνης και ασφάλειας, να νικήσει την σύγκρουση που του δημιουργούν τα αισθήματα ανασφάλειας και δυσπιστίας. Έτσι ο πατέρας βοηθάει το παιδί να αναπτυχθεί και να ωριμάσει, μαθαίνοντάς το να λύνει με αποτελεσματικό τρόπο τυχόν προβλήματα που θα του δημιουργηθούν στο μέλλον (Mc Cluskey, 1984).

Το παραπάνω επιβεβαιώνει για ακόμη άλλη μια φορά τα αποτελέσματα καθώς οι περισσότερες απαντήσεις του δείγματος επικεντρώνονται στη μετάδοση αξιών, αρχών, και των θετικών στοιχείων της συμπεριφοράς του πατέρα ώστε να λύνει με αποτελεσματικό τρόπο προβλήματα που ενδεχομένως να δημιουργηθούν στο μέλλον, όπως χαρακτηριστικά ανέφεραν πολλοί ερωτώμενοι.

Όσον αφορά τον πατέρα σημαντική είναι η συμβολή του μοντέλου μάθησης μέσω μίμησης και ταύτισης, αφού ο ίδιος αποτελεί πρότυπο μίμησης για τον γιόκα ετερογενές πρότυπο μίμησης για την κόρη. Στην προσπάθεια διαμόρφωσης μιας επιθυμητής συμπεριφοράς ο πατέρας κυρίως μέσω της ενίσχυσης και της τιμωρίας διαμορφώνει την προσωπικότητα του παιδιού.

Έχουμε επικεντρωθεί στη διαδικασία ταύτισης και μίμησης γιατί αυτός ήταν άλλωστε και ο σκοπός μας, αν δηλαδή ο πατέρας λειτουργεί ως πρότυπο για το αρσενικό παιδί. Και στο σημείο αυτό ο γιος, σύμφωνα με τα αποτελέσματα, υφίσταται τιμωρίες ή και καβγάδες περισσότερο για να συνειστέι ώστε να διαμορφωθεί η προσωπικότητα του, παρόλο που το ίδιο (το παιδί) το λαμβάνει ως άσχημη και απρεπής συμπεριφορά του πατέρα προς αυτό. Πολλές φορές η τιμωρία, χωρίς υπερβολή, έχει θετικές συνέπειες για το παιδί και για τη ζωή του γενικότερα. Ακόμη, πολλοί είναι οι ερωτώμενοι οι οποίοι θα ήθελαν να μοιάσουν και να ταυτιστούν με τον πατέρα τους γιατί η συμπεριφορά, όπως η συζήτηση, ο διάλογος, η ύπαρξη εμπιστοσύνης που έχει απέναντι τους προσεγγίζει και θα ήθελαν και οι ίδιοι να συμπεριφέρονται το ίδιο και αργότερα στα δικά τους.

Μια ακόμη θεωρία συμφωνεί στα αποτελέσματα της έρευνας μας η οποία αναφέρει ότι οι πρώτες επιδράσεις των παιδιών γίνονται μέσω της οικογένειας, εκεί παρατηρούν και μιμούνται τρόπους συμπεριφοράς. Ιδιαίτερος θεωρείται ο ρόλος του πατέρα στη μάθηση των φυλετικών ρόλων του παιδιού. Ο ίδιος είναι πρότυπο κυρίως για το αγόρι, από τον οποίον μέσω της μίμησης μαθαίνει τρόπους συμπεριφοράς που αρμόζουν στο φυλετικό του ρόλο (Roberts, 1980).

Σε αυτό και τα δυο φύλα υιοθετούν τρόπους συμπεριφοράς από τον πατέρα αλλά ιδιαίτερα το αγόρι είναι εκείνο που μιμείται και ταυτοποιείται πραγματικά από εκείνον και πολύ περισσότερο όταν η διαφορά ηλικίας τους δεν ξεπερνά τα 25 έτη, σύμφωνα με τα δεδομένα της έρευνας.

Επίσης, θα θέλαμε να αναφέρουμε ότι στα περισσότερα ερωτηματολόγια, όπως διαφαίνεται και από τα αποτελέσματα, δεν είχαμε απαντήσεις σε όλα τις ερωτήσεις ανάπτυξης γεγονός που δυσχέρανε τη συζήτηση των αποτελεσμάτων καθώς και ορισμένοι αρνήθηκαν τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων.

8.3 Παρατηρήσεις

Τέλος, στο σημείο αυτό θα εξετάσουμε αν επαληθεύονται οι υποθετικές προτάσεις που τέθηκαν με την έναρξη της έρευνας. Ξεκινώντας με την υπόθεση που διατυπώθηκε για το εάν στη γεωγραφική περιοχή της αγροτικής κοινωνίας ο πατέρας έχει αραιές και τυπικές σχέσεις με το αγόρι, ο πατέρας δηλαδή δεν υιοθετεί τον διάλογο, ως μέσο επίλυσης των προβλημάτων που αντιμετωπίζει το παιδί, ούτε θα συντάσσεται με τις δημοκρατικές αντιλήψεις στις σχέσεις μεταξύ των μελών στην οικογένεια, για να πλησιάσει και να συνεργαστεί πιο στενά με αυτό, προβήκαμε στο συμπέρασμα ότι στο μεγαλύτερο ποσοστό δεν φαίνεται να συμβαίνει. Και αυτό γιατί στις περισσότερες απαντήσεις του δείγματος το κυρίαρχο επάγγελμα που αφορά τον πατέρα τους είναι η γεωργία και ακόμη οι σχέσεις τους στηρίζεται στο διάλογο και χαρακτηρίζεται από την αγάπη και την ενθάρρυνση.

Εξετάζοντας την υπόθεση το κατά πόσο οι γραμματικές γνώσεις του πατέρα επηρεάζουν θετικά την επικοινωνία με το γιο, δηλαδή όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο της μόρφωσης του πατέρα, τόσο συχνότερες είναι και οι σχέσεις του με το παιδί, δεν φαίνεται και πάλι να επαληθεύεται. Ο πατέρας είναι πολύ κοντά στο παιδί ανεξάρτητα από το επίπεδο μόρφωσης του. Αντίθετα, σε κάποια από τα ερωτηματολόγια, οι ερωτώμενοι, των οποίων το επάγγελμα του πατέρα ήταν εκπαιδευτικός, στρατιωτικός, δικηγόρος ή επιστήμονας, δήλωσαν πως η σχέση τους με τον πατέρα ήταν τυπικές έως και αδιάφορες

Μελετώντας το κατά πόσο το επάγγελμα του πατέρα αυξάνει τη συχνότητα της επικοινωνίας με το παιδί και προσδίδει στις σχέσεις ανάμεσα τους διαστάσεις διαλόγου και συντροφικότητας, δηλαδή όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο του επαγγέλματος που ασκεί ο πατέρας, τόσο περισσότερο ποιοτική είναι και η παιδαγωγική ικανότητα του πατέρα, προβήκαμε στο συμπέρασμα ότι πράγματι δεν συμβαίνει αυτό για τους λόγους που προαναφέρθηκαν.

Επιπλέον, εξετάζοντας την υπόθεση το κατά πόσο πατέρας ανεξάρτητα από τη γεωγραφική περιοχή, τις γραμματικές γνώσεις και το επάγγελμα που ασκεί, ασχολείται εξίσου τόσο με το αγόρι όσο και με το κορίτσι, φαίνεται να επαληθεύεται από τα αποτελέσματα της έρευνας που πραγματοποιήσαμε. Αυτό διαφαίνεται από τον πίνακα 1.23 όπου το 55,5% των ερωτηθέντων απάντησαν ότι ο πατέρας προσέχει και ενδιαφέρεται για όλα τα μέλη της οικογένειας δίχως να κάνει διακρίσεις.

Εν συνεχεία, θα θέλαμε να τονίσουμε ότι μετά από αρκετό ψάξιμο σε βιβλιογραφικές πηγές και μέσω διαδικτύου για το ρόλο του Κοινωνικού Λειτουργού αναφορικά με την πατρότητα, δεν ευρέθησαν πληροφορίες που να αφορούν το θέμα άμεσα.

Αντίθετα έμμεσα ευρέθησαν αυτά που αναφέραμε παραπάνω. Γι ‘ αυτό το θέμα, εμμέσως πάντα, αντλήσαμε από τη Συμβουλευτική Γονέων και από τις Σχολές Γονέων.

Επίσης, κάποιες δυσκολίες που αντιμετωπίσαμε αφορούσαν στην άρνηση των φοιτητών να συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγια καθώς και το γεγονός ότι κάποιες από τις ερωτήσεις των ερωτηματολογίων, ιδίως στις ερωτήσεις ανάπτυξης, δεν συμπληρώνονταν, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνει την εξαγωγή των αποτελεσμάτων της έρευνας.

Εν κατακλείδι, τα αποτελέσματα μας δεν αποτελούν κανόνα, όμως μπορούμε να πούμε πως στο σύνολο της παρέχει αξιοπιστία και εγκυρότητα, κρίνοντας από το γεγονός πως σε κάποια σημεία τα αποτελέσματα μας συγκλίνουν με τη βιβλιογραφία, γεγονός που μπορεί να βοηθήσει στην περαιτέρω αξιοποίηση της.

Θεωρούμε ότι η παρούσα εργασία θα αποτελέσει έναυσμα για περαιτέρω μελέτη του συγκεκριμένου θέματος όπου δεν έχει γίνει επαρκής έρευνα και ύπαρξη σύγχρονης βιβλιογραφίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ:

1. Δραγώνα, Θ. & Ναζίρη, Δ. (1995). Οδεύοντας προς την πατρότητα. Εξιχνίαση μιας παραγνωρισμένης πορείας, Ίδρυμα Ερευνών για το παιδί «Σπύρος Δοξιάδης». Εξάντας.
2. Κάνιτς, Α. – Λ. φόν (1981). Πατέρας. Ο νέος ρόλος του άντρα στην οικογένεια (Hanne – Lore von Canitz , Vater. Die neue Rolle des Mannes in der Familie. Dusseldorf und Wien 1980 , μτφρ. Α. Κουναλάκη) . Αθήνα : ΝΟΤΟΣ.
3. Κοντογιώργος , Β. (1979). Η σύγχρονη οικογένεια και ο ρόλος του πατέρα. Σχολείο και Ζωή , τεύχος 7-8, 266-271.
4. Κορώσης , Κ. (1990). Κριτική αναθεώρηση του πατρικού ρόλου. Το βήμα των Κοινωνικών Επιστημών , τόμος Α , τεύχος 2 , 106 -109.
5. Κρασανάκης , Γ. Ε. (1991). Ο πατρικός ρόλος. Εμπειρική ψυχοπαιδαγωγική θεώρηση. Ηράκλειο : αυτοέκδοση
6. Μακρυνιώτη Δ. (2003). (επιμέλεια). Κόσμοι της παιδικής ηλικίας. Αθήνα: Έμεα
7. Μισέλ, Α. (1987). Κοινωνιολογία της οικογένειας και του γάμου. (μτφρ. Μουσούρου , Μ.). Κοινωνιολογική βιβλιοθήκη Gutenberg.
8. Μιμής, Δ. (2006). Ο ρόλος του πατέρα στην ψυχολογική ανάπτυξη του παιδιού (Εισηγήση Μιμή Δημήτριου με θέμα : Ο ρόλος του πατέρα στην ψυχολογική ανάπτυξη του παιδιού, Ηράκλειο 2006).
9. Μύλντορφ , Μπ. (1977) . Ο ρόλος του πατέρα στην οικογένεια (Β. Muldworf, Le métier de pere, μτφρ.Γ. Παπακυριάκης). Αθήνα : Οδυσσέας.

10. Νόβα – Καλτσούνη, Χρ. (1995). Κοινωνικοποίηση : Η γένεση του κοινωνικού υποκειμένου. Αθήνα : Gutenberg
11. Parke, R.D. (1987). Ο πατέρας. Η Συμβολή του στη Διαμόρφωση του παιδιού.
Εκδόσεις Π. Κουτσούμπας Α.Ε.
12. Φθενάκης , Β.Ε. (χ.χ). Ο ρόλος του πατέρα σήμερα (μτφρ. Α.Β.Κυπριωτάκης , Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης). Ενημερωτικό Δελτίο , Εταιρεία Στήριξης Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες , Περιφέρεια Κρήτης – Αγ. Τίτος , τεύχος αρ.8,Ηράκλειο, 17-32.
13. Χατζηβαρνάβα – Καζαση , Ε. (1998). Ο πατέρας και ο ρόλος του στην οικογένεια. Οικογένεια – Ευρώπη – 21^{ος} Αιώνας : Όραμα και Θεσμοί. Πρακτικά από το Ευρωπαϊκό Φόρουμ για την οικογένεια. Ίδρυμα για το Παιδί και την Οικογένεια. Αθήνα : Νέα Σύνορα , Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, 226 – 231.
14. Χουντουμάδη, Α. (1998). Παιδιά και Γονείς στο ξεκίνημα μιας Σχέσης.
Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
15. Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ. Συντάκτης Παρασκευόπουλος Κ. (Βλ. Εισαγωγή << Έχει αποδειχθεί ... μιλάνε περισσότερο >>) 2007, σελ. 9.

ΕΕΝΗ:

1. Balter, L., & Tamis – LeMonda, S.C. (1991). *Child Psychology. A Handbook of Contemporary Issues*. Psychology Press.
2. Biller, H. (1970). *Father Absence and the Personality Development of the Male child*. *Developmental Psychology*, 2, 181- 201.
3. Bonorden, H. (1989). *Mann wird Vater. Anmerkungen, Berichte, Nachfragen*. Munchen :Beck.
4. Burman, E. (1999). *Deconstructing Developmental Psychology*. Routledge. London and New York.
5. Bydlowski, M. (1997). *La dette de vie. Itineraire psychanalytique de la maternite*. Presses Universitaires de France, Paris.
6. Delaisi de Parseval G., & Janaud A., (1983) *L' Enfant a tout prix, essai sur la medicalisation du lien de filiation*, Paris, Ed. du Seuil. Coll, « Points actuels ».
7. Diamond, M.J. (1986). *Becoming a Father: A Psychoanalytic Perspective on the forgotten Parent*. *The Psychoanalytic Review*, 4, 445-468.
8. Fischer, H.A. (2000). *Gender and Emotion. Social Psychological Perspectives*. Cambridge University Press.
9. Frankl, G. (1990). *The Unknown Self*. Open Gate Press. London.
10. Fthenakis, W.E. & Kalicki, B. (1999, September). *Subjective Conceptions of Fatherhood: An Expanded Approach (SC – F)*. Paper presented at the IXth European Conference on Developmental Psychology, Spetses, Greece.
11. Gottfried, W.A. (1984). *Home Environment and Early Cognitive Development. Longitudinal Research*. Academic Press, INC.

12. Kurtz, L., & Derevensky, J.L. (1995). A Changing Society: Implications for Fatherhood. Στο M.Perrwz, J. – L.Lambert, C.I. Ermert & B.Plancherel (επιμ.), Familie im Wandel / Famille en Transition (σ. 37-49).Freiburg : Universitatsverlag Freiburg.
13. LBS – Familien – Studie. (1998). Die Chancen der Vaterschaft (Ubergang zur Elternschaft, Rep. No 2)
14. .Martin, R. (1989). Wieviel Vater braucht das Kind? Mehr Menschlichkeit durch mehr Vaterlichkeit. Frankfurt am Main : Fischer.
15. Mc Cluskey, A.K., & Peese, W.H. (1984). Life – Span Developmental Psychology. Historical and Generational Effects. Academic Press, INC.
16. Metz – Gockel, S. (1988). Vater und Vaterlichkeit. Zur alltäglichen Beteiligung der Vater an der Erziehungsarbeit , 264 -280.
17. Parsons, Rob. (2004). The sixty minute father, μετ. Κωνσταντέας, Πητ. Εκδόσεις: Αλκυών
18. Pruett, K.D. (1988). Die neuen Vater. Manner auf dem Weg in die Familie (The nurturing father , μτφρ. L.Schultz – Wild).
19. Roberts, E.J. (1980). Childhood Sexual Learning. The Unwritten Curriculum. Ballinger Publishing Company. Cambridge, Massachusetts.
20. Schneider, W. (1989). Die neuen Vater – Chancen und Risiken zum Wandel der Vaterrolle in Familie und Gesellschaft. Ausburg AV – Verlag.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

1. www.google.gr : Τσουμάνη, Ε. (2007) Ο ρόλος των πατέρων στην εξισορρόπηση της επαγγελματικής και οικογενειακής – προσωπικής ζωής. & Τσαρδάκης, Γ. (1984) *Ο ρόλος του πατέρα στην επικοινωνία με το παιδί της προσχολικής και σχολικής ηλικίας κατά τις ελεύθερες ώρες*.
2. www.daddyspride.it : Αμπατζόγλου, Γ. (1999) Ο ρόλος του πατέρα στη σύγχρονη οικογένεια.
3. .id65.tripod.com.
4. www.in.gr : Πρόγραμμα συμβουλευτικής γονέων «Στηρίζοντας τους γονείς» Σχολή γονέων Δήμου Χίου (2006).
5. www.bioethics.org.gr : Σχολή γονέων Ν. Φθιώτιδας (2007).
6. symvouleytiki@starkids.gr : Παπαδιώτη, Β. (2007) Συμβουλευτική Γονέων και Παιδιών
7. groups.yahoo.com/group/goneas2005 : Αλτίντη, Γ. (2005) Ο ρόλος του Πατέρα στην ανάπτυξη του Παιδιού & Conference Report (2006) Η έννοια της πατρότητας.

Α.Τ.Ε.Ι. ΚΡΗΤΗΣ
Σ.Ε.Υ.Π.
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Τίτλος: « Η σχέση μεταξύ συμπεριφοράς πατέρα και της ανάπτυξης του ρόλου του φύλου σε άνδρες φοιτητές.»

Επιβλέπων καθηγητής: Βάντσης Δημήτριος

Σπουδάστριες: Τσαχτσίρη Μαρία
Πηδαράκη Ελένη

Βασικός προβληματισμός που οδήγησε στην επιλογή του θέματος

Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός ότι ο ρόλος του πατέρα στην αγωγή και την ανάπτυξη του παιδιού έχει παραμεληθεί. Οι μελέτες και οι έρευνες σχετικά με το ρόλο του πατέρα στην οικογένεια είναι λίγες συγκριτικά με αυτές που αναφέρονται στο ρόλο της μητέρας. Τα τελευταία χρόνια καταβάλλονται προσπάθειες να προσδιοριστεί ο ρόλος του πατέρα και να αποδειχθεί ότι η συμβολή του είναι εξίσου σημαντική με εκείνη της μητέρας.

Λαμβάνοντας υπόψη κάποια συμπεράσματα από ένα μικρό αριθμό ερευνών που έχουν διεξαχθεί στο παρελθόν αποδεικνύεται ότι ο ρόλος του πατέρα είναι σημαντικός από τις πρώτες ημέρες της ζωής του βρέφους.

Σύμφωνα όμως με αντιλήψεις της παραδοσιακής κοινωνίας (παραδοσιακή αντίληψη της πατρότητας) ο πατέρας εμφανίζεται ως παράγοντας μεγάλης σημασίας για το ρόλο που ασκεί, αφενός ως προς την προμήθεια των μέσων συντήρησης και αφετέρου ως προς την προστασία που παρέχει στη δυαδική σχέση μεταξύ της μητέρας και του παιδιού. Πρόκειται για τον τύπο του «αόρατου πατέρα» που είχε υιοθετήσει ο Mitscherlich (1967), αναφορικά με την κοινωνικοοικονομική υποχρέωση του πατέρα να ενεργοποιείται επαγγελματικά έξω από το χώρο της οικογένειας και κατά συνέπεια να απουσιάζει από το σπίτι πολλές ώρες λόγω

εργασίας κάθε μέρα. Αυτή η πολύωρη καθημερινή απουσία αλλά και η υπαρκτή παρουσία του στην οικογένεια, που δεν αντισταθμίζει τις «χαμένες ώρες» του διαλόγου με τη σύζυγο και το παιδί, επειδή εργάζεται, του προσδέσουν τον χαρακτηρισμό του «αοράτου πατέρα», δηλαδή του πατέρα που να μεν υπάρχει, αλλά δεν είναι προσιτός ή ευπροσήγορος, ομιλητικός ή συνεργάσιμος στο χώρο της οικογένειας.

Στην νεωτεριστική όμως εποχή ο ρόλος του πατέρα διαφοροποιείται και εμφανίζεται στο προσκήνιο της επικοινωνίας με το παιδί έχοντας «νέο πρόσωπο». Ο πατέρας «νέου τύπου» παρουσιάζεται απέναντι στο παιδί του σταθερά ως διαθέσιμος σύντροφος σε ποικίλες αλληλεπιδράσεις που διαμορφώνονται από της καθημερινή οικογενειακή οργάνωση.

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι ο ρόλος του πατέρα αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού και η «απουσία» του ενοχοποιείται για τη δημιουργία αρνητικών παραμέτρων, οι οποίες επηρεάζουν την προσωπικότητα ή τον χαρακτήρα των παιδιών.

Στην παρούσα θεωρητική και ερευνητική προσέγγιση του θέματος επιδιώκεται η διερεύνηση της επίδραση της συμπεριφοράς του πατέρα σχετικά με την ανάπτυξη του ρόλου του φύλου σε φοιτητές(αρσενικού γένους).

Αναφορά σε συναφείς έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί από το τμήμα

Έπειτα από ανασκόπηση στο αρχείο των πτυχιακών εργασιών προέκυψε ότι δεν έχει πραγματοποιηθεί αντίστοιχη έρευνα. Οι μελέτες που έχουν εκπονηθεί περιορίζονται στη σχέση μητέρας και παιδιού.

Σκοπός της μελέτης

Η παρούσα μελέτη αποσκοπεί στην παρουσίαση του πορτρέτου του πατέρα και στην περιγραφή του λειτουργικού περιεχομένου του ρόλου του στην οικογένεια εκβαθύνοντας στην συμβολή του στην ανάπτυξη του ρόλου του φύλου σε άνδρες φοιτητές.

Διάγραμμα περιεχομένων πτυχιακής εργασίας

Α΄ ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : Θεωρητικές αναφορές στην πατρότητα

- 1.1 Τα κίνητρα αναπαραγωγής στον άνδρα
- 1.2 Ο ρόλος του πατέρα κατά την εγκυμοσύνη
- 1.3 Ο άνδρας ως πατέρας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο «Πατρική λειτουργία» και ανάπτυξη της προσωπικότητας

- 2.1 Έμμεση πατρική λειτουργία
- 2.2 Άμεση πατρική λειτουργία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο Προσδιορισμός του «νέου» πατρικού ρόλου

- 3.1 Ο «νέος» πατρικός ρόλος και οι λειτουργίες του
- 3.2 Η προσωπικότητα του σύγχρονου πατέρα
- 3.3 Οι επιδράσεις του «νέου» πατρικού ρόλου στην κοινωνικοποίηση του αγοριού
- 3.4 Ο δεσμός πατέρα – αγοριού
- 3.5 Γνωστική ανάπτυξη και διαμόρφωση των ρόλων ανάλογα με το φύλο.

Β ΜΕΡΟΣ: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Μεθοδολογία Έρευνας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : Ερευνητικές Υποθέσεις

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : Ανάλυση Αποτελεσμάτων

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Διατύπωση ερευνητικών υποθέσεων και ερωτημάτων

- Υποθέτουμε ότι στη γεωγραφική περιοχή της αγροτικής κοινωνίας ο πατέρας θα έχει αραιές και τυπικές σχέσεις με το αγόρι, ο πατέρας δηλαδή δεν θα υιοθετεί τον διάλογο, ως μέσο επίλυσης των προβλημάτων που αντιμετωπίζει το παιδί, ούτε θα συντάσσεται με τις

δημοκρατικές αντιλήψεις στις σχέσεις μεταξύ των μελών στην οικογένεια, για να πλησιάσει και να συνεργαστεί πιο στενά με αυτό.

- Υποθέτουμε ότι οι γραμματικές γνώσεις του πατέρα θα επηρεάσουν θετικά την επικοινωνία με το γιο, δηλαδή όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο της μόρφωσης του πατέρα, τόσο συχνότερες θα είναι και οι σχέσεις του με το παιδί.
- Υποθέτουμε ότι το επάγγελμα του πατέρα θα αυξάνει τη συχνότητα της επικοινωνίας με το παιδί και θα προσδίδει στις σχέσεις ανάμεσα τους διαστάσεις διαλόγου και συντροφικότητας, δηλαδή όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο του επαγγέλματος που ασκεί ο πατέρας, τόσο περισσότερο ποιοτική θα είναι και η παιδαγωγική ικανότητα του πατέρα.
- Υποθέτουμε ότι ο πατέρας ανεξάρτητα από τη γεωγραφική περιοχή, τις γραμματικές γνώσεις και το επάγγελμα που ασκεί, ασχολείται εξίσου τόσο με το αγόρι όσο και με το κορίτσι.

Μεθοδολογία Έρευνας

Προκείμενου να εξετάσουμε διεξοδικά την εν γενεί συμπεριφορά του πατέρα όσον αφορά την ανάπτυξη του ρόλου του φύλου σε άνδρες φοιτητές, χρησιμοποιήσαμε τη μέθοδο του ερωτηματολογίου.

Το δείγμα μας θα αποτελείται από 100 έως 150 νέους που διανύουν τις σπουδές τους στο ΤΕΙ Ηρακλείου, ηλικίας 18 έως 25 ετών, από αστικές και ημιαστικές περιοχές της Ελλάδος.

Θα προσπαθήσουμε να διατυπώσουμε όσο το δυνατόν απλές και κατανοητές ερωτήσεις ώστε να μην φέρουμε σε δύσκολη θέση ή να προβληματίσουμε τα υποκείμενα του δείγματος.

Πιστεύουμε ότι ένα μέρος των ερωτηθέντων υποκείμενων είναι πιθανόν να δώσει επηρεασμένες απαντήσεις, ανάλογα με τα συναισθήματα που έτρεφαν αυτά τα

υποκείμενα για το πρόσωπα αναφοράς. Για παράδειγμα, εάν τα υποκείμενα του δείγματος (άνδρες φοιτητές) αποδοκίμαζαν την πολύωρη απουσία του προσώπου αναφοράς (του πατέρα) από το σπίτι λόγω εργασίας ή εμένα ανεπηρέαστα από τον απόντα πατέρα στο οικιακό περιβάλλον για διάφορους άλλους λόγους, ήταν φυσικό επόμενο να κατηγορήσουν την προσωπικότητα του πατέρα με χαρακτηρισμούς που μείωναν την σημασία του ρόλου του.

Στο τέλος της παρούσας έρευνας παρατίθεται το ερωτηματολόγιο στη μορφή που συγκροτήθηκε και επιδόθηκε στα υποκείμενα του δείγματος. Οι ερωτήσεις που θα συγκροτήσουμε το ερωτηματολόγιο θα είναι κλειστού τύπου. Θα ζητήσουμε ως απάντηση ένα «X» στις προκωδικοποιημένες ερωτήσεις που θα διατυπώσουμε. Το υποκείμενο θα κληθεί να δώσει με το σημάδι «X» μια μονοσήμαντη ή μονολεκτική απάντηση. Η απάντηση αυτή θα αποτελέσει την επιλογή που θα κάνει το υποκείμενο μεταξύ 5 προσδιοριστικών λέξεων που θα προταθούν, για να απαντήσει με την ακόλουθη μορφή: « Καθόλου» - «Σπάνια» - «Μερικές Φορές» - «Συχνά» - «Πολύ Συχνά».

Η ανάλυση των στοιχείων θα γίνει με τη χρήση του στατιστικού προγράμματος SPSS.

Εκτίμηση δυσκολιών για την πραγματοποίηση της μελέτης. Ενέργειες για άρση των δυσκολιών.

Ένας παράγοντας που μπορεί να παρεμποδίσει την εξέλιξη της έρευνας είναι οι ενδεχόμενες αντιδράσεις του ερωτώμενου είτε για λόγους προβολής του, είτε για λόγους αναδίπλωσης, οι οποίες παρατηρούνται σε περιπτώσεις υποβολής προσωπικών ερωτήσεων, με αποτέλεσμα την παραποίηση των απαντήσεων.

Άλλος παράγοντας που εκτιμάται ως δυσκολία είναι ο ερωτώμενος να προβεί σε εκτόνωση και με ευκαιρία την έρευνα να εκφράσει όλα εκείνα τα προβλήματα τα οποία τον απασχολούν.

Ακόμα, ενδεχομένως να χρειαστεί περαιτέρω διασαφήνιση ορισμένων χαρακτηριστικών.

Η άρση των παραπάνω δυσκολιών, θα επιτευχθεί μέσω των παρακάτω:

- Οι ερευνήτριες θα συστηθούν στους ερωτώμενους, θα αποδείξουν τη σοβαρότητα της προσέγγισης και θα εκθέσουν σύντομα τα κίνητρα της έρευνας.
- Η ουδετερότητα από μέρος των ερευνητριών θα διασφαλίσει την αποφυγή τυχόν απρόσμενων αντιδράσεων.
- Οι ερευνήτριες θα παραμείνουν δίπλα στους ερωτώμενους έχοντας έτσι τη δυνατότητα ανταπόκρισης σε τυχόν διευκρινιστικές ερωτήσεις που θα τεθούν εκ μέρους τους.

Ηθικά ζητήματα που ανακύπτουν

Ηθικά ζητήματα δεν ανακύπτουν καθώς δεν θίγονται τα προσωπικά δεδομένα των ερωτώμενων εφόσον η έρευνα θα είναι ανώνυμη και αυστηρά προσωπική. Η εχεμύθεια και η διασφάλιση του προσωπικού απορρήτου θα διαβεβαιώνεται στο πρωτόκολλο

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Φίλε σπουδαστή, ο σκοπός αυτού του ερωτηματολογίου είναι να διερευνήσει τη σχέση μεταξύ της συμπεριφοράς του πατέρα όσον αφορά την ανάπτυξη του ρόλου του αντρικού φύλου. Πιο συγκεκριμένα, κατά πόσο επιδρά η συμπεριφορά του πατέρα στην ανάπτυξη του μετέπειτα ρόλου στα αρσενικά παιδιά της οικογένειας. Στην παρούσα έρευνα, εστιάζουμε την έρευνά μας σε άντρες φοιτητές, ηλικίας 18 – 25 ετών.

Αξίζει να αναφερθεί πως τα προσωπικά στοιχεία του κάθε ερωτώμενου δεν θα γνωστοποιηθούν και σε κάθε περίπτωση θα διασφαλιστεί το απόρρητο των πληροφοριών, μέσω του εκάστοτε ανώνυμου ερωτηματολογίου.

Σε παρακαλούμε, διάβασε προσεκτικά τις ερωτήσεις και προσπάθησε να απαντήσεις σε όλες, εάν είναι δυνατό. Σε περιπτώσεις ασάφειας, θα παραμείνουμε δίπλα σου για να παρέχουμε διευκρινιστικά στοιχεία στα τυχόν επιπλέον ερωτήματα, που είναι πιθανόν να προκύψουν στην πορεία.

Στις παρακάτω ερωτήσεις, βάλε το σημαδάκι ‘ X ’ στο τετραγωνάκι που πιστεύεις ότι ταιριάζει στην περίπτωση σου.

Σε ευχαριστούμε εκ των προτέρων για τη συνεργασία σου.

1. Ημερομηνία και έτος γέννησης:.....

2. Σχολή και εξάμηνο φοίτησης:.....

3. Τόπος μόνιμης κατοικίας:.....

Κατηγορίες κοινοτήτων :

Αστική περιοχή / πρωτεύουσα νομού

Χωριό έως 2000 κάτοικοι

>> >> 5000 >>

Κωμόπολη

Αγροτική / κτηνοτροφική κοινότητα

4. Ηλικία πατέρα :

Μέχρι 45 ετών

46 έως 55 ετών

56 έως 65 ετών

Πάνω από 66 ετών

5. Επάγγελμα γονέων : πατέρα.....μητέρας.....

6. Οι γονείς σας έχουν γνώσεις:

	Ο πατέρας	Η μητέρα
Δημοτικού	☐	☐
Γυμνασίου	☐	☐
Λυκείου	☐	☐
Πανεπιστήμιου	☐	☐
Μεταπτυχιακού	☐	☐
Διδακτορικού	☐	☐
Άλλο	☐	☐

7. Πόσες ώρες το εικοσιτετράωρο εργάζεται ο πατέρας σου:

- Με ημιαπασχόληση
- Έως 8 ώρες
- 9 έως 11 ώρες
- Περισσότερες από 11 ώρες
- Έχει συνταξιοδοτηθεί

8. Τα σαββατοκύριακα εργάζεται ο πατέρας σου ;

- Καθόλου
- 0 έως 5 ώρες

6 έως 10 ώρες

11 έως 15 ώρες

Περισσότερες από 15 ώρες

9. Μετά τη δουλειά πόσο περίπου ελεύθερο χρόνο έχει ο πατέρας σου;

Καθόλου

1 έως 3 ώρες

3 έως 6 ώρες

Περισσότερες από 6 ώρες

Κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσής σου στο Δημοτικό Σχολείο...

10. Ποιες από τις παρακάτω δραστηριότητες έκανες μαζί με τον πατέρα σου:

Δραστηριότητες	ΚΑΘΟΛΟΥ	ΣΠΑΝΙΑ	ΜΕΡΙΚΕΣ ΦΟΡΕΣ	ΣΥΧΝΑ	ΠΟΛΥ ΣΥΧΝΑ
Θέατρο					
Κινηματογράφο					
Ψάρεμα					
Κυνήγι					
Ποδόσφαιρο					
Μπάσκετ					
Βόλει					

11. Ο πατέρας σου σε βοηθούσε όταν αντιμετώπιζες κάποιο πρόβλημα ;

Καθόλου Σπάνια Μερικές Φορές Συχνά Πολύ Συχνά

Αν απάντησες <ΚΑΘΟΛΟΥ> , <ΣΠΑΝΙΑ> , <ΜΕΡΙΚΕΣ ΦΟΡΕΣ> , για ποιους λόγους – κατά τη γνώμη σου – συνέβαινε αυτό ;

.....
.....
.....
.....
.....

Κατά την περίοδο της φοίτησης σου στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση(γυμνάσιο- λύκειο) , εσύ και ο πατέρας σου....

12. Πηγαίνατε εκδρομές ή διακοπές;

Καθόλου	Σπάνια	Μερικές Φορές	Συχνά	Πολύ Συχνά
☐	☐	☐	☐	☐

13. Από τις δραστηριότητες που αναφέρθηκαν προηγουμένως (βλ.ερώτηση 10) , ποιες από αυτές συνεχίστηκαν και σε αυτή τη περίοδο της ζωής σου;

.....
.....
.....
.....
.....

14. Σε περίπτωση που υπάρχει και άλλο μέλος στην οικογένεια (αδελφός/ή), αισθανόσουν ότι ο πατέρας σου έδινε περισσότερη προσοχή σε εκείνη, παρά σε εσένα;

Καθόλου	Σπάνια	Μερικές Φορές	Συχνά	Πολύ Συχνά
☐	☐	☐	☐	☐

15. Οι απόψεις του και γενικά ο τρόπος ζωής του (συμπεριφορά , συνήθειες) , έπαιξαν ρόλο όσον αφορά τη συμμετοχή σου στις Πανελλαδικές Εξετάσεις ;

Καθόλου	Σπάνια	Μερικές Φορές	Συχνά	Πολύ Συχνά
☐	☐	☐	☐	☐

Στην ενήλικη ζωή(18 και άνω) εσύ και ο πατέρας σου...

16. Από τις δραστηριότητες που αναφέρθηκαν προηγουμένως (βλ.ερώτηση 10) , ποιες από αυτές συνεχίζουν να υλοποιούνται έως και σήμερα ;

.....
.....
.....
.....

17. Σου δίνει συμβουλές για θέματα που σε προβληματίζουν;

Καθόλου Σπάνια Μερικές Φορές Συχνά Πολύ Συχνά

18. Κάνετε κοινωνικές επισκέψεις(π.χ. σε ονομαστικές εορτές, σε συγγενείς, σε φίλους,)

Καθόλου Σπάνια Μερικές Φορές Συχνά Πολύ Συχνά

19. Ενδιαφέρεται ο πατέρας σου για την επίδοση σου στη σχολή;

Καθόλου Σπάνια Μερικές Φορές Συχνά Πολύ Συχνά

20. Σε επισκέπτεται ο πατέρας σου κατά τη διάρκεια της φοιτητικής σου ζωής στο Ηράκλειο;(για όσους η μόνιμη κατοικία ΔΕΝ βρίσκεται στο Ηράκλειο).

Καθόλου Σπάνια Μερικές Φορές Συχνά Πολύ Συχνά

21. α) Συνηθίζατε στο παρελθόν να φωτογραφίζεστε μαζί;(Σχετίζεται με το κατά πόσο έχει ελαττωθεί κάποια αγαπημένη ή όχι συνήθεια του παρελθόντος)

Καθόλου Σπάνια Μερικές Φορές Συχνά Πολύ Συχνά

β) Στην παρούσα φάση, αυτή η συνήθεια έχει διαφοροποιηθεί; Και πως:

.....
.....

22. Μέχρι την παρούσα φάση της ζωής σου, αισθάνεσαι την ανάγκη να εκφράσεις κάποια παράπονα για τον πατέρα σου ή κάτι που σε προβληματίζει(όσον αφορά τη μεταξύ σας σχέση);

Ναι,

διευκρινίστε.....
.....

Όχι:...

διευκρινίστε.....
.....

23. Βάλε (X) στα επίθετα που πιστεύεις ότι ταιριάζουν στον πατέρα σου:

Αυστηρός	☐
Αδιάφορος	☐
Επιεικής	☐
Δημοκρατικός	☐
Υπερπροστατευτικός	☐
Συζητήσιμος	☐
Απόλυτος	☐
Στοργικός	☐
Συνεργάσιμος	☐
Επικοινωνιακός	☐

24. Θεωρείς ότι ο πατέρας σου λειτούργησε και εξακολουθεί να λειτουργεί ως πρότυπο στον τρόπο συμπεριφοράς σου και στη ζωή σου γενικότερα;

Ναι,
γιατί.....
.....

Όχι,
γιατί.....
.....

25. Θετικές αναμνήσεις από τη συναναστροφή σου με τον πατέρα σου:

.....
.....
.....
.....
.....

26. Αρνητικές αναμνήσεις από τη συναναστροφή σου με τον πατέρα σου :

.....
.....
.....
.....
.....

Πίνακας 1.1 Κατανομή του δείγματος αναφορικά με το έτος γέννησης

Έτος γέννησης	N	%
1971	1	0,5
1975	1	0,5
1977	1	0,5
1979	2	1,0
1980	2	1,0
1981	3	1,5
1982	12	6,0
1983	33	16,5
1984	36	18,0
1985	29	14,5
1986	31	15,5
1987	21	10,5
1988	21	10,5
1989	5	2,5
Δεν απάντησε	2	1,0
Σύνολο	200	100,0

Πίνακας 1.2 Κατανομή του δείγματος αναφορικά με τη σχολή φοίτησης

Σχολή	N	%
ΣΔΟ	51	25,5
ΣΤΕΦ	75	37,5
ΣΕΥΠ	41	20,5
ΣΤΕΓ	23	11,5
Δεν απάντησε	10	5,0
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.3 Κατανομή του δείγματος αναφορικά με το Εξάμηνο φοίτησης

Εξάμηνο	N	%
A	15	7,5
B	11	5,5
Γ	7	3,5
Δ	15	7,5
E	8	4,0
ΣΤ	7	3,5
Z	14	7,0
ΠΑ	22	11,0
ΠΒ	21	10,5
ΠΓ	22	11,0
ΠΔ	22	11,0
ΠΕ	5	2,5
ΠΣΤ & αν.	7	3,5
Δεν απάντησε	24	12,0
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.4 Κατανομή του δείγματος αναφορικά με τον τόπο μόνιμης κατοικίας

Τόπος κατοικίας	N	%
Κρήτη	131	65,5
Αττική	27	13,5
Εύβοια	5	2,5
Ιόνια Νησιά	1	0,5
Νησιά Αιγαίου	6	3,0
Θεσσαλία	5	2,5
Πελοπόννησος	6	3,0
Μακεδονία	9	4,5
Ήπειρος	2	1,0
Κύπρος	1	0,5

Δεν απάντησε	7	3,3
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.5 Κατηγορίες κοινοτήτων

Κοινότητες	N	%
Αστική περιοχή	128	64,0
Χωριό ως 2000 κατοίκους	38	19,0
Χωριό ως 5000 κατοίκους	7	3,5
Κωμόπολη	16	8,0
Αγροτική κοινότητα	9	4,5
Δεν απάντησε	2	1,0
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.6 Κατανομή του δείγματος αναφορικά με την ηλικία του πατέρα

Ηλικία πατέρα	N	%
Μέχρι 45 ετών	23	11,5
46 – 55 ετών	112	56,0
56 – 65 ετών	52	26,0
Πάνω από 66	12	6,0
Δεν απάντησε	1	0,5
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.7 Κατανομή του δείγματος αναφορικά με το επάγγελμα του πατέρα

Επάγγελμα	N	%
Αρχιτέκτονες, Γιατροί Επιστήμονες, Δικηγόροι	4	2,0

Δημόσιοι υπάλληλοι με πτυχίο	10	5,0
Εκπαιδευτικά επαγγέλματα	10	5,0
Στρατιωτικοί, Ναυτικοί Σώματα ασφαλείας	12	6,0
Εργάτες	18	9,0
Γεωργοί	32	16,0
Επιχειρηματίες	7	3,5
Συνταξιούχοι	20	10,0
Δημόσιοι υπάλληλοι	27	13,5
Ιδιωτικοί υπάλληλοι	16	8,0
Ελεύθεροι επαγγελματίες	26	13,0
Άλλο	4	2,0
Δεν απάντησε	14	7,0
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.8 Κατανομή του δείγματος αναφορικά με το επάγγελμα της μητέρας

Επάγγελμα	N	%
Αρχιτέκτονες, Γιατροί Επιστήμονες, Δικηγόροι	4	2,0
Δημόσιοι υπάλληλοι με πτυχίο	10	5,0
Εκπαιδευτικά επαγγέλματα	7	3,5
Στρατιωτικοί,	2	1,0
Εργάτες	4	2,0
Γεωργοί	9	4,5
Επιχειρηματίες	1	0,5
Συνταξιούχοι	4	2,0
Δημόσιοι υπάλληλοι	9	4,5
Οικιακά	95	47,5

Ιδιωτικοί υπάλληλοι	26	13,0
Ελεύθεροι επαγγελματίες	6	3,0
Άλλο	4	2,0
Δεν απάντησε	19	9,5
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.8 Κατανομή του δείγματος αναφορικά με το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα

Μορφωτικό επίπεδο	N	%
Δημοτικό	53	26,5
Γυμνάσιο	44	22,0
Λύκειο	56	28,0
Πανεπιστήμιο	40	20,0
Διδακτορικό	6	3,0
Μεταπτυχιακό	1	0,5
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.9 Κατανομή του δείγματος αναφορικά με το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας

Μορφωτικό επίπεδο	N	%
Δημοτικό	58	29,0
Γυμνάσιο	32	16,0
Λύκειο	74	37,0
Πανεπιστήμιο	28	14,0
Μεταπτυχιακό	1	0,5
Διδακτορικό	3	1,5
Άλλο	1	0,5
Δεν απάντησε	3	1,5
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.10 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το πόσες ώρες το εικοσιτετράωρο εργάζεται ο πατέρας

Ωρες εργασίας πατέρα	N	%
Ημιαπασχόληση	3	1,5
Έως 8 ώρες	66	33,0
9 έως 11 ώρες	60	30,0
Περισσότερες από 11 ώρες	30	15,0
Έχει συνταξιοδοτηθεί	39	19,5
Δεν απάντησε	2	1,0
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.11 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το αν τα σαββατοκύριακα εργάζεται ο πατέρας

Αν εργάζεται το σαβ/ακο	N	%
Καθόλου	79	39,5
0 – 5 ώρες	47	23,5
6 – 10 ώρες	54	27,0
11-15 ώρες	9	4,5
Περισσότερο από 15 ώρες	9	4,5
Δεν απάντησε	2	1,0
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.12 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το πόσο περίπου ελεύθερο χρόνο έχει ο πατέρας μετά τη δουλειά

Πόσο ελεύθερο χρόνο έχει μετά τη δουλειά	N	%
Καθόλου	20	10,0
1 – 3 ώρες	51	25,5
3 – 6 ώρες	58	29,0
Περισσότερες από 6 ώρες	67	33,5
Δεν απάντησε	4	2
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.13 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το ποιες δραστηριότητες έκαναν μαζί με τον πατέρα τους

• <u>ΘΕΑΤΡΟ</u>	N	%
Καθόλου	89	44,5
Σπάνια	31	15,5
Μερικές φορές	40	20,0
Συχνά	18	9,0
Πολύ συχνά	9	4,5
Δεν απάντησε	13	6,5
Σύνολο	200	100,0

Πίνακας 1.14 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το ποιες δραστηριότητες έκαναν μαζί με τον πατέρα τους

• <u>ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ</u>	N	%
Καθόλου	105	52,5
Σπάνια	23	11,5
Μερικές φορές	31	15,5
Συχνά	15	7,5
Πολύ συχνά	11	5,5
Δεν απάντησε	15	7,5
Σύνολο	200	100,0

Πίνακας 1.15 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το ποιες δραστηριότητες έκαναν μαζί με τον πατέρα τους

• <u>ΨΑΡΕΜΑ</u>	N	%
Καθόλου	124	62,0
Σπάνια	15	7,5
Μερικές φορές	23	11,5

Συχνά	15	7,5
Πολύ συχνά	7	3,5
Δεν απάντησε	16	8,0
Σύνολο	200	100,0

Πίνακας 1.16 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το ποιες δραστηριότητες έκαναν μαζί με τον πατέρα τους

• <u>ΚΥΝΗΓΙ</u>	N	%
Καθόλου	73	36,5
Σπάνια	21	10,5
Μερικές φορές	36	18,0
Συχνά	33	16,5
Πολύ συχνά	28	14,0
Δεν απάντησε	9	4,5
Σύνολο	200	100,0

Πίνακας 1.17 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το ποιες δραστηριότητες έκαναν μαζί με τον πατέρα τους

• <u>ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ</u>	N	%
Καθόλου	107	53,5
Σπάνια	23	11,5
Μερικές φορές	22	11,0
Συχνά	17	8,5
Πολύ συχνά	17	8,5
Δεν απάντησε	14	7,0
Σύνολο	200	100,0

Πίνακας 1.18 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το ποιες δραστηριότητες έκαναν μαζί με τον πατέρα τους

• <u>ΜΠΑΣΚΕΤ</u>	N	%
Καθόλου	140	70,0
Σπάνια	21	10,5
Μερικές φορές	11	5,5
Συχνά	4	2,0
Πολύ συχνά	7	3,5
Δεν απάντησε	17	8,5
Σύνολο	200	100,0

Πίνακας 1.19 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το αν πατέρας βοηθούσε τους ερωτώμενους όταν αντιμετώπιζαν κάποιο πρόβλημα

Αν υπήρχε βοήθεια από τον πατέρα σε κάποιο πρόβλημα	N	%
Καθόλου	15	7,5
Σπάνια	26	13,0
Μερικές φορές	44	22,0
Συχνά	61	30,5
Πολύ συχνά	54	27,0
Σύνολο	200	100,0

Πίνακας 1.20 Κατανομή δείγματος αναφορικά με τους λόγους που κατά τη γνώμη τους συνέβαινε αυτό. (για ποιους λόγους δεν υπήρχε βοήθεια από τον πατέρα τους)

Για ποιους λόγους δεν υπήρχε βοήθεια	N	%
Φόρτος εργασίας –	30	15,0

έλλειψη χρόνου		
Συναισθηματική απόσταση – στενή σχέση με μητέρα ή άλλων προσώπων	13	6,5
Αδιαφορία	2	1,0
Απουσία	2	1,0
Διαφορά ηλικίας – χαρακτήρας – τρόπος επικοινωνίας – εμπιστοσύνη	22	11,0
Χαμηλό μορφωτικό επίπεδο	2	1,0
Δεν με αφορά	115	57,5
Δεν απάντησε	13	6,5
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.21 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το αν πήγαιναν εκδρομές ή διακοπές

Πηγαίνατε εκδρομές ή διακοπές	N	%
Καθόλου	22	11,0
Σπάνια	38	19,0
Μερικές φορές	58	29,0
Συχνά	48	24,0
Πολύ συχνά	30	15,0
Δεν απάντησε	4	2,0
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.22 Κατανομή δείγματος αναφορικά με τις δραστηριότητες που αναφέρθηκαν προηγουμένως, ποιες από αυτές συνεχίστηκαν και κατά την περίοδο φοίτησης τους στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση;

Ποιες από τις παρακάτω δραστηριότητες συνεχίστηκαν	N	%
Θέατρο	7	3,5
Κινηματογράφο	5	2,5
Ψάρεμα	10	5,0
Κυνήγι	9	4,5
Ποδόσφαιρο	26	13,0
Μπάσκετ	5	2,5
Καμία	54	27,0
Περισσότερες από μια	27	13,5
Περισσότερες από δυο	17	8,5
Περισσότερες από τρεις	6	3,0
Δεν απάντησε	33	16,5
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.23 Κατανομή του δείγματος αναφορικά με το αν αισθάνονταν ότι ο πατέρας τους ,έδινε περισσότερη προσοχή σε εκείνο παρά σε αυτούς, σε περίπτωση όπου υπάρχει και άλλο μέλος στην οικογένεια τους.

Αν ο πατέρας έδινε περισσότερη προσοχή σε άλλο μέλος της οικογένειας	N	%
Καθόλου	111	55,5
Σπάνια	36	18,0
Μερικές φορές	29	14,5
Συχνά	8	4,0
Πολύ συχνά	8	4,0
Δεν με αφορά	6	3,0
Δεν απάντησε	2	1,0
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.24 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το αν οι απόψεις και γενικά ο τρόπος ζωής του πατέρα (συμπεριφορά, συνήθειες), έπαιξαν ρόλο στη συμμετοχή τους στις Πανελλαδικές εξετάσεις

Αν οι απόψεις και ο τρόπος ζωής του πατέρα έπαιξαν ρόλο στη συμμετοχή του ερωτώμενου στις εξετάσεις	N	%
Καθόλου	52	26,0
Σπάνια	23	11,5
Μερικές φορές	41	20,5
Συχνά	45	22,5
Πολύ συχνά	36	18,0
Δεν απάντησε	3	1,5
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.25 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το ποιες δραστηριότητες συνεχίστηκαν και στην ενήλικη ζωή

Ποιες από τις παρακάτω δραστηριότητες συνεχίστηκαν	N	%
Θέατρο	8	4,0
Κινηματογράφο	5	2,5
Ψάρεμα	19	9,5
Κυνήγι	10	5,0
Ποδόσφαιρο	25	12,5
Μπάσκετ	5	2,5
Καμία	65	32,5
Περισσότερες από μια	17	8,5
Περισσότερες από δυο	10	5,0
Περισσότερες από τρεις	1	,5
Δεν απάντησε	35	17,5
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.26 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το αν ο πατέρας δίνει συμβουλές σε θέματα που προβληματίζουν τον ερωτώμενο

Σου δίνει συμβουλές σε θέματα που σε προβληματίζουν	N	%
Καθόλου	19	9,5
Σπάνια	28	14,0
Μερικές φορές	62	31,0
Συχνά	56	28,0
Πολύ συχνά	35	17,5
Σύνολο	200	100,0

Πίνακας 1.27 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το αν κάνουν κοινωνικές επισκέψεις

Κάνετε κοινωνικές επισκέψεις	N	%
Καθόλου	20	10,0
Σπάνια	44	22,0
Μερικές φορές	60	30,0
Συχνά	39	19,5
Πολύ συχνά	37	18,5
Σύνολο	200	100,0

Πίνακας 1.28 Κατανομή δείγματος αναφορικά με τον αν ο πατέρας ενδιαφέρεται για την επίδοση του ερωτώμενου στη σχολή

Ενδιαφέρεται ο πατέρας σου για την επίδοση σου στη σχολή	N	%
Καθόλου	11	5,5
Σπάνια	12	6,0
Μερικές φορές	40	20,0

Συχνά	56	28,0
Πολύ συχνά	79	39,5
Δεν απάντησε	1	0,5
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.29 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το αν ο πατέρας πραγματοποιεί επίσκεψη στο Ηράκλειο (σε περιπτώσεις όπου η μόνιμη κατοικία των ερωτώμενων δεν είναι το Ηράκλειο)

Σε επισκέπτεται ο πατέρας σου στο Ηράκλειο	N	%
Καθόλου	19	9,5
Σπάνια	29	14,5
Μερικές φορές	31	15,5
Συχνά	23	11,5
Πολύ συχνά	17	8,5
Δεν με αφορά	80	40,0
Δεν απάντησε	1	0,5
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.30 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το αν συνηθίζουν να φωτογραφίζονται

Συνηθίζετε να φωτογραφίζεστε	N	%
Καθόλου	28	14,0
Σπάνια	45	22,5
Μερικές φορές	71	35,5
Συχνά	34	17,0
Πολύ συχνά	22	11,0
Σύνολο	200	100,0

Πίνακας 1.31 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το αν η παραπάνω δραστηριότητα στην παρούσα φάση έχει διαφοροποιηθεί

Έχει αυτή η δραστηριότητα διαφοροποιηθεί	N	%
Ναι	23	11,5
Όχι	140	70,0
Δεν απάντησε	37	18,5
σύνολο	200	100,0

Πίνακας 1.32 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το πώς έχει διαφοροποιηθεί η παραπάνω δραστηριότητα

Αν ναι, πως	N	%
Λόγω απόστασης	7	3,5
Δεν ταυτίζεται με τα ενδιαφέροντα	4	2,0
Δεν υπάρχει ελεύθερος χρόνος	1	,5
Δεν με αφορά	141	70,5
Δεν απάντησε	47	23,5
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.33 Κατανομή δείγματος αναφορικά με την ανάγκη έκφρασης παραπόνων για τον πατέρα

Αισθάνεσαι την ανάγκη να εκφράσεις κάποιο παράπονο για τον πατέρα σου	N	%
---	---	---

Ναι	73	36,5
Όχι	106	53,0
Δεν απάντησε	21	10,5
σύνολο	200	100

1.34 Κατανομή δείγματος αναφορικά με εκείνους που δεν έχουν την ανάγκη να εκφράσουν κάποιο παράπονο για τον πατέρα τους

Αν όχι, διευκρινίστε	N	%
Αγάπη, στοργή, αφοσίωση	5	2,5
Στήριξη, κατανόηση, ενθάρρυνση	10	5,0
Αποτελεί πρότυπο, σωστή συμπεριφορά	60	30,0
Δεν με αφορά	68	34,0
Δεν απάντησε	57	28,5
Σύνολο	200	100,0

1.35 Κατανομή δείγματος αναφορικά με εκείνους που έχουν την ανάγκη να εκφράσουν παράπονα για τον πατέρα τους

Αν ναι, διευκρινίστε	N	%
έλλειψη πατρικής στοργής και αγάπης	6	3,0
Αδιαφορία	26	13,0
Απουσία πατέρα, φόρτος εργασίας	7	3,5
Υπερβολικό ενδιαφέρον και υπερπροστασία	5	2,5
Συγκρούσεις λόγω χαρακτήρα	10	5,0
Δεν με αφορά	98	49,0
Δεν απάντησε	48	24,0
Σύνολο	200	100,0

Πίνακας 1.36 Κατανομή δείγματος αναφορικά με το αν ο πατέρας θεωρείται πρότυπο

Θεωρείς ότι ο πατέρας λειτουργεί ως πρότυπο	N	%
Ναι	117	58,5
Όχι	67	33,5
Δεν απάντησε	16	8,0
σύνολο	200	100,0

Πίνακας 1.37 Κατανομή δείγματος αναφορικά σε αυτούς που ήταν θετικοί στην παραπάνω ερώτηση

Αν ναι, γιατί	N	%
Μετάδοση αξιών, αρχών και θετικών στοιχείων	78	39,0
Επαγγελματική επιτυχία, παροχή υλικών αγαθών	4	2,0
Συναισθηματική εγγύτητα	14	7,0
Νοοτροπία που σχετίζεται με τον τρόπο κατοικίας	2	1,0
Δεν με αφορά	64	32,0
Δεν απάντησε	38	19,0
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.38 Κατανομή δείγματος αναφορικά σε αυτούς που ήταν αρνητικοί στην παραπάνω ερώτηση

Αν όχι, γιατί	N	%
Ύπαρξη άλλων προτύπων	12	6,0
Ο καθένας πρέπει να έχει τη δική του προσωπικότητα	20	10,0

Συναισθηματική απόσταση	26	13,0
Δεν με αφορά	110	55,0
Δεν απάντησε	32	16,0
Σύνολο	200	100

Πίνακας 1.39 Κατανομή δείγματος αναφορικά σε αυτούς που έχουν θετικές αναμνήσεις από την συναναστροφή με τον πατέρα τους.

Θετικές αναμνήσεις	N	%
Δραστηριότητες, εκδρομές, διακοπές	95	47,5
Ενθάρρυνση, στήριξη, συζήτηση	32	16,0
Δεν με αφορά	14	7,0
Δεν απάντησε	58	29,0
Σύνολο	200	100,0

Πίνακας 1.40 Κατανομή δείγματος αναφορικά σε αυτούς που έχουν αρνητικές αναμνήσεις από την συναναστροφή με τον πατέρα τους.

Αρνητικές αναμνήσεις	N	%
Καβγάδες	36	18,0
Αδιαφορία	23	11,5
Υπερπροστασία	11	5,5
Φόρτος εργασίας	6	3,0
Δεν με αφορά	59	29,5
Δεν απάντησε	65	32,5
Σύνολο	200	100,0